№ 35

ОСВОБОЖДЕНИЕ-ТО
НА
СЪРБИ-ТѢ
ПОДЪ
КАРА-ГЕОРГІЯ и МИЛОША ОБРЕНОВИЧА.

ОСВОБОЖДЕНИЕ-ТО
НА
СЪРБИ-ТѢ
ПОДЪ
КАРА-ГЕОРГІЯ и МИЛОША ОБРЕНОВИЧА.

ОТЪ

І. Х. КАСАБОВЪ.

ВЪ БѢЛГРАДЪ
ВЪ ПРАВИТЕЛСТВЕНѪ-ТѪ К. С. КНИГОПЕЧАТНѬ.
1860.

  Всичко по весь день що тьрсишъ
Изъ повѣстность тя искуство учи!
  В' врѣме-то мож' да намѣришъ,
Отъ братъ ся славянъ само нелѫчи!!!

ЄГО СВѢТЛОСТИ

НАСЛѢДНИКУ

КНЯЖЕСКО-СЕРБСКАГО ПРЕСТОЛА

КНЯЗЮ

МИХАИЛУ М. ОБРЕНОВИЧУ,

СО ГЛУБОЧАЙШИМЪ СТРАХОПОЧИТАНІЄМЪ И
ТЕПЛѢЙШЕЮ ПРИЗНАТЕЛНОСТІЮ

ПОСВЯЩАЕТЪ

ВСЕПОКОРНѢЙШІЙ

І. Х. Касабовъ.

ВАША СВѢТЛОСТЬ

Милостивѣйшій Господарю!

Като осѣщахъ въ себе си силенъ позивъ, кой-то мя побуждаваше непрестано къ тому, да принесѫ и азъ сporѣдъ силѫ-тѫ си каквѫ-да-е ползицѫ на отечество-то си Българія, като сынъ нѣйнъ, първо-то ми и най-голѣмо желание е было това, да съберѫ и напишѭ на матерный си языкъ всички оныя знатны и важны догаждаи на сърбска-та история отъ подвигъ-тъ на Кара-Георгія до днесъ, кои-то ся и рѣшихъ да издамъ подъ надсловъ-тъ на тая книга, като имахъ твърдо увѣрение, че ще бы можалъ на тоя способъ да ся упознае най-лѣгко всѣкій Българинъ съ жалостны-тѣ приключенія и мѫки на свои-тѣ братія, Сърби-тѣ, кои приключенія сѫ безъ сумнение всѣкому Българину най-малко познати. Нъ при това увиждалъ сьмь, че съ нищо друго не бы могло да бѫде толкова любително и прирѫчително това мое дѣлце моему народу, колко когда бы было украсено съ въобще възлюбленно-то имя на **Ваша Свѣтлость.** Спорѣдъ благость-тѫ и чистѫ-тѫ онаѭ любовь, коѭ-то има всѣгда **Ваша Свѣтлость** къмъ Българскій народъ за всичко, що му служи на образование и напредование, **Ваша Свѣтлость** е имала голѣмѫ милость къмъ мене, като услиша и съизволи благонаклонно моѭ-тѫ препокорнѫ молбѫ, да могѫ да посвятѭ таѭ книгѫ на дично-то и възлюбленно имя на **Ваша Свѣтлость**: коя-то подарена ми милость е обвързала както мене на най-голѣмѫ благодарность къмъ **Ваша Свѣтла личность**, тъй и навѣрно ще бѫде весма пріятна и мила на съотечественицы-тѣ ми, читатели-тѣ на тая книга.

Съ най-дълбоко страхопочитание и тръгателнѫ отданость оставамъ всѣгда къмъ **Васъ** милостивѣйшій Господарю възбуденъ на най-чистосьрдечнѫ благодарность, съ коѭ-то пребивамъ на

Ваша Свѣтлость

въ Бѣлградъ
30. Юлія 1860.

найпокорный слуга

І. Х. Касабовъ.

Габровско село Желтешъ Храмъ Св. Анастасія 1870

ПРЕДГОВОРЪ.

Познато е че причина на днешно-то каснение на югославенски-тѣ народи сѫ тѣхни несходни околности, обаче инакъ ние могло да бѫде, раздорни Гърцы, Фенерцы, като ся увлѣкохѫ облечени въ притворно одѣло при Отоманскѫ власть, чрезъ разны интриги и лукавства оттръгнахѫ отъ рѫцѣ-тѣ на бѣдни-тѣ славени всичко, кое е най-мило на всѣкій народъ. Тая тѣхна злочестна епоха трае още отъ онова врѣмя, когда почнахѫ Отомани-тѣ да приминуватъ изъ Азіѭ въ Европѫ. Тіи като ся осилихѫ доволно въ малкѫ Азіѭ, намамени отъ гнило Византійско царство, приминахѫ въ Европѫ, и тукъ повикани отъ самы-тѣ Византійцы на помощь въ тѣхны мѣждусобны пренія заради престолонаслѣдствие, покорихѫ конечно Византіѭ. Нъ това имъ подаде тъкмо мисъль, да захванѫтъ и въ Европѫ свои-тѣ страшны войны, въ кои-то сѫ ся до толкова осилили быле, че сѫ туряли въ опасность и по-отдалечены-тѣ Ев-

ропейски народы. Всички Христіянски държави (Славени и Гърцы), кои сѫ ся простирали помѣжду Дунавъ, Савѫ, Адріятическо, Іоническо, Гърцко и Чървено море губили сѫ една следъ другѫ независностьтѫ си и поставали тѣхни платежни провинціи, догдѣ най-после не сѫ подпадали съвършено, можда Гърцы пакъ причина, подъ тѣхнѫ неограничнѫ власть, и тъй като изгубихѫ и най-последны-тѣ си условія, подъ кои-то сѫ тіи признавали турскѫ власть, когда сѫ ги Турцы-тѣ покорявали въ начало, тогда сѫ станали съвършени роби и пленъ на това насилно Азіятско племя. Тѣхни-тѣ страданія тогда отъ день на день трупали сѫ ся се по-много и по-много; всичко что е было тѣхна собственость станало е на тѣхни-тѣ сурови завоеватели притяжание, и оно что имъ е было най-мило и най-свято станало е подлога подъ тѣхны крака; съ еднѫ думѫ като че е престанало въ тѣхъ человѣчество-то, никой ние былъ господаръ отъ себе си и разумъ-тъ си, понеже е дивый азіятинъ, яничаръ,ималъ спротивъ скотъ-тъ и звѣръ-тъ сравнително на Христіянинъ-тъ почти безграничнѫ мцлость.

Въ таковы жалостны околности преминали сѫ тіи бѣдни Славени дълги вѣкове.

Нъ най-голѣмы и жалостны страданія препатили они, най-паче Българи-тѣ и Сърби-тѣ, отъ онова врѣмя, когда сѫ ся осилили по всичкѫ Турціѭ яничари-тѣ, и когда е тъй да рекѫ анархія-та въ Турско-то царство достигнала най-голѣмъ степенъ. Того ради всички тіи народи, на кои-то сѫ ся додѣяли такови горки мѫки, изчаквали сѫ съ най-голѣмѫ охотѫ врѣмя и згоднѫ влукѫ, да смакнать единъ пѫть отъ вратъ-тъ си тоя несносенъ яремъ, кои-то сѫ имъ намѣтнали быле самовластни даіи и яничари противъ волѭ-тѫ на Царь-тъ.

Въ това бѣхѫ най-честити Сърби-тѣ, наши-тѣ съ равнѫ сѫдбѫ братія, а испосле Гърцы-тѣ и Власи-тѣ. — На Сърби-тѣ е паднало жребие, да станѫтъ първо тіи спорѣдъ волѭ-тѫ и позивъ-тъ на Царя и да ся биѭтъ съ тыя царски отпадницы, даіи-тѣ, догдѣ ги ненаправѭтъ съвършено покорны на Царь-тъ си. И Сърби-тѣ показахѫ вѣрно длъжность-тѫ си къмъ Царь-тъ, и негово-то желание бѫде свършено. Съ това тіи придобихѫ благоволение-то Му и спечелихѫ си днешнѫ-тѫ свободѫ. Наша-та сѫдбина напротивъ ние была така щастна, да бѫдемы и мы причислени на негова-та воля и благоволение. — Защо е така трѣбало да бѫде? дало ми поводъ да разгле-

дамъ по-дълбоко и внимателно повѣстностьтѫ на тыя три народи отъ падение-то имъ подъ Турскѫ власть до днешны времена; и тъй занимаѭщи ся съ таковы мисли, побуди мя мисъль да напишѫ таѭ книгѫ, коѭ съмь наименувалъ „Освобождението на Сърби-тѣ подъ Кара-Георгія и Милоша Обреновича.

Нъ защо съмь управо взѣлъ да пишѫ подвигъ-тъ на Сърби-тѣ, то съмь за найнуждно държалъ и мислѭ че е необходимо нуждно, да ся упознае чрезъ таковѫ любопитнѫ повѣсть колко толкова всѣкій Българинъ съ свои-тѣ най-ближни братія, Сърбы-тѣ, съ кои-то е ималъ нѣкогда равнѫ сѫдбинѫ, и струва ми ся че е най-сходно на наша-та взаимна и обща бѫдущность, рѣвностно желание за да ся упознавамы по възможность изъ по-близу; всѣкій знае сѫседъ-тъ си за най-ближный съ това помного когда му е той и сродникъ: мы сме сѫседи и сродницы, кои имамы еднаки бѫдущности и равни околности ны окружаватъ.

Читатели-тѣ ще видѭтъ, че Сърби-тѣ отъ начало станахѫ противъ даіи-тѣ и яничары-тѣ, а пакъ като ги очистихѫ отъ земѭ-тѫ си и ся избавихѫ най-после отъ тѣхъ, тогда наединъ пѫть течение-то на *тѣхни-тѣ работи взѣ съвсѣмъ друго управление. Нъ това пакъ дал' бы ся случило при единъ такъвъ народъ, кой-то ся нахождалъ въ едно най-крайно унижение. Извѣстно че такъвъ народъ трѣба да е угаждалъ въ себе си поне нѣщо на хероическій духъ, и че безъ сумнение ще сѫ ся родили въ него достойни духове, кои сѫ умѣяли да го изведѫтъ къмъ двѣры-тѣ на свободѫ-тѫ, и мислѭ че е излишно да ги имянувамъ, кога читатели-тѣ сами ще ги узнаѭтъ изъ исторіѭ-тѫ имъ. Такови посмотренія сѫ мя принудили да съберѫ и издамъ таѭ съврѣменѫ исторіѭ Сърбскѫ; въ прочее отлагамъ пакъ на читатели-тѣ, да разсѫдѭтъ, кое е было право-то и истино-то течение на тыя работы. Истина менѣ бы невъзможно было, да ся подловѭ на това дѣла, да не съмь ся бавилъ отъ дълго врѣмя въ домъ-тъ на тыя наши братія, гдѣ-то съмь ималъ доволно улѣснение за да съберѫ потрѣбный матеріялъ, защо всѣкому е познато, че съврѣмена-та исторія никогда ся ненахожда въ цѣлый и правый си видъ, и затова виждамъ че е тѣжка задатка да испита человѣкъ изъ таковы отломки правѫ-тѫ истинѫ. Азъ съмь ся придържавалъ колко ми е възможно было на оныя начала, кои-то съмь държалъ за най-правы и най-истины. — При писа-*

ние-то на тая книга послужилъ съмь ся отъ разны отломки на най-нова-та Сърбска Исторія, нъ най-много съмь ся придържавалъ по Г. Л. Ранке (**Die Serbische Revolution, Berlin 1844.**) и още по други нѣкои.

Що ся касае пакъ до стилъ-тъ на писание-то ми, не съмь могалъ да отбѣгнѫ отъ много страны изразы, кои-то съмь испосле и самъ увидѣлъ, нъ инакъ ми ние было възможно, първо че отъ нашы-тѣ учены днесъ всѣкій за себе си крои особенъ языкъ, а второ че самь отколѣ и то въ млады-тѣ си годины излѣзалъ изъ отечество-то си, и науки съмь слушалъ почти отъ начало се на странъ языкъ. А правописание съмь ся придържавалъ онова, което виждамъ че употрѣблява днесъ по-голѣмо-то число на наши-тѣ учени.

Бѣлградъ Юлій 1860.

І. Х. Касабовъ.

Съдържание.

страна
Глава I. Сърби-тѣ като останахѫ подъ турско иго . 1.
,, II. Младость Кара-Георгиева . . . . 3.
,, III. Появление-то Кара-Георгиево на свѣтъ . 4.
,, IV. Бунтование-то на Сърби-тѣ противу Турцы-тѣ . . . . 8.
,, V. Кара-Георгій ся избира за предводитель . 20.
,, VI. Боеве-тѣ и успѣхъ-тъ на Сърби-тѣ . . . 22.
,, VII. Смърть-та на даіи-тѣ . . . . 26.
,, VIII. Течение-то на работи-тѣ развивава ся и противъ самый Султанъ . . . . 28.
,, IX. Освободителна война на Сърби-тѣ . . . 36.
,, X. Характеристика на Кара-Георгія . . . . 60.
,, XI. Милошъ Обреновичъ ся появява като избавитель въ народа . . . . 80.
,, XII. Поколение Князя Милоша Обреновича и негова історія . . . . 87.
,, XIII. Князъ Михаилъ Обреновичъ . . . . . . 131.
,, XIV. Партіи въ Сърбіѭ . . . . 140.
,, XV. Свято-андрейска скупчина и повращание-то на Князъ Милоша Обреновича въ Сърбіѭ . . . . 144.
,, XVI. Статистичный изводъ за Кн. Сърбіѭ . . . 152.

Притурка.

УСТАВЪ за Княжество Сърбіѭ т. є. Султанскій Хатишерифъ . . . . 161.

ГЛАВА ПЪРВА.

КРАТКІЙ ПРЕГЛЕДЪ НА СЪРБСКА-ТА ИСТОРІЯ ОТЪ ГОД. 1711. ИЛИ ОТЪ ВРѢМЯ СМЪРТИ БРАНКОВИЧА ДО ГОД. 1787.

СЪРБИ-ТѢ КАТО ОСТАНАХА ПОДЪ ТУРСКО ИГО.

Следъ Стефана Томашевича, краля Босненскаго, кой-то ся имянуваше около год. 1460. и краль Сърбскій, тъй и следъ падение-то на Сърбія и Босна, бѣхѫ Сърби-тѣ останали въ свое-то отечество Сърбіѭ въ покорность на Турцы-тѣ, и отъ тѣхъ бѣхѫ немилостиво сѣчени, робени и гонени най-гнѫсно. Извѣстно ся незнае пакъ, какъ сѫ три до четире столѣтія живѣяли; списатели-тѣ не сѫ имъ написали дѣла-та, понеже сѫ давали по-голѣмо внимание на оныя Сърби, кои-то бѣхѫ останали въ Унгаріѭ. Колко-то пакъ знаемы отъ приключенія-та на Аустрійски-тѣ Сърби, толкова щѣмы и за тыя да спомянемъ, кои-то бѣхѫ останали въ Сърбіѭ. Така въ год. 1461. следъ двамина боеры, Павла и Исака, кои-то ся одържахѫ независимы отъ Турцы-тѣ и то само за нѣкое врѣмя, нерачихѫ Сърби-тѣ да приемѫть Стефана Џорџавича, сынъ на деспота Џурџа Бранковича, когато премина отъ Сремъ при тѣхъ за да ги освободи одъ Турцы-тѣ; и принудихѫ го да побѣгне въ Албаніѭ На 1475. год. удари Змей-тъ Деспотъ Вукъ Бранковичъ на Турцы-тѣ при Смедерево и испѫди ги, обаче той остави Сърбіѭ и отиде въ Боснѫ и тамъ запали Сараево и Срѣбърницѫ.

Год. 1475. влѣзе сѫщый Змей Деспотъ Вукъ въ Сърбіѭ чакъ до рѣкѫ Моравѫ, и поднови много градове въ Браничевскѫ-тѫ земѭ.

Год. 1521. освоихѫ Турцы-тѣ Бѣлградъ, и Деспотовица Елена, супруга Іована Бранковича побѣгна при зеть-тъ си графъ-тъ Франгепана въ Кроаціѭ (Хърватско).

Год. 1690. премина сърбскій патріархъ Арсение Чърнювичъ съ 37,000 Сърбы изъ Сърбіѭ на Аустрійскѫ странѫ въ пределъ Будимскій и Ст. Андрейскій.

Год. 1718. обгради князъ Евгеній Бѣлградъ и освои го на 8. Аугустъ и така покори горнѭ чясть отъ Сърбіѭ до Моравѫ и започна да подновява Бѣлградъ на царски разноски. И на 1724. год. премести ся столнина-та на сърбскій архіепископъ въ Бѣлградъ.

Год. 1737. влѣзе Аустрійско-то войнство въ градъ Нишъ и Ужицѫ, като отвори войнѫ съ портѫ-тѫ, обаче повърна ги пакъ въ сѫщѫ-тѫ годинѫ на Турцы-тѣ. Въ това врѣмя прерѫчахѫ ся Сърби-тѣ на аустрійскій дворъ чрезъ патріархъ-тъ си Арсенія Іовановича, нъ Турцы-тѣ като узнахѫ това, строго наказахѫ поглавары-тѣ сърбски, и самый-тъ патріархъ едвамъ ся избави съ едно твърдѣ малко число Сърбы въ царскій аустрійскій станъ (логоръ).

Год. 1739. наумихѫ Турцы-тѣ да освоѭтъ Бѣлградъ, и разбихѫ аустрійскѫ-тѫ войскѫ при

Гроцкѫ, напротивъ пакъ побѣдихѫ ги аустрійцы-тѣ при градъ Панчево, обаче освоихѫ Бѣлградъ сѫщѫ-тѫ годинѫ на 9. Септемврій. И тогда пресели ся сърбска-та архіепископія въ Карловцы, въ Сремъ, а Сърбія и Бѣлградъ повърнахѫ ся на Султанъ-тъ. Год. 1788. като поднови Аустрія войнѫ съ Турціѭ утарва пакъ Аустрія Бѣлградъ отъ Турціѫ, нъ после кѫсо врѣмя пакъ ѝ го върна.

ГЛАВА ВТОРА.

МЛАДОСТЬ КАРА-ГЕОРГИЕВА.

Георгій Петровичъ, по подиръ Кара или Черный наимянованъ, родилъ ся е въ село Вишевцы въ Крагуевско-то окружие отъ сиромашны родители въ год. 1768. Отецъ-тъ му ся викаше Петроній, а майка му Марица, и тіи сѫ ся следъ малко врѣмя преместили въ Тополѫ село (въ окружие-то Бѣлградско), гдѣ-то е и Кара-Георгій младость-тѫ си преминалъ. Негова-та породица води свое-то поколѣние отъ Подгорицѫ, коя ся нахожда близу до Църно-горскѫ-тѫ границѫ. Отецъ-тъ Георгиевъ бѣше еданъ отъ срѣднѭ рѫкѫ селянинъ безъ никаквы особены дарованія душевны, напротивъ пакъ майка му бѣше съ изрядны дарованія отъ природѫ обдарена. Тя е была съвсѣмъ врѣдна и работна жена, така что-то че е тя въ всѣкое свое повѣдение мѫжескій характеръ показвала; и затова сѫ ѭ обикно назовавали: „Марица катана (коняница)“, защо-то е подобрѣ можала да ѣзди на конь, нежели мѫжъ.

Кара-Георгій още въ детинство-то си показвалъ весма голѣмѫ мързость къмъ Турцы-тѣ, кои-то сѫ въ онова врѣмя съвсѣмъ тирански народъ-тъ сърбскій мѫчили и угнѣтавали. Така още като дете убилъ е той единъ Турчинъ, кой-то си былъ насѫкалъ хрѫтки-тѣ и копои-тѣ на свине-тѣ му. После немного врѣмя случки-тѣ осветлихѫ поясно черты-тѣ на характеръ-тъ му.

ГЛАВА ТРЕТА.

ПОЯВЛЕНИЕ-ТО КАРАГЕОРГИЕВО НА СВѢТЪ.

Въ 19-тѫ годинѫ на възрастъ-тъ си, запозна ся Кара-Георгій съ едно сиромашко момиче сираче, по имя Елена родомъ отъ село Маслошево, кое-то живѣяше при сестрѫ си въ село Ягнило; и понеже ѭ той твърдѣ възлюбилъ, затова ѭ на силѫ открадналъ, защо-то момцы-тѣ отъ Ягнило и отъ Тополѫ живѣяли въ голѣмѫ сваду. Той ся ожени съ нѣѭ и живѣ тогда съ нѣѭ чакъ до смърть-тѫ си.

Въ начало-то на годинѫ 1787. бѣше възкипѣло нѣкакво волнование въ цѣлѫ Сърбіѭ, сиречь изчакваше ся всѣкій день нападение-то на Аустрія, коя бѣше обявила войнѫ на Турція. Следъ малко врѣмя после оженвание-то му и тамамъ что минахѫ Аустрійцы-тѣ въ Сърбіѭ, Кара-Георгій принужденъ бѣше изново да излѣе мързость-тѫ си врьхъ турцы-тѣ. Три арнауты дойдохѫ му на кѫщѫ-тѫ, и захванахѫ да струватъ разны насилованія, на коя-то Кара-Георгій като възкипѣ уби ги и трима-та. И като го бѣше страхъ, и то праведно, да не го нападнѫтъ Турцы-тѣ за отмьщение, като влѣгохѫ въ стѫпки-тѣ на това дѣло, науми той да ся склони съ своѭ-тѫ фамиліѭ и съ нѣколко неговы познаницы и пріятели єдинъ часъ понапрѣдъ и то тайно въ Аустріѭ.

Кара-Георгій като нерачи при бѣгание-то си да остави баща си помѣжду Турцы-тѣ, взѣ тогда и всичко-то му подвижно имѣние и всички-тѣ му добитацы; и така тръгна кадѣ Савѫ рѣкѫ, презъ гдѣ-то мислѣхѫ да преминѫтъ въ Аустріѭ. И колко-то по-близу кадѣ Савѫ пристѫпвахѫ, толкова по-много дострашаваше старый Петроній, и поскоро ся покаѭ защо да остави бащинѫ-тѫ си: нему последувахѫ и още нѣколко слабодушни, и съгласихѫ ся заедно съ Петронія: че по-добрѣ ще бѫде да останѫтъ въ отечество-то си и да молѭтъ Турцы-тѣ за опрощение, нежели да идѫтъ въ чуждѫ земѭ. Това най-много думаше Петроній, като бѣхѫ сѣднали при трапезѫ-тѫ да обѣдватъ. И като дойдохѫ при рѣкѫ Савѫ, моляши старый Петроній сынъ-тъ си Георгія съ най-тругателны речи: „хайде, ела сыне, ныя ще ся покоримы на Турцы-тѣ и тіи ще ни опростѭтъ“; о недей ходи сыне („тако ти хлѣба“), недей ходи“. Георгій пакъ остана неумолимъ отъ отецъ-тъ си; нъ старый Петроній вече тръгна назадъ за да остане и: „върви, каза, върви самси, азъ щѫ останѫ на вилаятъ-тъ си.“ Жена му и сынъ му всичко употрѣбихѫ само да го възвърнѫтъ отъ това намѣрение негово, обаче всичко бѣ всуе. И сега ся всички бѣжанцы въ най-голѣмѫ опасность намѣрихѫ, за да ся тѣхно-то бѣгание неоткрие на Турцы-тѣ, и така да ги Турцы-тѣ невърнѫтъ; и тогда всички заедно съ Марицѫ и Георгія рѣшихѫ и съгласихѫ ся, да загине Петроній. Георгій следъ това повика: „какво речи жалостный отче, зеръ да дочакамъ азъ, да тя Турцы-тѣ мученически мѫчѫтъ и проливатъ кръвь-тѫ капкѫ по капкѫ?“ На Кара-Георгія вече заврѣ кръвь-та, и продума още така: „по-добрѣ ты единъ да умрешъ, че да не ни страдае цѣлъ народъ.“ Истръгнѫ Георгій отъ поясъ-тъ си пищоль-тъ помѣри и свали баща си на земѭ-тѫ; старый Петроній запривива ся и запѣни въ кръвь-тѫ, Георгій като погледа стѣгна му ся сърдце-то на това, и заповѣда на другарь-тъ си да иде и да му още съ еднѫ смъртоноснѫ ударнѭ угаси животъ-тъ. Тогава той рече на селени-тѣ, на кои-то село-то не бѣше далечъ отъ тукъ: „Заровете тогова старца таме, и пійте му за душѫ-тѫ следъ погрѣбный-тъ обѣдъ!“ И като имъ поклони добитацы-тѣ, кои-то водѣше, — и тръгна кадѣ Савѫ.

Това дѣло, съ кое-то той начало-то на свои-тѣ юначни години назначи, и кое-то при природны-тѣ (просты-тѣ) народы нищо необичние, изхвърли го съвсѣмъ отъ обичный-тъ животъ.

Кара-Георгій като преминѫ въ Аустріѭ, засели ся въ манастрь-тъ Крушедолъ (въ Семъ) и престави ся пѫдарь на гора-та (1787. год.).

Като ся следъ еднѫ годинѫ после това отвори война-та измѣжду Турціѭ и Аустріѭ

(1788.), прие ся Кара-Георгій въ Аустрійскѫ военѫ службѫ и стана стражмайсторъ, понеже ся той научи твърдѣ скоро на екзерциръ (мущрѫ) и военѫ-тѫ дисциплинѫ (длъжность). И като му ся видѣ твърдѣ неправедно, като го при раздавание-то на ордени-тѣ прескочихѫ, расърди ся и излѣзе като хайдутинъ по планинѫ-тѫ. Жена-та му и деца-та му живѣяхѫ мирно и спокойно въ село Крушедолъ, кои-то той остави, и никой не имъ струваше нѣщо неповолно. Нему пакъ като ся додеѭ тоя хайдушкій животъ, и като видѣ че нема вече никаквѫ опасность одъ Турцы-тѣ за него, каза той тогда отъ странѫ на нѣкои по-отлични лица въ село-то, че какво той желае да ся придаде и така доби едно освободително писмо, (бурунтіѭ). На това често го принуждаваше едно възрастъ-тъ му, а друго че го и най-отлични-тѣ человѣцы съвѣтовахѫ, да ся върне въ отечество-то си. Никой несмѣяше да го за что-годѣ помъмри, и ако че бѣше той и нѣкого убилъ. Той имаше даже и добро почитание, кое-то най-много произхождаше отъ страхъ. Само началникъ неможаше той да бѫде.

После заключеный-тъ миръ (Августъ 1791. год. въ Свищовъ) върна ся Кара-Георгій заедно съ фамиліѭ-тѫ си въ Сърбіѭ, и присели ся пакъ, изново въ Тополѫ, и търгуваше съ свиніе, догдѣ-то го насилія-та на спахіи-тѣ нехвърлихѫ въ новъ покрѣтъ, въ кой-то той имаше да изиграе еднѫ твърдѣ знатнѫ игрѫ (ролѫ).

ГЛАВА ЧЕТВЬРТА.

БУНТОВАНИЕ-ТО НА СЬРБИ-ТѢ ПРОТИВУ ТУРЦЫ-ТѢ.

Рѣшение-то чрезъ Свищовскій-тъ миръ заключено, заради безбѣдность-тѫ на Сърбія и на сърбскій-тъ народъ, и за да бѫдѫть всички-тѣ Яничари изключени отъ Сърбіѭ, заплѣте таѭ земѭ въ новъ немиръ и донесе ѝ ново злочестие. Бѣлградскій паша хаджи Мустафа като небѣше въ състояние за да отвърне Яничары-тѣ, кои-то нагърнахѫ отъ Видинъ, повика тогда сърбскій-тъ народъ въ помощь. Кара-Георгій ся сега като предводитель на едно отдѣление (бюлюкъ-баша) много отличи съ юначество-то си и храбрость-тѫ си. Нъ тыя отличны услугы Георгиевы по право навлѣкохѫ на него найстрашнѫ мързость отъ Яничары-тѣ. И тъй като ся осуети всичко напрѣжение на Бѣлградскій паша заедно съ помощь-тѫ на сърбскій-тъ народъ противу Яничары-тѣ, а такожде и тыя като ся осилихѫ подъ четыре-тѣхъ си главы или даіи *):

---

*) Тіи ся назовавахѫ даіи по примѣръ-тъ на Барбарески-тѣ (африкански републики). Отъ всички-тѣ яничары, бѣхѫ оныя въ Бѣлградъ султану най-противни, затова той гледаше какъ ще ся отъ тыя похитницы на власть-та си отърси. И като ся въ Бѣлградъ Ебу-Бекиръ за пашѫ опрѣдѣли, бѣше той съ единъ ферманъ отъ султанъ-тъ опълномощенъ, въ кой-то ся на яничари-тѣ заповѣдваше да ся очистѫть отъ Бѣлградъ и отъ Бѣл-

Фочичъ-Мехмед-ага, Аганлія, Кючукъ-Али и Мулла-Юзуфъ, Бѣлградъ взѣхѫ, пашѫ-тѫ и епископъ-тъ бѣлградскій усмъртихѫ и цѣлѫ Сърбіѭ подъ власть-тѫ си турихѫ; тогда Кара-Георгій бѣше първый отъ оныя, кои-то бѣхѫ на смърть опредѣлени.

При всичко-то свое незаюздано свирѣпство, въ кое-то тіи нито мѣркѫ нито границѫ имахѫ, сговорихѫ ся даіи-тѣ, да избіѭтъ всички-тѣ кнезове**) и всички-тѣ въ храбрость познаты мѫжіе въ Сърбіѭ, кои-то бы могле да ся противѭтъ на тѣхни-тѣ насилія.

Тыя бездѣлія на даіи-тѣ, кои-то ужесаватъ всѣкѫ живѫ душѫ и настръхватъ космы-тѣ на главѫ-тѫ, приповѣдва Г. Л. Ранке (Сърбска революція, Берлинъ **1844**, страна 99) на следующій способъ:

Даіи-тѣ въспоставихѫ едно ново правление, и за да бы това по-добрѣ подпомогнали, събрахѫ тіи освенъ Яничары-тѣ още еднѫ вторѫ силѫ при себе си. Сиречъ Бошняцы и Арнаути вървѣхѫ безчислено при тѣхъ, половин-голи человѣцы,

---

градско-то окружие. Притяжанія-та (мюлкюве-тѣ), които тіи притяжавахѫ, държахѫ си ги като че тѣмъ единствено припадать (Krongüter). Тіи сѫщи-тѣ пакъ търсяхѫ прибѣжище въ съседны-тѣ областы; въ сѫщо-то врѣмя подвигъ-тъ на Пазваноглу въ Видинъ дойде имъ като добрѣ дошелъ, като имахѫ пренне съ Ебу-Бекира.

**) Кнезове сѫ наричали Сърби-тѣ оныя, кои сѫ были началницы или главатари на нѣкое общество или село. Това назование ся е още и до днесъ съхранило мьжду простый народъ въ Сърбія. Наши-тѣ Българи около Сърбскѫ-тѫ границѫ живѣщи казвать на началницы-тѣ си (чорбаджіи) и днесъ: кнезъ, баш-кнезъ и кметъ.

кои-то по-преди гиміи на рамо влечахѫ, нъ сега навъсѣдахѫ тіи почти сè на арабски атове, и сè въ кадифе, злато и сребро облечени, противу всѣкого горди и дързновени, нъ токмо на свои-тѣ господари съвършено покорни. И тіи не ся употрѣбихѫ за никакво военo дѣло, нъ само да свършаватъ тиранскѫ и безбожнѫ властъ.

Даіи-тѣ сега распроводихѫ свои-тѣ по-отличны съюзницы, нарочно яничары-тѣ, подъ имя кабадаіи въ окружны-тѣ градове, гдѣ-то тіи (понеже ни единъ кадія несмѣяше нито еднѫ речь да имъ каже) юздѫ-тѫ на управление-то си тирански и безбожно дърпахѫ и пѫчахѫ ся на врѣдъ като господари. Субашы по села-та натуряхѫ да глобѭтъ и да цѣдѭтъ данъ отъ народъ-тъ бѣдный заради тѣхнѫ-тѫ неограниченѫ властъ: често пакъ отъ оныя босненски голацы, кои-то отъ сега имахѫ властъ надъ животъ-тъ и надъ смъртъ-тѫ; отъ селены-тѣ ся храняхѫ и обогатявахѫ, а на първый-тъ мигъ на заповѣдникъ-тъ си ся като слѣпи затичвахѫ. Това бѣше едно такова управление почти какво-то ся случи въ Египетъ, гдѣ-то ся съюзихѫ Мамлуцы-тѣ въ Каиро, и земѭ-тѫ въ тѣхны-тѣ окружія раздѣлихѫ и чрезъ свой-тъ Кіяшефъ ся само управляхѫ, безъ да припознаватъ пашѫ-тѫ, кой-то ся отъ Цариградъ проваждаше.

И това вървѣ така за нѣкое врѣмя. Може да е най-голѣмо-то промѣнение въ Сърбіѭ станало того ради, что-то ся яничари-тѣ като спахіи въ земѭ-тѫ намѣстихѫ. Подъ имя чифлик-саибіи разграбихѫ по села-та всичко-то имѣние на бѣдный-тъ народъ като че припадѫ единствено тѣмъ; и съградихѫ си твърдѣ величествены сараи. Освенъ предньѫ-тѫ данъ вземахѫ имъ още и девятинѫ отъ приходъ-тъ, и карахѫ человѣцы-тѣ на рабство и вардѫ (кунлукъ). По предишны-тѣ спахiи, като неможихѫ да ся споразумѣѫтъ съ яничары-тѣ, изгонвахѫ ся.

Всичко какво-то бѣше до сега спорѣдь силѫ-тѫ на стара-то урѣждение Султаново нарѣдено, случи ся сега така: земя-та и человѣцы-тѣ станахѫ притяжание само на нѣколицына. И виждаше ся сега като че е въведена нѣкаква система за неправедны притяжанiя въ всички-тѣ тыя провинцiи. На такавъ сѫщiй способъ бѣше ся и Пазванъ-Оглу осилилъ; и отъ него ся приписвала длъжность-та на субаши-тѣ.

Въ Боснѫ пакъ Алибей-Видайчъ (въ градъ Зворникъ) захваналъ бѣше сѫщи-тѣ предузятiя. Той тръгна презъ села-та, навърза человѣцы-тѣ и така навързани каза имъ единъ день, да си дадѫтъ всичкiй-тъ мюлкъ нему; и като бѣше взѣлъ това право на себе си, тръгна самъ като чифликсайбiя по села-та и туряше си субаши. Като видѣ Алибей какъ успѣхѫ даiи-тѣ съ Пазваноглу, дойде и той въ Бѣлградъ за да ся въ нихный-тъ съюзъ прiиме. И тоя съюзъ на тыя самовластни поглавари, кой-то ся сега въ Сърбiѭ въ рѣдъ въспостави, стояше помѣжду тыя двамина въ най-тѣснѫ свързкѫ.

На спротивъ султановы-тѣ предузятiя, които бѣхѫ въ намѣрение заради негово-то самовластие захванати, появи ся сега единъ новъ порѣдъкъ, който ся образува на съвсѣмъ противенъ начинъ, сиречь положенъ на тирански насилiя и на тъй нареченѫ личнѫ силѫ, коѭ-то султанъ-тъ искаше тамамъ да уничтожава. Нъ горко ономузи кой бы дързналъ да имъ ся въспротиви въ тѣхно-то окружие.

Въ Алибей Видайча възбуди ся сърѣвнование врьхъ неговы-тѣ сродны, кои-то бѣхѫ побунили окружие-то Спречъ противу него; обаче той съ помощь-тѫ на даiи-тѣ бѣше доволно силенъ, за да ся отдържи и да накаже побунены-тѣ врьхъ него. Пленение и притурвание данъ, робение и бѣсение существоваше непрестано при това катадневно урѣждение.

Въ Бѣлградско-то окружие казваше нѣкой си старъ чиновникъ турскiй, Хаджи Мустафа Хасанъ бей (попреди Дефтеркихая), на свои-тѣ прiятели и спахiи, че ние никакъ възможно да да ся ослободѭтъ отъ даiи-тѣ, ако невземѫтъ раѭ-тѫ на помощь; и той си бѣше вече приготвилъ муницiѭ и раздалъ ѭ бѣше помѣжду народъ-тъ; нъ единъ неговъ вѣренъ роденъ братъ, подигна ся преди опредѣлено-то врѣмя, и избърка всичко. Сега ся случи, кое-то ся обично следъ побуны-тѣ случва, кои-то неиспаднѫтъ добрѣ на рѫкѫ: сиречь огнѣтение-то стана двойно; спахiи-тѣ бѣхѫ принудени сега всички да ся оттѣглѭтъ отъ земѭ-тѫ, само по нѣкогашъ смѣяше нѣкой си и то като беглецъ да иде въ село-то си; субаши-тѣ струвахѫ всѣкаквы злочинiя; често вземахѫ тiи отъ селены тѣ празничны-тѣ имъ дрѣхы и покривахѫ конѣ-тѣ си съ тѣхъ; святины-тѣ имъ тѫпчяхѫ и срамотѣхѫ; жены-тѣ имъ принуждавахѫ предъ конацы-тѣ да играѭтъ хоро, пакъ тогда влечахѫ найкрасны-тѣ жены и дѣвицы при тѣхъ си за безбожно и срамно бездѣлие.

Уродена-та суровость на нѣкогашъ изгнани сега ся изново повърна и чрезъ отмъщението весма възвиси; и това изгледваше като нѣкакъвъ гражданскій бой, въ кой-то престава всѣкоя върховна властъ.

Забѣгнали-тѣ спахіи бѣхѫ принудени да търсѭтъ помощь въ Цариградъ; тъй сѫщо и кнезове-тѣ не бѣхѫ изгубили всичко още дързновение, за да ся съберѫтъ въ единъ манастиръ, гдѣ-то и написахѫ едно писмо на Султанъ-тъ, въ кое-то му ся тѫжахѫ: „Мы сме отъ даіи-тѣ опленени, и до тамъ вече докарани, да сме принудени само съ лико да ся опасвамы; обаче безбожни-тѣ насилницы и съ това не ся задоволяватъ: нъ още ни вадѭтъ душы-тѣ, безчестѭтъ законъ-тъ, и газѭтъ ни честность-тѭ; ни единъ мѫжъ ние отъ своѭ-тѫ собственѫ женѫ господарь, нито единъ отецъ отъ дъщерѭ си, нито єдинъ братъ отъ сестрѫ си; манастиры-тѣ църковы-тѣ, калугеры-тѣ, попове-тѣ, всичко обезчестено; ако си Ты още нашъ царь, дойди и освободи ны отъ тыя злодѣйцы; ако нещешъ пакъ, кажи ни поне, че да избѣгамы или по планины-тѣ и горы-тѣ, или пакъ да си свършимы животъ-тъ въ рѣки-тѣ.“ Тѣхна-та жалба неостана на празно, защото нѣкой си Видайчъ Ибраимъ-ага, кого-то бѣше ранилъ внукъ-тъ му, и оня Хасанъ бей, на кого-то завѣра-та злѣ испадна, бѣхѫ побѣгнали и двама-та въ Цариградъ и подпомогнахѫ тѫжбѫ-тѫ на народъ-тъ. Успѣхъ-тъ на даіи-тѣ докара имъ сега по-голѣмо зло. На Султанъ-тъ сега нищо небѣше останало въ очи-тѣ, нъ да обезбѣди народъ-тъ и подданицы-тѣ си, и закани ся на даи-тѣ като имъ яви: че послучайно, ако тіи неизлѣзѫтъ отъ земѭ-тѫ на вънъ, ще проводи той едно войнство, кое-то неще да бѫде отъ турцы, защо-то ще бѫде мѫчно на правовѣрни-тѣ да идѫтъ врьхъ правовѣрни-тѣ си, нъ войнство отъ другъ народъ и отъ другѫ вѣрѫ, и това ще имъ стори онова, кое-то още ние ся случило ни на единъ Турчинъ Даи-тѣ като получихѫ това извѣстие, запытахѫ единъ другиго: „Кое войнство може да мисли Султанъ, дали Аустрійско-то или Руско-то? — ние възможно това пакъ да ся помисли, че Султанъ-тъ ще пустне страны въ земѭ-тѫ си!“ *„аллахъ, аллахъ!* повикахѫ нѣкои си: раѭ-тѫ мисли той, а кого другиго!“ Тіи мисляхѫ сега, че ще той да проводи Дервищъ бея, сынъ-тъ на Мустафа ага, или пакъ сынъ-тъ на Хасанъ бея, за да предвежда Сърбы-тѣ подъ тѣхны-тѣ кнезове и воены главатары противу тѣхъ. И затова ся поскоро сговорихѫ да предварѭтъ това, сиречь да идѫтъ по нахіи-тѣ и да избіѭтъ всички оныя Сърбы, кои-то могѫтъ да бѫдѫтъ за тѣхъ опасни.

Това бѣше въ год. 1804, като пристѫпѫхѫ на това грозно дѣло, всѣкій въ своѭ-тѫ припадающѫ му чясть (земѭ). Тіи сторихѫ това отначало безъ никаквѫ тяжкость. Щомъ дойдехѫ или тіи сами или тѣхни-тѣ сеймени въ нѣкое село, посрѣщвахѫ ги жители-тѣ както си е обично было за да ги послужѭтъ съ срѣдства за препитание или да имъ ся погрижѭтъ за конѣ-тѣ. — При това имахѫ тіи добрѫ влукѫ, за да струватъ свои-тѣ безбожны дѣла. Тѣмъ небѣхѫ доволно кнезове-тѣ и кметове-тѣ, нъ имашели нѣкой макаръ какво-да-е отличие, пакъ было че го е заслужилъ съ юначество-то си или съ красноречие-то си или поне съ богатство-то си, такавь единъ тутакси е былъ погубенъ. Първый-тъ, кого-то тіи погубихѫ, бѣше кнезъ Станое отъ село Бѣгалицѫ; неговѫ-тѫ сѫдбѫ получихѫ после и: Марко Чарапичъ, Стефанъ отъ село Зеокѫ, Теофанъ отъ село Орашие (до Смедрѣво) всички се кнезове; а попреди бюлюкбашіи, Янко Гагичъ отъ село Болечъ, Матея отъ Крагуевецъ, Игуменъ-тъ отъ манастиръ Моравцы, хаджи Геро, защото бездѣлници-тѣ немахѫ никакво призрение на доховенство-то. Архимандритъ-тъ Рувимъ бѣше попреди побѣгналъ отъ манастиръ-тъ Боговаде, а Алекси Ненадовичъ, като бѣше падналъ въ подозрѣние заради едно писмо писано за Аустріѭ, въ кое-то ся описваше народна-та крайна вече нужда, а като бѣше сѫщото влѣгло на турци-тѣ въ рѫцѣ-тѣ, хвърли Алекси сѫщѫ-тѫ кривицѫ на архимандритъ-тъ, кой-то бѣше чрезъ свое-то отдалечение безбеденъ. Сега като ся върна той въ най-злочестны-тѣ часове, Алекси го отъ странѫ науми на смъртоноснѫ-тѫ му опасность, въ коѭ-то ся той нахождаше. Рувимъ отговори: Алекси незнае какво е чужда земя и чужда кѫща; сега е на него рѣдъ, нека опита и той да види какво е странствование. Тіи ся надѣвахѫ и двама-та, че ще ся избавѭтъ отъ това зло; Алекси понеже бѣше ся увѣрилъ, че онова писмо не ся мисли вече за негово и че го е той написалъ; Рувимъ пакъ ся надѣваше за помилование, понеже негово-то завареничe като зографъ работаше въ кѫщѫ-тѫ на единъ даія. Нъ при всичко това быдохѫ погубени и двама-та, като главатари на народъ-тъ: Алекси отъ Фочича, Рувимъ съ най-страшны мѫченія отъ Аганлія. Следъ тѣхъ още и кнезове-тѣ: Илія Бирчанинъ, Петъръ отъ Ресавѫ, Райца отъ Сабърдие и много други — кой ще ги всички имянува? — получихѫ ужаснѫ смърть. Голѣмо ужасание бѣше сега по Сърбіѭ! Тукъ ся незнаяше кой е на смърть отрѣденъ, като ся за губилища опредѣлены-тѣ мѣста на врѣдъ распрострѣхѫ; цѣлъ народъ сърбскій мисляхѫ да истріѭтъ, и най-сиромашный-тъ ся бояше за животъ-тъ си. По села-та само старцы-тѣ и деца-та посрѣщвахѫ турцы-тѣ; оружани-тѣ пакъ бѣгахѫ изъ планинѫ-тѫ и по скривалища-та хайдушки. На скоро следъ робение-то и смъртъ-тѫ на погорѣ наименовани-тѣ кнезове и кметове, грухна на единпѫть една чета отъ яничары въ Тополѫ за да дигнѫтъ и Кара-Георгія.

Въ такавѫ страшнѫ опасность скочи Кара-Георгій съ свои-тѣ домашны на оружие, нѣколко яничары тутакси усмърти, а прочіи-тѣ распѫди. Тогда той залови планинѫ-тѫ: и като ся сговори съ Янка Катича и Васа Чарапича, тогда и тримата рѣшихѫ ся, да нечакатъ догдѣ-то ги варвари-тѣ на даіи-тѣ повързѫтъ, и да ги срамно отъ смъртъ-тѫ имъ лишѫтъ, нъ да тіи сами потърсѭтъ смъртъ-тѫ си като юнацы мѫжие. Катичъ бѣше, като бюлюкбаша, подбудилъ на войнѫ всички-тѣ си за оружие способны человѣцы връхъ Пазваноглу*); защо-то той бѣше единъ доволно краснорѣчивъ, юначенъ и мѫдъръ человѣкъ. Васу Чарапичъ пламтѣше за да отмьсти смърть-тѫ на брата си Марка (смъртъ Маркова вид. стр. 15.)

---

*) Османъ Пазваноглу бѣше ся попреди въ войнѫ-тѫ 1788 год. турилъ като глава на едно отдѣление баши-базушко, и тогда бѣше той съ силѫ отървалъ оныя мюл-

И за кратко врѣмя събра ся около тыя трима сърбски юнацы едно юнашко отдѣление; драговолно дойдохѫ сега оныя като хайдути отъ планинѫ-тѫ при тѣхъ, помѣжду кои-то бѣхѫ Главашъ и Велко най-отлични.

Велко бѣше ся презъ зимѫ-тѫ преставилъ за чобанинъ, и като такавъ бѣше ся сѫщѫ-тѫ зимѫ оженилъ. Сега пакъ като потърси той

кове, отъ кои-то бѣше баща му испѫденъ. Оныя башибузуцы събра той отъ сълдаты-тѣ султановы, кои-то бѣше той следъ миръ-тъ распустналъ; нъ тіи нещѣхѫ никакъ да ся оставѭть отъ оружие-то си, и тъй сега небѣхѫ нито Македонія нито Българія отъ тѣхъ безбѣдны, и всѫдѣ понудвахѫ своѭ-тѫ службѫ, гдѣ-то нѣкой паша искаше да ся отцѣпи отъ Султанъ-тъ или пакъ нѣкоя земя отъ пашѫ-тѫ или пакъ най-после за своѭ-тѫ собственѫ десницѫ пленяхѫ и принуждавахѫ да имъ ся дава дань. Всѣкому, кой-то самовластно владѣние желаяше, бѣхѫ тіи добрѣ дошле, а подобно и той тѣмъ. Тыя четы (бюлюцы) имянувахѫ ся Карджаліи. Тѣхна-та гордость ся състояше въ това, само да ѣздѭть на величествены коние въ злато и срѣбро и съсъ скѫпоцѣнно оружие; тѣхъ съдружавахѫ робины, и гивиндіи въ мѫжско одѣло, кои-то ги увеселявахѫ не токмо въ часове-тѣ на Аурора (зора-та) съ песны, свирки и игры, нъ още и въ боіове-тѣ имъ слѣдовахѫ, за да имъ придържавать малко коние-тѣ, кога-то ся тіи пешѫ біѭть; тыя четы пакъ никогда богослужение неструвахѫ, и затова пріймахѫ тіи всѣкого, както христіанинъ-тъ тъй и моамеданинъ-тъ. Тіи стояхѫ като всѣкое урѣдено войнство подъ свои-тѣ бимбашіи и бюлюкбашіи. И съ таковы четы ся Пазваноглу съдружи, и имъ каза: „вашъ нека бѫде пленъ-тъ, а моя слава-та;“ и така скрито-то си оружие и хайдушко-то си украшение. „Ахъ тѣжко ми!“ повика жена му като го видѣ въ него, „азъ съмь ся оженила за едного хайдутина!“ Велко ѭ тишаше, че сега е всѣкій awstаналъ хайдутинъ, и трьгна да търси другарытѣ си.

И така събра ся едно голѣмо множество отъ хайдуты и бѣжанцы, кое грухна най-напредъ въ село Сибницѫ (въ Бѣлградско-то окружие), отъ гдѣ-то бѣхѫ родени Катичъ и Чарапичъ; запалихѫ турски-тѣ ханеща, убивахѫ и пленяхѫ, гдѣ кого-то Турчина стигняхѫ, и за часъ ги испѫдихѫ отъ села-та и градища-та, и незаба-

---

за кратко врѣмя събра до 10,000 карджалінцы въ Видинъ. Като започна сега Пазваноглу мож’да пожелание-то на яничари-тѣ да огнѣтава и Сьрбіѭ, и взѣ Кладо́во, тогда хаджи Мустафа немисляше никакъ инакъ, освенъ да дигне и самы-тѣ Сьрбы на оружие, за да отпѫди бунтовницы-тѣ, кои-то станахѫ и врьхъ Султантъ-тъ. Сьрби-тѣ побѣждавахѫ още мусулманы-тѣ на странѫ-тѫ на други-тѣ Турцы, и пакъ тіи небѣхѫ още никакъ покорни. Чрезъ това възвиси ся гордость-та на мусулмани-тѣ. Освенъ дето че и сами-тѣ Турцы много страдахѫ отъ Карджаліи-тѣ и Яничары-тѣ: то пакъ тіи неможихѫ да ся задоволѭть съ тыя мисли, да правовѣрни-тѣ стари мусулмани бѫдѫть испѫдени отъ единъ пашалѫкъ, а напротивъ да ся Христіани-тѣ подигнѫть на сѫщый-тъ. Мюфтія-та самъ даде едно изяснение: че ся иде противу законъ-тъ, като ся испѫдѭть правовѣрпи-тѣ заради благостояние-то на рая-та отъ тѣхны-тѣ собствены имѣнія. Спорѣдъ това заповѣда диванъ-тъ на паша-та, да ся изново прінмѫть яничари-тѣ, освенъ что бѣхѫ чрезъ единъ ферманъ изгнани, и съ помощь-тѫ на едного бунтовника (Пазваноглу) въ явнѫ бунѫ подигнати. Яничари-тѣ ся убо пакъ върнахѫ въ Сьрбіѭ. Дето че отъ това най-голѣмо зло за тѣхъ излѣзе, показва течение-то на работы-тѣ.

вно повикахѫ за оружие вредны-тѣ Сърбы при себе си. На всички-тѣ страны разнясвахѫ ся известія: „Кой-то е вреденъ да носи пушкѫ, да тича тутакси при оружаны-тѣ четы, конацы-тѣ на субаши-тѣ да сабарѭтъ, жены-тѣ си и децата си да носѭтъ въ планинѫ-тѫ по скриты-тѣ засечены мѣста.“ — И така ся и случи; нещѣли нѣкой своеволно, того принуждавахѫ на силѫ.

На тоя начинъ подигна ся всичкій-тъ народъ отъ онаѭ странѫ на Колубара рѣка. Яковъ Ненадовичъ ся отличилъ въ това най-много, и за него ся пѣе една народна песьнь, че му е зарачалъ братъ му Алекси при смьртный-тъ си часъ, да ся той заради него отмьсти на турцы-тѣ. Попъ Лука Лазариевичъ залови ся такожде въ оружие-то. Измѣжду всички-тѣ въ тоя предѣлъ хайдуты небѣше ни единъ толкова застрашилъ турцы-тѣ, както что-то бѣше нѣкой си съ презимя Кюркчія. Единпѫть като случи той нишанъ-тъ, при първо-то си гръмване съ пушкѫ, кое-то му бѣше и първый пѫть въ животъ-тъ, гдѣ-то ся после много турцы мѫчихѫ всуе за да случѫтъ, стана той тѣмъ толкова омразенъ, что-то само търсяхѫ еднѫ лѣснинѫ какъ да го усмъртѭтъ, и най-после го принудихѫ да побѣгне въ планинѫ-тѫ. Нъ сега излѣзе той и носяше хорѫгвѫ-тѫ предъ Якова, като излѣзохѫ първый пѫть на бой.

Отъ онаѭ странѫ на Колубарѫ рѣкѫ яви ся такавъ сѫщый мятежъ. Миленко отъ село Кличевецъ, пріятель на Катича, единъ твърдѣ разуменъ, отличенъ и богатъ человѣкъ, подигна ся съ Петра Теодоровича Добринца, кои и двамина-та тогда и после дълго врѣмя обвързани чрезъ взаимны-тѣ си интересы сѐ заедно помното дѣйствовахѫ.

На всѫдѣ въ тыя три окружія бѣхѫ турцитѣ испѫдени отъ села-та. Побѣдители-тѣ негубихѫ много врѣмя, нъ ги ударихѫ и по паланкитѣ, гдѣ-то ненамѣрихѫ тіи никаквѫ припънкѫ; най-напредъ освоихѫ Рудникъ и го изгорихѫ, после и прочіи-тѣ на рѣдъ единъ следъ другъ; турско-то пакъ жителство бѣгаше въ крѣпостытѣ (калета-та).

И тъй ся започна подвигъ-тъ на Сърби-тѣ; наединпѫтъ дойде цѣла Сърбія, всички оныя дванадесять нахіи, села и паланки въ рѫцѣ-тѣ на оныя, кои-то гледахме съвсѣмъ така уничтожены.

ГЛАВА ПЕТА.

КАРА ГЕОРГІЙ СЯ ИЗБИРА ЗА ПРЕДВОДИТЕЛЬ.

Сега ся съвѣтвахѫ Сърби-тѣ заради устроение-то на подвигъ-тъ си, и казвахѫ помѣжду си: всѣка кѫща си има и главѫ-тѫ, тъй сѫщо и народъ-тъ трѣбѫ да знае подиръ кого ще ся води. Отъ начало бѣхѫ избрали въ едно събрание, събрано отъ най-отличны-тѣ человѣцы отъ Шумадіѭ *), оногова знаный вече Главашъ. Това достойнство получилъ бѣше той, защо-то ся твърдѣ много отличи при изгнание-то на турцытѣ, нъ понеже бѣше той запознатъ като хайдутинъ, единъ человѣкъ, кой-то немаше нито

---

*) Шумадія се нарича оная горовита чясть на Сърбія.

24,73
23,20
41,13

1,13
1,20
2,33

кѫщѫ, нито мюлкъ, нито пакъ что друго за да изгуби, затова бѣше невъзможно да притяжава всичко-то повѣрение на народъ-тъ. Следъ това намислихѫ кнезъ-тъ Теодосія отъ Орашие, нъ и той имъ отговори така: „Богъ съ вами, какво ви е паднало на умъ-тъ?“ — „добрѣ, кнезове-тѣ ще дадѫтъ на хайдути-тѣ освободителны записки, нъ послучайно ако ся върнѫтъ пакъ турцы-тѣ, кой ще отговорѭ заради кнезове-тѣ тогда?“

Понеже сега нито хайдути-тѣ имахѫ подпълно увѣрение при народъ-тъ, нито пакъ кнезове-тѣ смѣяхѫ да дерзновѫтъ да повикатъ хайдуты-тѣ и да имъ дадѫтъ освободителны записки, затова трѣбоваше да изберѫтъ оногова, кой-то е былъ хайдутинъ, а после пакъ съ обичны мирски работы ся занимавалъ, кокто что е было събрано и войнство-то имъ отъ тыя двѣ съставны чясты; сиречь отъ народъ-тъ и отъ хайдуты-тѣ. Кара Георгій бѣше прочее въ това положение: и затова Теодосій него имъ представи. Кара Георгій имъ истина каза, че той неще може да управлява, нъ тіи му напротивъ отговорихѫ, че щѫтъ го помагѫтъ съ тѣхны-тѣ си съвѣты. Нъ като имъ още и това предложи, че е той дързосердъ (за часъ ся расърдва) че неговый-тъ обичай ние такавъ да мисли много; че ще той непокорный-тъ на часъ-тъ да убие и твърдоглавы-тѣ на мѣсто-то имъ да съсѣче; казахѫ пакъ кнезове-тѣ, че тъкмо такава строгость е нуждна и потрѣбна. Кара Георгій стана убо така Командантъ на Сърби-тѣ. Той пакъ немаше още нито княжескѫ власть надъ Сърбіѭ, нито пакъ силѫ на едного войсковожда надъ войнство-то, защо много нему равни бѣхѫ около му; нъ понеже го имахѫ въ Шумадіѭ, въ най-голѣмы-те провинціи, като за главѫ, затова му ся и падна испосле едно по-голѣмо отличие надъ други-тѣ.

ГЛАВА ШЕСТА.

БОЕВЕ-ТѢ И УСПѢХЪ-ТЪ НА СЬРБИ-ТѢ.

Сила-та на даіи-тѣ небѣше още съвсѣмъ уничтожена; крѣпосты-тѣ бѣхѫ още въ тѣхны-тѣ рѫцѣ. Тіи мисляхѫ че рая-та ще ся задоволи съ тѣхны-тѣ обѣщанія и започнахѫ да правѭтъ уговоры; нъ всуе. Като дойде най-после митрополитъ-тъ Леонтій, кой-то бѣше на Сърби-тѣ почти тъй сѫщо омразенъ както и сами-тѣ турцы, изъ Бѣлградъ съ новы предложенія, изяснихѫ ся Сърби-тѣ накѫсо, че догдѣ-то не имъ ся предѫтъ даіи-тѣ, нека ся ненадѣвѫтъ за никакъвъ миръ.

На първо-то известие, заради породившій ся немиръ, бѣше излѣгалъ Гушанцъ-Али съ 1000 карджалии на границѫ-тѫ. Они бѣхѫ ся приклонили, за да воюватъ заедно съ Сърбы-тѣ, нъ и пакъ тіи нещѣхѫ никакъ да гледатъ турцы-тѣ помѣжду си, кое-то имя имъ ся представляваше тутакси като понятие на едного властника. Напротивъ даіи-тѣ пакъ примамвахѫ карджалии-тѣ и имъ показахѫ квартиръ (конакъ) на Врачаръ (предъ Бѣлградъ).

Отъ другѫ странѫ дойде на даіи-тѣ помощъ отъ тѣхный-тъ босненскій пріятель Алибей Видайча. Въ прочемъ държаше Видайчъ за непотрѣбно да иде самъ на бойно-то поле противу таковы за сожаление достойны непріятели, нъ остана по обичай-тъ везирскій въ Шабецъ и предаде войнство-то си на субашы-тѣ, да го тіи предвеждѫтъ противу бунтовницы-тѣ. Той несумняваше даже нито най-малко че ще тутакси да угаси това побунение. Сърби-тѣ бѣхѫ въ Свилайнецъ направили єдинъ обкопъ, нъ и той като небѣше така сигуренъ за да могѭтъ да ся бранѭтъ отъ него противу непріятели-тѣ, напустнахѫ го; турцы-тѣ помислихѫ заради това, че Сърби-тѣ иматъ нѣкакъвъ страхъ и незабавихѫ врѣмя, та ся намѣстихѫ въ него. Тогда Сърби-тѣ ся завърнахѫ и го обградихѫ. Турцы-тѣ затворени въ него безъ доволно срѣдство за препитание, и кое отъ непрѣстаный-тъ огънь отъ пушки-тѣ, кое отъ ново-то войнство, кое-то всѣкій часъ тукъ прихождаше, уплашени много, явихѫ най-после на Сърби-тѣ, че тѣхно-то намѣрение ние было да ся біѭтъ, нъ че сѫ дошле да ся токмо понаучѫтъ заради положение-то на работы-тѣ. И така дозволихѫ Сърби-тѣ на оныя Турцы, кои-то бѣхѫ отъ Боснѫ дошле, да си излѣзатъ свободно, обаче не на оныя, кои-то бѣхѫ дошле съ тѣхъ отъ Бѣлградъ. Помѣжду това догдѣ-то прегледатъ добрѣ, кой отъ кадѣ е, стана голѣмо сплѣтение, така что-то едвамъ на 10 единъ ся избави.

Сърби-тѣ охрабрени чрезъ тойзи успѣхъ не ся много мислихѫ, за да потърсѭтъ непріятели-тѣ си и въ крѣпосты-тѣ, и ударихѫ тутакси на Бѣлградъ; на лѣвѫ-тѫ странѫ на Колубара рѣка утверди ся Яковъ Ненадовичъ предъ градъ Шабецъ; на дѣснѫ-тѫ странѫ на Морава рѣка

Миленко предъ Пожаревецъ, гдѣ-то ся бѣхѫ даіи-тѣ на бързѫ рѫкѫ утвердили.

При Шабецъ быдохѫ още единпѫть Сърбитѣ устрашени отъ кадѣ Боснѫ. Єдинъ кабадаия отъ даіи-тѣ по имя Ношина, бѣше отишелъ още преди побунение-то въ Боснѫ, за да си посѣти фамиліѭ-тѫ; той обаче бѣше отишелъ само съ 80 карджаліи, нъ като несмѣяше съ тѣхъ само да ся върне, събра тогда до 1000 душы за да си проправи пѫть да влѣзе въ Шабецъ, като распѫди Сърбы-тѣ, кои-то бѣхѫ обградили Шабецъ. Само 200 душы отъ Сърбы тѣ, кои-то чакахѫ подъ войводѫ Кюркчи при манастиръ тъ Чокешинѫ, можа той да надбие. Єдно такова малко число, и освенъ че му проводи Яковъ още еднѫ малкѫ помощь, да ся одържи противу толкова множество, небѣше никогда възможно, и за това Кюркчія-та почна да сѫмнява че неще може да отбрани манастиръ-тъ. Єдинъ изгорѣлъ манастиръ, рече той, може ся пакъ направи, нъ единъ мъртавъ человѣкъ неможе ся повърнѫ въ животъ никогда. Яковъ види твърдѣ добрѣ, че ние сега врѣмя да ся бавимы около манастирски-тѣ зидове, нъ да ся продължи обсаждение-то на една отъ най-важны-тѣ крѣпосты. На това Яковъ му отговори: „ты мислишъ, че ако загинешъ, ще ся свърши въ тебе человѣческій-тъ плодъ!“ Кюркчія-та разсърденъ обърна му гърбъ, остави манастиръ-тъ и отиде въ планинѫ-тѫ.

Негово-то войнство ся рѣши да дочака на единъ брѣгъ още пять пѫты посиленъ непріятель, понеже, какъ-то казватъ, тіи сѫ научени само въ планинѫ-тѫ и горы-тѣ да ся біѭтъ. Нъ турцы-тѣ дойдохѫ и обградихѫ ги, и още преди да имъ стигне отъ Якова проводена-та помощь, избихѫ ги до единъ. Тіи загинахѫ славно за отечество както Шпартанцы-тѣ въ Грьціѭ при Термопилъ! Обаче небѣше всуе тѣхна-та смьрть! Ношина освои само голый-тъ брѣгъ, нъ при това притьрпѣ такавѫ голѣмѫ пагубѫ, что-то неможе никакъ вече да ся надѣва, за да сврьши нѣчто при Шабецъ.

Въ сѫщо-то врѣмя бѣше Шабецъ отъ Сърбы-тѣ толкова много притѣсненъ, а най-паче че бѣше си Яковъ при всичкѫ своѭ силѫ и храбрость прибавилъ единъ топъ още, что-то бѣше Шабецъ пьрвый отъ крѣпосты-тѣ съизволилъ на преговоръ. Измѣжду това Яковъ и Кара Георгій и Миленко отидохѫ на помощь при Пожаревецъ. И тъй като ся видѣ и тойзи градъ отъ врѣдъ обсаденъ, моли ги и той най-после за свободенъ отпустъ.

Побѣдоносно-то войнство удари и на Смедерево, и за часъ принуди турцы-тѣ да ся обѣщаѭтъ, какъ че нещѫтъ да ся управляватъ по онова, кое-то имъ ся порѫчва отъ Бѣлградъ. И сега вече съ съдружнѫ войскѫ ударихѫ Сърби-тѣ и на Бѣлградъ; цѣлый-тъ предѣлъ край Савѫ и чакъ до Дунава бѣше прикритъ отъ тѣхно войнство.

ГЛАВА СЕДМА.

СМЬРТЬ-ТА НА ДАІИ-ТѢ.

На сърби-тѣ дойде ненадѣйно една помощь, заради коѭ-то тіи не ся надѣвахѫ; сиречь паша-та Босненскій дойде имъ на помощь съ едно войнство. Даіи-тѣ нещѣхѫ още никакъ да бѫдѫтъ покорни на Султанъ-тъ. Сърбы-тѣ отъ начало бѣхѫ успѣли толкова добрѣ въ боеве-тѣ, что-то кроях̑ѫ вече несѫмнено за да смакнѫтъ силѫ-тѫ на Янычары-тѣ.

Султанъ-тъ дойде на таѭ мисъль, да това възвишение на народъ-тъ върви чрезъ съочаствие-то на една по-висока сила въ пѫть-тъ на правила-та, а и въ сѫщо-то врѣмя да положи предѣлъ на тая работа. И така доби паша-та отъ Боснѫ, Бекиръ, заповѣстъ да взѣме управление-то на всички-тѣ работы, сиречь даіи-тѣ да испѫди и миръ да постави. Сърби-тѣ го приехѫ съ голѣмо почитание; тіи му проводихѫ кнезове-тѣ на сърѣтение чакъ на границѫ-тѫ, а такожде му приготвихѫ и обиталище за приноцувание.

Като видѣхѫ напротивъ даіи-тѣ че единъ паша ся съюзилъ съ народъ-тъ; уплашихѫ ся твърдѣ много. А и тѣхный-тъ закупеный, Гушанцъ Али, почна да ся сговаря съ Сърбы-тѣ; и затова тіи смислихѫ че ще бѫде най-добрѣ да бѣгатъ съ какво-то имъ е още отъ имение-то останало, и натоварихѫ ся на единъ кайкъ и отплавахѫ носими отъ Дунавско-то течение къмъ Оршовѫ.

Въ сѫщо-то врѣмя ползува ся само Гушанцъ Али, защо-то присвои крѣпость-тѫ за себе си, и то съ лукавство, сиречь каза на по-отличны-тѣ жители за да го пустнать въ крѣпость-тѫ че ще той за тѣхно пріятелство да зароби даіи-тѣ; нъ отъ Султанъ-тъ толкова го бѣше страхъ, что-то безъ никакво противление прие босненскій-тъ пашѫ въ крѣпость-тѫ Бѣлградскѫ.

Понеже на Сърби-тѣ никакъ небѣше по волѭ-тѫ, като видѣхѫ че даіи-тѣ бѣхѫ въ тѣхны-тѣ рѫцѣ, затова заповѣда паша-та на оршавскій командантъ, да обяви че ще ся всѣкій оня Сърбинъ награди, кой-то убие даіи-тѣ. Презъ еднѫ нощь пустна командантъ-тъ Миленка съ нѣколко Сърбы въ крѣпость-тѫ и имъ показа еднѫ кѫщѫ, на коя-то прозорцы-тѣ свѣтяхѫ, и въ коѭ-то бѣхѫ даіи-тѣ. Миленко обколи таѭ кѫщѫ съ свои-тѣ другове изгърмѣхѫ нѣколко пушки презъ прозорцы-тѣ; — и за часъ взѣ главы-тѣ на четыре-тѣхъ даіи и занесе ги въ сърбскій-тъ обкопъ.

Като бѣ и това свършено, каза Бекиръ: че е сега сичко свършено, кое-то ся желаяше; и да могѫтъ Сърби-тѣ да си разотидѫтъ всѣкій на кѫщѫ-тѫ, и да си гледатъ спокойно плугове-тѣ и стада-та.

Инв. 15=355

ГЛАВА ОСМА.

ТЕЧЕНИЕ-ТО НА РАБОТЫ-ТѢ РАЗВИВА СЯ И ПРОТИВЪ САМЫЙ СУЛТАНЪ.

Подвигъ-тъ на Сърби-тѣ небѣше станалъ само отъ бунтовно желание, нъ само-то жалостно огнѣтение бѣше ги принудило да ся дигнѫтъ на оружие. И затова напразно бѣше всичко что имъ казвахѫ Турцы-тѣ да ся върнѫтъ и да си останѫтъ при първо-то си положение; защо-то даіи-тѣ наистина че бѣхѫ затриты, обаче тѣхни-тѣ рѣдове (системы) още владѣяхѫ; тѣхни-тѣ субаши и кабадаіи още свирѣпствовахѫ въ южны-тѣ крѣпосты, както въ Ужицѫ и Карановецъ; съ еднѫ речь немаше тукъ още никакво судейско право устроение. Нъ ако да бѣше и това станало, пакъ не бы ся върнали Сърби-тѣ въ свое-то предньо положение. Негли бы тіи, кои-то сега вече по третый пѫть въ бой-тъ надбиватъ Турцы-тѣ, и за въ бѫдуще скачали отъ коние-тѣ си като видѭтъ Турцы-тѣ и да си кріѭтъ отъ страхъ-тъ имъ оружие-то, като сѫ тѣхни-тѣ предцы преди нѣколко столѣтія побѣдители надъ тѣхъ бывали? — Негли бы тіи като дойдѫтъ турцы-тѣ на градове-тѣ имъ още като роби ги слугували, кои-то градове освоихѫ тіи сега сами? — Кой-то само побѣдоносно оружие въ рѫцѣ-тѣ си носи, той ще макаръ кога-да-е да придобие и властъ. — Много по-добрѣ ся почитахѫ сега оныя като за прави главатары, кой-то ся отличихѫ въ бой-тъ, нежели и сами-тѣ пашы и спахіи, и тіи главатари бѣхѫ събрали при себе си человѣцы сѐ въ храбрость отличны а тъй сѫщо и неизброено число отъ свои-тѣ вѣрны момцы, на мигъ готови за всѣкѫ послугѫ, и то безъ никакво насилие на това задоволни, за кое-то ги Турцы-тѣ попреди принуждавахѫ съ насилие. Ако и че отъ начало немахѫ никакво намѣрение, за да смакнѫтъ тѣшко-то иго отъ вратъ-тъ си, само-то течение на работи-тѣ имъ докара това.

Отъ тукъ ся породи и помѣжду двѣ-тѣ страны незадоволство, и прение съ оныя, съ кои-то инакъ можаше да ся живѣе само въ добро съгласие, както н. пр. стана съ Бѣлградскій пашѫ Сулимана. Той Сулиманъ стана на сърбски-тѣ главатари толкова подозрителенъ за пропасть-тѫ имъ, что-то тіи несмѣяхѫ да дързнѫтъ даже и съдружени по-нѣколко да идѫтъ въ Бѣлградъ. И като ся случи това единпѫтъ ненадѣйно, сиречь като бѣхѫ отишле нѣколко кметове въ Бѣлградъ, и като видѣхѫ че ще ги той несѫмнено запре и че ще имъ свърши животъ-тъ, присторихѫ ся тутакси като че сѫ дошле въ Бѣлградъ, да вземѫтъ тескере-та за харачъ-тъ отъ него за да събиратъ таѭ данъ, и така ся избавихѫ благополучно чрезъ такавѫ єднѫ лъжѫ.

Въ сѫщо-то врѣмя показа ся една добра прилика за прибърновение-то на тая работа. Както что бѣше ся попреди възвисило свирѣпство-то на Турцы-тѣ, тъй сега напротивъ распространи ся подвигъ-тъ на Сърби-тѣ отъ таѭ странѫ на рѣка Дрина въ Босненски-тѣ окружія;

и това бѣше причинено отъ Кюркчіѭ-тѫ. Въ Шабецкѫ-тѫ нахіѭ, гдѣ-то го оставихме свѣденъ съ Якова Ненадовича, като разгнѣвенъ изхвърли всички-тѣ чиновницы, кои-то бѣше Яковъ въспоставилъ, и следъ това премина презъ границѫ-тѫ. — Чтомъ изгори той чифликъ-тъ на Алибей Видайча и чтомъ си разрѣди человѣцы-тѣ по предѣлы-тѣ около Ядаръ и Радѣвинѫ, подигна ся пакъ народъ-тъ и разпѫди Турцы-тѣ отврѣдъ.

Обаче това хвърли Кюркчіѭ-тѫ въ пропасть; защо-то като ся завърнахѫ пакъ наскоро Турцы-тѣ, за да упустѭтъ Ядаръ, кой-то е былъ незадоволенъ съ тѣхъ, и чакъ до самый Шабецъ нагърнахѫ, безъ да е можалъ Кюркчія да ги задържи, приписа Яковъ тово зло нему, като причинено отъ него, и затова търсяше само згоднѫ влукѫ, че да го лиши отъ животъ-тъ му. За да свърши това, викна го Ненадовичъ да дойде въ Новосело съ предложение, какъ ушъ желае той да ся съвѣтоватъ какъ трѣбѫ да бранѭтъ пограничны-тѣ земи; и Кюркчія-та безъ да подозрѣва на Ненадовича и безъ да мисли че сѫ ся скарали нѣкогашъ, дойде съ четыре другары при Якова, кой-то имаше почти до хилядѫ наоружены человѣцы при себе си. Презъ вечерь-тѫ ѣдохѫ, пихѫ и разговаряхѫ доволно сѐ добрѣ, а сутрень-тѫ, догдѣ-то още Кюркчія-та спѣше, нападнахѫ на единъ неговъ другаръ, на кое-то ся той пробуди, и като видѣ конь-тъ си въ рѫцѣ-тѣ на непріятели-тѣ си, размахѫ ся съ пушкѫ-тѫ си въ наоколо, направи си пѫтъ презъ срѣдѫ-тѫ имъ и побѣгна тамъ наблизу до еднѫ колибѫ, за да бы можалъ да си запази гърбъ-тъ само. И така още доволно израненъ като ся долови до колибѫ-тѫ, испѫди оныя что бѣхѫ внѫтрѣ, намѣсти ся добрѣ и брани ся чакъ догдѣ-то го вече весма злѣ не ранихѫ; и тъй си свърши Кюркчія-та животъ-тъ. — И така първа-та жертва на внѫтрѣшно-то имъ прение бѣше тойзи юнакъ, кого-то Сърби-тѣ съ удивление спомянуватъ.

Това негово предузятие прочее докара му смъртъ; а на окружни-тѣ мѣста пакъ едно поурѣдно състояние. Сега излѣзе на срѣдъ единъ старецъ, отъ Зворникъ по имя Мехмедъ Капетанъ, и то единъ отъ оныя Алибеіевы противницы — истина че 70 годины старъ, обаче още якъ и ратборецъ, и каза на присѫдствующи-тѣ, че ся отважава той самъ съ свои-тѣ пять сынове да стои на срѣщѫ на Турцы-тѣ. И наистина че чрезъ помощь-тѫ на тогова Турчина и чрезъ старение-то на главатари-тѣ: Антонія Богичевича и Євтимія Савича, станахѫ тыя окружія мирны. Субаши-тѣ и чифлик-сайбіи-тѣ ся дигнахѫ отврѣдъ; а паша-та ся обѣща, че презъ цѣлѫ годинѫ само единпѫть ще дохожда чифликъ-сайбія-та при тѣхъ въ земѭ-тѫ имъ, сиречь кога дойде врѣмя да си прибере земание-то за мюлкъ-тъ си, а инакъ ни единъ Турчинъ несмѣе, — въ прочемъ че ще да въведе единъ другій рѣдъ. А народъ-тъ пакъ отъ своѭ странѫ обѣща ся че ще плаща порезъ; и той имъ дозволи да ся управляватъ и да си сѫдѭтъ помѣжду си както въ по-малки-тѣ така и въ по-голѣмы-тѣ си работы. И на такъвъ единъ начинъ бѣше урѣденъ Ядаръ и Радѣвина.

Оныя Сърби напротивъ въ Бѣлградско-то окружие, несѫ щѣли никакъ да ся задоволѭтъ съ такова едно устроение; и ни единъ немисляше на такова нѣщо, за кое-то не трѣба никому да ся види чудно.

На съвсѣмъ другъ начинъ ся възвисихѫ Сърби-тѣ убо въ Бѣлградско-то окружие отъ оныя въ Ядаръ и Радѣвинѫ, и то съ неописанѫ голѣмѫ опасность и напряжение, — а понататакъ и още поголѣмо ги зло постигна. И спорѣдъ както бѣхѫ вече заплетени въ найголѣмѫ опасность чрезъ непостоянность-тѫ на порта-та, сиречь като остави тя яничары-тѣ, кои-то вече чрезъ единъ ферманъ бѣше изгонила, да ся пакъ завьрнѫтъ, докара на Сърби-тѣ да си помислѭтъ: че кой ще имъ помогне после, ако турска-та страна стане по да напрѣдова, а тѣхны-тѣ работы тръгнѫтъ назадъ, пакъ имъ привземѫтъ Турцы-тѣ всичко, кое-то имъ ся е паднало сега, понеже ся това прение непрѣстано продължава?

Сърби-тѣ желаяхѫ да си придобіѭтъ за въ бѫдуще едно по-голѣмо гражданство, и като за срѣдство на това тѣхно намѣрение повикахѫ еднѫ христианску силѫ на помощь, сиречь Русіѭ.

И още въ мѣсяцъ Августъ 1804. год. отидохѫ три посланицы: Прота Ненадовичъ, Іованъ Протичъ и Петъръ Чарапичъ въ Петроградъ. Въ Февруарый 1805. год. върнахѫ ся и донесохѫ поволенъ отговоръ.

Русія имъ казала да представѭтъ желание-то си въ Цариградъ и обѣщала имъ ся че ще ги тя тамъ подпомогне.

Чрезъ това получихѫ Сърби-тѣ голѣмо повѣрение въ себе си, а най-паче като имахѫ надеждѫ на Русіѭ, и затова искание-то имъ небѣше твърдѣ малко.

Въ мѣсяцъ Априлій 1805. год. държахѫ Сърби-тѣ скупчинѫ въ Остружницѫ; на таѭ скупчинѫ дойдохѫ Турцы отъ Бѣлградъ. а такожде и господари-тѣ (беіове-тѣ) отъ Влахіѭ и Молдавіѭ като посланицы Султанови; обаче онова, кое-то Сърби-тѣ искахѫ, да имъ ся даде, посланицы-тѣ неможихѫ да дадѫть, а тъй сѫщо и Сърби-тѣ непопустнахѫ отъ свое-то желание. — На Сърби-тѣ искание-то бѣше, да продължѫть войнѫ-тѫ си противъ Гушанцъ-Али и противу привърженицы-тѣ на даіи-тѣ въ южны-тѣ крѣпосты, че за да бы могле въ бѫдуще да бѫдѫть всички-тѣ крѣпосты съ сърбско войнство утвърдены. Понеже произхождахѫ всички-тѣ злоупотрѣбленія отъ крѣпосты-тѣ, затова небѣше искание то на Сърби-тѣ тъй малко, а напротивъ пакъ на даіи-тѣ доволно голѣмо ся струваше. И за да ся помогне това тѣхно желание по-много, дадохѫ тіи на турски-тѣ посланицы и едно писмо, въ кое-то сѫ имъ быле написаны всички-тѣ разноски, кои-то сѫ направили въ предны-тѣ боеве сѐ за работы-тѣ на Султанъ-тъ, и тыя разноски износяли сѫ до два миліона гроша. Съ това успѣхѫ до толкова че имъ ся прекѫснахѫ всички-тѣ по-прѣдишны даждія.

За да бы пакъ на това искание по-голѣмо упечатление дали, рѣшихѫ скупчинари-тѣ въ Остружницѫ, да негубѭть нито единъ часъ, нъ да ударѭтъ на още нѣколко заостаналы имъ непріятели въ юны-тѣ крѣпосты.

Отъ кадѣ Карановецъ излезе Кара Георгій най-напредъ, и за нѣкое врѣмя брани ся твърдѣ добрѣ, нъ после удари на юришъ, обаче неуспѣ нищо; и като ся повращаше взѣхѫ му непріятели-тѣ най-голѣмѫ-тѫ пушкѫ, коѭ-то бѣше взѣлъ съ себе си: Напротивъ чрезъ уговоръ-тъ съ пашѫ-тѫ Карановскій постигна си пакъ намѣрение-то, — сиречь той представи на пашата, че има работѫ само съ Турцы-тѣ отъ Бѣлградско-то окружие; и така паша-та заповѣда на всички-тѣ Турцы да ся вращѫтъ отъ войнѫ-тѫ. Сърби-тѣ понеже бѣхѫ уморени отъ много-то и непрестано-то воювание, притърпѣхѫ таѭ пагубѫ твърдѣ лѣсно; и Кара Георгій не само че си доби пакъ пушкѫ-тѫ, нъ также и единъ арапскій атъ на даръ покритъ съ прекрасно скерлетно сукно.

Яковъ Ненадовичъ тръгна кадѣ Ужицѫ, истина че немисляше да удари на юришъ на чифликъ-тъ Соколъ *), обаче побуни цѣлѫ тукашнѫ околинѫ. И като видѣ че е доволно якъ за нападение, удари ся тутакси съ Турцы-тѣ; тукъ имаше той до 3000 человѣцы и два топа, за тогавашно негово врѣмя вече като една държавна сила, коя-то ся видѣ за Омеръ-Ага твърдѣ опасна, и при Черноковскѫ-тѫ планинѫ дойдохѫ при него 20 стары Турцы като посланицы да ищѫтъ миръ отъ него. Испървенъ невѣрвахѫ тіи че той носи правы топове подирѣ си, спо-

---

*) Соколъ ся дума тоя чифликъ, — защо-то е весма високо на еднѫ стѣнѫ направенъ.

рѣдъ както имъ ся гърмѣжъ-тъ дочуваше, и като ги видѣхѫ отдалеко, мисляхѫ още че ще бѫдѫтъ отъ дърво; нъ като по-близу дойдохѫ и ги даже пипнахѫ, видѣхѫ тогда, че сѫ прави топове, и протекохѫ имъ сълзи на очы-тѣ, и попытахѫ Якова: „Кадѣ си тръгналъ ты? — защо е станала рая-та на Султана да му развалѭ градове-тѣ?“ Ненадовичъ отговори: „азъ не идѫ връхъ Султановы-тѣ градове и крѣпосты, нъ връхъ неговы-тѣ бунтовницы, Омеръ-Ага и Бей-тъ, и азъ имамъ тыя топове отъ самый-тъ Султанъ; и знайте че нещѫ никого да пощадѭ, ако ми ся тіи злодѣйцы непредадѫтъ!“

Турцы-тѣ му на това отговорихѫ, че тѣхный-тъ законъ недозволява, да предаватъ своитѣ едновѣрцы на друговѣрцы-тѣ.

Яковъ прочее удари на градъ-тъ, захвана го съ огънь, кой-то оныя дървены кѫщы наврѣдъ испоизгори, а нарочно въ онова лѣтно врѣмя; Омеръ-Ага и бей-тъ Навліянинъ побѣгнахѫ, а прочіи-тѣ ся предадохѫ (12. Юлій 1805.)

Крѣпосты-тѣ ся всички предадохѫ, но още небѣхѫ посадены съ войнство. Дето че ся уничтожи сила-та на даіи-тѣ, видѣхѫ твърдѣ добрѣ всички-тѣ привърженицы на по-предишни-тѣ турски урѣдби, сѫщо и на Султанъ-тъ вѣрни-тѣ Турцы, като придобихѫ първенство Сърби-тѣ.

Сега стана пытание, какъ ще ся нахождатъ тыя двѣ страны една къмъ другѫ. Турцы-тѣ истина че ся изключихѫ отъ земѭ-тѫ, обаче още небѣхѫ си дали право-то, кое-то мисляхѫ че иматъ да заповѣдватъ надъ Сърбы-тѣ, напротивъ пакъ Сърби-тѣ си поискахѫ правдинѫ-тѫ, за да бѫдѫтъ крѣпосты-тѣ въ тѣхны-тѣ рѫцѣ. И тукъ имаше Султанъ-тъ да рѣшава тыя работы.

Рая-та бѣше служила на Султанъ-тъ въ боеве-тѣ му твърдѣ вѣрно; затова Селимъ първый прие таѭ реформѫ като за началнѫ, обаче само тѣжко идѣше съ рѣшение-то, защо-то той бѣше глава на мусулмани-тѣ, а мусулманско-то царство є основано на понятие-то отъ двѣ съставны чясты, сиречь отъ два народа, отъ кои-то единъ-тъ є опредѣленъ да владѣе, а другій-тъ да робува или служи.

Такова едно наоружение и равноправие на рая-та бѣше и за двѣ-тѣ мусулмански партіи голѣма страхота, пакъ и освенъ това дѣйствоваше ся за основны законы на тая земя, а то бѣше вече противу понятие-то, на кое-то бѣхѫ основани калифати-тѣ и най-голѣма-та власть турска.

И затова Султанъ-тъ неможаше никакъ да дозволи всички-тѣ тѣхны исканія.

Заради да ся отстѫпѭтъ крѣпосты-тѣ на Сърби-тѣ, говорихѫ ся много важны начала. Нъ други-тѣ исканія да имъ потвърди, бѣше той безъ никакво сѫмнение длъженъ, понеже тіи носихѫ оружие и ся бихѫ толкова само что ся до неговъ-тъ интересъ касаяше, и както го и освободихѫ отъ едно нему твърдѣ опасно положение, и власть-тѫ му турихѫ въ сигурность. Нъ на мѣсто това заповѣда Селимъ да взѣмѫтъ подъ стражѫ оныя сърбски посланицы заради тѣхны-тѣ исканія, кои-то му ся струвахѫ като нарушение на негово-то Величество, и издаде заповѣсть на Нишкій паша Афиса, да обезоружи раѭ-тѫ.

Таѫ новѫ радость на османи-тѣ за това неправедно постѫпвание, употрѣбихѫ Сърби-тѣ на своѭ ползѫ. Единъ отъ посланицы-тѣ Стефанъ Живковичъ, предложи на диванъ-тъ, че е нуждно да ся яви на Сърби-тѣ, какъ че е Афисъ това почналъ по заповѣсть-тѫ на порта-та, защо-то само така може да ся отбѣгне кръвопролитие-то. Като ся върна Стефанъ на тоя конецъ въ Сърбіѭ, каза само на главатари-тѣ право, что ся е при Султанъ-тъ работило; а на други-тѣ каза съ весело лице, че е Афисъ добилъ заповѣсть не по-много, нъ само съ 300 душы да удари на Сърбіѭ, и така мы ако излеземы съ едно голѣмо войнство, то е тогда извѣстно че ще побѣдимы. На Гушанцъ-Али пакъ каза, че е Афисъ привзѣлъ тойзи Пашалѫкъ чрезъ подкупвание. Гушанцъ-Али отговори: добро, да го испѫдимы на вънъ, и за да бѫдемы мирни отъ неговы-тѣ карджаліи, да намѣстимы въ Бѣлградъ едно обсадно войнство.

Сърби-тѣ на тоя начинъ ся наоружихѫ, и на окрайны-тѣ границы на това окружие помѣжду Кюпріѭ и Паракинъ намѣстихѫ 2500 душы съ единъ топъ, следъ това направихѫ два обкопа, единъ по-голѣмъ и единъ по-малакъ; задъ тѣхъ на лѣво-то обрѣжие на Морава рѣка въ Ягодински-тѣ планины улагери ся Кара Георгій съ народъ-тъ шумадинскій.

На Афиса пакъ не ся падна прилика въ това врѣмя да ся бие; Сърби-тѣ отъ начало искали сѫ да иде Афисъ по Ягодинскій-тъ пѫть, защо-то до сега — рѣкохѫ му тіи — сѫ всички-тѣ пашы презъ тоя пѫть вървѣли, защо-то само на тоя пѫть ще може да бѫде сигуренъ отъ къдѣ хранѫ. Афисъ пакъ остана при това да върви покрай лѣво-то обрѣжие на Морава, защо-то бѣше вече намѣстилъ едно войнство на тоя пѫть, кое-то го чакаше. Сърби-тѣ му на това отговорихѫ: че народъ-тъ е отъ многото воювание съвсѣмъ осиромашелъ. Афисъ каза пакъ: „зеръ ще пытамъ азъ хайдуты-тѣ, по кой пѫть ще идѫ въ Бѣлградъ?“ И така удари той на по-малкій-тъ обкопъ и го привзѣ, ако и че имахѫ Сърби-тѣ единъ топъ и гърмѣхѫ съ него. И като ся брани другій-тъ обкопъ напротивъ единъ цѣлъ денъ, при кои-то, както приповѣдатъ нѣкои си, притърпѣхѫ Турцы-тѣ голѣмъ зараръ, — дойде имъ Кара Георгій съ цѣло-то си войнство, най-малко отъ 10,000 душы (както ся на Афиса сторило, а поправо было е отъ 5,000 душы), и Афисъ помисли тутакси да бѣга, кое-то и стори презъ нощь-тѫ безъ да го нѣкой осѣтя.

Кара Георгій излезе на другій-тъ денъ рано съ войнство-то си тамъ, и като видѣ че Турцы-тѣ побѣгнали, нагърна къдѣ Паракинъ и поздрави Турцы-тѣ съ нѣколко гърмѣжы. Афисъ като видѣ това, върна ся въ Нишъ, безъ да ся впуща въ бой, и умрѣ наскоро, както казватъ, отъ жалость, что-то е принуденъ былъ да бѣга отъ еднѫ рaѫ.

Сега ся свърши всичко, кое-то трѣбаше да ся върши; и никой вече невѣрваше че Султанъ-тъ е съ народъ-тъ, като тіи едвамъ съ голѣмѫ силѫ отбихѫ едно такова отъ него проводено войнство.

И така тая война противу даи-тѣ, обърна ся сега съвсѣмъ инакъ, и народны-тѣ работы тръгнахѫ по съ-всѣмъ друго едно управление, сиречъ започна да ся дѣйствова и за освобождение.

ГЛАВА ДЕВЯТА.

ОСВОБОДИТЕЛНА ВОЙНА НА СЪРБИ-ТѢ.

(1806. — 1807. год.)

Къмъ конецъ-тъ на 1805. год. започна ся пакъ непріятелство-то помѣжду Сърбы-тѣ и Турцы-тѣ, кои-то бѣхѫ останали спорѣдъ уговоры-тѣ въ крѣпосты-тѣ. Войводѫ-тѫ отъ Смедеревско-то окружие, по имя Вуличевичъ бѣхѫ убили Турцы-тѣ въ еднѫ междусобнѫ кавгѫ, и то отъ никаквѫ другѫ причинѫ, само защо-то бѣше той съ добры дрехы облеченъ и защо-то ся носяше величествено съ оружие-то си. Сърби-тѣ затова негубихѫ врѣмя, нъ станахѫ на часъ-тъ да ся отмъстѭтъ за безаконо-то дѣло на Турцы-тѣ; и тоя часъ бомбардирахѫ Смедерево и го привзѣхѫ и ся намѣстихѫ вече вътрѣ, кое-то преди еднѫ годинѫ не имъ испадна на рѫкѫ да направѭтъ. Турцы-тѣ въ други-тѣ крѣпосты едно ся разгнѣвихѫ много, а второ ги бѣше пакъ и доволно страхъ, та гледахѫ въ сѫщо-то врѣмя и да ся обезбѣдѭтъ и да ся отмъстѭтъ на Сърби-тѣ; и зато убихѫ много Сърбы, а оныя пакъ Турцы, кои-то отвънъ крѣпость-тѫ живѣяхѫ, съдружихѫ ся съ босненско-то войнство, кое-то имъ бѣше дошло на помощь и заячихѫ ся добрѣ. Въ Бѣлградъ Гушанцъ-Али, кой-то живѣяше до сега съ Сърбы-тѣ въ миръ спорѣдъ уговоръ-тъ имъ заключенъ на тоя конецъ: да бѫдѫтъ и двѣ-тѣ страны за нѣкое врѣмя мирни, кое-то стори Гушанцъ-Али найпаче зато само да може така да добива по-лѣсно препитание; сега ся дигна и той на оружие върхъ тѣхъ и излезе по Сърбіѭ и удари на село Жарково и Желѣзникъ, и така въ начало-то на год. 1806. започна ся права война помѣжду тыя два непріятели.

На това положение помисли Султанъ-тъ да направи край, и заповѣда на босненскій Везиръ, Бекира, и на Шкутарскій паша, да обезоружѫтъ непокорнѫ-тѫ раѭ въ Сърбіѭ и да ѭ накажѫтъ за твърдоглавие-то ѝ.

Сърби-тѣ не чакахѫ много, нъ ся приготвихѫ благоврѣмено. Они сѫ быле вообще вече съвсѣмъ добрѣ за войнѫ приготвени; всѣкій е былъ добъръ войникъ; въ тоя опасенъ случай проводи всѣкѫ кѫща всички си за оружие способны человѣцы на бойно-то поле. Всѣкій си взѣ оружие-то и въ най-добры-тѣ си дрехы облеченъ тръгна на пѫть; прихранѫ имъ проваждахѫ жены-тѣ имъ. Отъ всѣкѫ общинѫ понѣколко человѣцы освободени отъ да воюватъ, имахѫ таѭ длъжность до носѭтъ на недѣлѭ-тѫ по два пѫты хранѫ съ коние за препитание имъ, че было на далеко или на близу мѣсто-то, гдѣ-то сѫ ся біяли.

Срби-тѣ засѣднахѫ свои-тѣ границы навредъ, направихѫ си обкопы и избрахѫ си сѐ искусны человѣцы за командантьі, най-паче за посланически работы, както что сѫ были: Радичъ Петровичъ, единъ старъ Кара-Георгиевъ другъ, съ кога-то е войнувалъ Кара-Георгій заедно въ Аустрійско-турскій бой, и кой-то бѣше оставилъ своѭ-тѫ капетанскѫ пензіѭ въ Сремъ, за да дойде сега да помогне на пріятель-тъ си, тъй и Яковъ Ненадовичъ, Чупичъ и много други

Първы-тѣ нападенія на Бошняцы-тѣ на Дринѫ въ пролѣть-тѫ идѣхѫ имъ твърдѣ лѣсно. Презъ настояще-то лѣто обаче появи ся една турска сила отъ 30,000 душы въ Мачвѫ. Това войнство предвеждахѫ Сераскиръ Кулинъ капетанъ, и оня старый Мехмедъ капетанъ.

Ненадовичъ като видѣ че ние доволно силенъ, за да излезе на отворено поле да ся бие, проводи заварниче-то си Протопопа и Стояна Чупича въ непріятелскій-тъ лагеръ (станъ) за уговоръ. Кулинъ ние щѣлъ да слуша за никаквы условія; той отъ всичко прочее искалъ е само да му ся изпразнѭтъ обкопы-тѣ на Чернабарѫ; понеже посланицы-тѣ на това не соизволихѫ, затова не ги пустна Кулинъ, нъ ги задържа при себе си: и това бѣше на Кулина отъ голѣмѫ ползѫ. Като имаше той така нѣколко предводители при себе си подъ стражѫ, можа твърдѣ лѣсно да нападне на сърбскѫ-тѫ область. Сърби-тѣ помислихѫ като ся започнало съ уговоры да ся работи, то по-добрѣ да ся оставѭтъ; и така ся распилѣхѫ. Сега нѣкои ся поклонявахѫ на Турцы-тѣ, нѣкои напротивъ бѣгахѫ. Народъ-тъ отъ другѫ странѫ ся гласно плачаше на това, защо сѫ започнали бой-тъ, като сѫ знаяли, че неще могѫтъ да ся държѫтъ. Главатари-тѣ дойдохѫ въ голѣмѫ опасность, народъ-тъ стана да ги търси и да ги убива, и тіи сѫ были принудени да бѣгатъ и да ся кріѭтъ съ свои-тѣ человѣцы по горы-тѣ.

Кулинъ допрѣ почти чакъ до Бѣлградъ. Хаджи Бей ся трудяше да си направи пѫть отъ Соколъ презъ планинѫ-тѫ. Ибраимъ паша Шкутарскій излезе съ едно войнство почти отъ 40,000 душы на границѫ-тѫ при Нишъ.

Сега наистина че бѣше това смѣшно дерзновение, като искаше рая-та кое-какъ наоружена само отъ голѣмѫ нуждѫ, и то само отъ едно окружие, да стои на срѣщо еднѫ такавѫ страшнѫ военѫ силѫ.

Кара Георгій, кой-то само той единъ не бѣше изгубилъ въ таѭ страшнѫ бурѭ присѫствие-то на духъ-тъ си, излезе съ едно твърдѣ малко войнство на срѣщо Хаджи Бея, намѣри го при Печкѫ и така го разби и отпѫди, что-то никакъ неможаше да помисли за още единъ пѫть да ся върне. Нъ преди да ся удари Кара Георгій съ Хаджи Бея, бѣше поставилъ на срѣщо онаѭ голѣмѫ Босненскѫ силѫ Катича съ 1500 душы, кой-то бѣше ся намѣстилъ на твърдѣ згодно мѣсто, и истина че ся рани тукъ самъ Катичъ, обаче чтомъ ся удари и распѫди непріятели-тѣ. Следъ това Кара Георгій трагна презъ планинѫ-тѫ за да иде и въ оныя окружія, кои-то бѣхѫ Боскенцы-тѣ привзѣли. Оныя, кои-то бѣхѫ попреди отъ страхъ-тъ на народъ-тъ побѣгнали и оныя, кои-то можахѫ само да носѭтъ оружие събра той сѐ при себе си; и въспостави всички оны за главны, кой-то въ оня страхъ небѣхѫ изгубили присѫдствие-то на духъ-тъ си, а отъ оныя пакъ никого неостави живъ, кои-то бѣхѫ помислили да ся предаватъ на Турцы-тѣ. Помѣжду много други, бѣше дошелъ при него тогда и Милошъ Стоичевичъ (отъ Поцерѣ) единъ младъ человѣкъ, отъ малакъ на учение при поповы-тѣ, на возрастъ малакъ, въ лице-то русъ, ріятенъ въ разговоръ-тъ, обаче имаше твърдѣ юначеско сърдце. Негово-то войнство бѣше ся предало на Турцы-тѣ, майкѫ му бѣхѫ такожде взѣли Турцы-тѣ въ робство, а той бѣше съ нѣколко неговы момчета побѣгналъ въ планинѫ-тѫ. И съ тыя излезе той и съдружи ся съ Кара Георгія; и тойзи му така каза: „ты си мой сынъ и искамъ да ми бѫдешъ войвода въ Поцерѣ.“ Това негово имя подсѣщаше Кара Георгія на нѣкой си Милошъ, юнакъ отъ Поцерѣ, въ оружие-то си равенъ почти на Кралевича Марка; и често е после сравнявалъ тоя младый войвода съ оня старый юнакъ. Сега прочее тыя двама-та трагнахѫ напрѣдъ, и направихѫ че ся народъ-тъ пакъ отврѣдъ подигна; и Турцы-тѣ заградени и отъ задъ и отъ страны-тѣ помислихѫ тутакси да ся вращѫтъ въ Шабецъ; и Кара Георгій прибърза и отиде преди тѣхъ на Мишаръ съ 7000 пѣшцы и 2000 всадницы, едвамъ единъ часъ далеко отъ гдѣ-то бѣхѫ попреди, и искупа гдѣ-то ще минѫтъ Турцы-тѣ единъ шанецъ (обкопъ) незабавно, спорѣдъ както е нему най-згодно было; и имаше при себе си еднѫ бомбѫ и три топа.

Тукъ имахѫ сега да направѭтъ единъ рѣшителенъ бой. Турцы-тѣ бѣхѫ още горди и искахѫ да имъ ся покорѭтъ Сърби-тѣ и да имъ дадѫтъ оружие-то си; Сърби-тѣ имъ отговорихѫ: „Ако искате оружие-то ни, ето го тукъ, елате и си го вземете.“

Двѣ сутрены една следъ другѫ излѣгвахѫ Турцы-тѣ отъ свой-тъ обкопъ при Шабецъ, юришвахѫ на сърбскій-тъ шанецъ, нъ изгубвахѫ день-тъ си напразно и вращахѫ ся вечеръ въ обкопъ-тъ си безъ да свършѫтъ нѣщо. Истина че бѣхѫ ся злѣ уплашили, нъ и пакъ не ся съмнявахѫ че не ще надвіѭтъ. И казахѫ на Съьбитѣ: „два дны ся държахте вы добрѣ; обаче ные ще ся опитамы още единъ пѫть съ всичкѫ-тѫ си силѫ; и тогава ще видимы, или ще ви мы отстѫпимы земи-тѣ чакъ до Дринѫ, или ще ви струва ни ся гонимы чакъ до Смедерево.“ Въ Сърбіѭ приминахѫ много человѣцы отъ онаѭ странѫ на Сава рѣка и дойдохѫ на близу да гледатъ отъ всички-тѣ дърве-та бой-тъ; „сега ще имъ убадимы, каза, Кара-Георгій, какъ трѣбѫ да ся относѭтъ они съ хайдуты-тѣ.“

То бѣше въ начало 1806. годинѫ като ся сразихѫ тыя два непріятели. Презъ нощь-тѫ на кой-то день щѣхѫ да ся ударѭтъ, проводи Кара Георгій всадницы-тѣ въ горѫ-тѫ, коя-то небѣше много далеко отъ тукъ, и имъ каза като чуѭтъ еднѫ пошкѫ отъ неговѫ странѫ, въ сѫщый-тъ минутъ да нападнатъ на непріятель-тъ отъ кѫдѣ гърбъ-тъ му. А на пѣшцы-тѣ въ обкопъ-тъ заповѣда да негърмѭтъ пона-предъ, догдѣ-то недойдѫтъ Турцы-тѣ наблизу, за да неизбъркатъ нѣкакси и таѭ влукѫ. Предъ зорѫ дойде Сераскиръ съ всичкѫ-тѫ си силѫ отъ опкопъ-тъ си, кой-то бѣше при Шабецъ направенъ; най-голѣми-тѣ юнацы, беіове босненски, носяхѫ байряцы-тѣ напредъ войнство-то мирно и съ напълнены пушки очаквахѫ Сърбы-тѣ. И чтомъ дойдохѫ Турцы-тѣ на згодѫ на Сърби-тѣ, даде Кара Георгій знакъ на оныя; всички-тѣ, кои-то стояхѫ напредъ помѣрихѫ заедно, и ударихѫ всички на месо, понеже бѣхѫ сѐ добри нишанджіи, байряцы-тѣ почнахѫ да падать, и въ това голѣмо збунение намѣстихѫ и топове-тѣ. И въ сѫщый-тъ часъ като искочихѫ и всадницы-тѣ отзадѣ имъ и ги заградихѫ, Кара Георгій отвори шанецъ-тъ и съ свои-тѣ пѣшцы влезе помѣжду непріятельски-тѣ рѣдове, Турци-тѣ ся сплетохѫ наведнашъ и видѣхѫ си всички погибель-тѫ.

Най-знатни-тѣ предводители турски, Синанъ паша отъ Гораждъ, капетанъ-тъ дервенскій, и самъ Сераскиръ Кулинъ загинахѫ тукъ; такожде падна тукъ най-после и Мехмедъ капетанъ съ свои-тѣ два сына. Сърби-тѣ напротивъ немахѫ тукъ почти никаквѫ пагубѫ; само оня дързновеный попъ Лука Лазариевичъ при онова страшно гонение на Турцы-тѣ ся рани злѣ. Турцы-тѣ бѣхѫ пакъ тъй злѣ разбити, что-то оныя предводители тѣхни, кои-то бѣхѫ живи останали, още презъ нощь-тѫ рѣшихѫ ся да прихвърлѭтъ въ Шабецъ онова малко число войнство, кое-то бѣше останало неистрошено, а они сами съ нѣколко още да приминѫтъ презъ Дринѫ рѣкѫ. Нъ и въ това бѣгание притѣглихѫ голѣмъ бой: въ горѫ-тѫ Китогъ, като вървѣхѫ спорѣдъ военый-тъ си рѣдъ, пристигнахѫ ги Сърби-тѣ, заградихѫ ги отвсѫдѣ и яростно ги нападнахѫ. Тукъ добихѫ Сърби-тѣ единъ богатъ пленъ и всички оныя заробихѫ, кои-то ниможихѫ да пристигнѫтъ да приминѫтъ презъ Дринѫ. Милошъ отъ Поцерѣ придоби тукъ Кулиновѫ-тѫ сабіѭ, сиречъ единъ най-скапоцѣнъ знакъ на побѣда-та, такожде освободи и майкѫ-си и ѭ заведе на домъ-тъ си.

Догдѣ-то е траялъ тойзи голѣмый бой, струвахѫ други-тѣ войводы сърбски, най-много Петъръ Добринецъ, на отечество-то си най-вѣрны услугы. Ибраимова-та сила отъ Шкутары бѣше наистина много по-яка, нежели Босненска-та; обаче и тя неможѣ нищо да успѣе, Сърби-тѣ имъ стояхѫ юначески на срѣщѫ. На пѫть-тъ имъ, гдѣто сѫ щѣли тіи да преминѫтъ и то на едно твърдѣ згодно мѣсто, направили си Сърби-тѣ единъ обкопъ при Делиградъ, кой-то е Добринецъ шесть недѣли бранилъ славно, догдѣто сѫ въ сѫщо-то врѣмя нѣколко отдѣленія подъ управление-то на Младена и Главаша залъгвали пашѫ-тѫ съ едны малки чарканія. И така ние можалъ Ибраимъ да пристѫпи нито единъ раскрачъ напредъ; и тъй ся случи това така чудно, както никой не ся надѣваше. Спорѣдъ както искахѫ попреди Сърби-тѣ да бѫдѫтъ мирни въ земѫ-тѫ си, сега имъ испаднѫ на рѫкѫ найдобрѣ; истина че нападвахѫ Турцы-тѣ непрестано снажно на тѣхъ, обаче тіи ги отбивахѫ на всѣгда юначно.

И на това тѣхно юначество последува скоро и награждение-то му.

Като ся следъ оня бой на Савѫ рѣкѫ по-подиръ сиречь презъ лѣто-то 1806 год. приближи Кара Георгій съ едно отдѣление войнство къдѣ сѣвернѫ-тѫ границѫ, покани го Ибраимъ самъ за миръ, понеже бѣше той опълномощенъ отъ Султанъ-тъ, за да може да прави примирие, ако нужда ся яви.

Нему ся стори сега безъ сумнение, че е за Турцы-тѣ неотбѣжна нужда, за да ся изравни тая работа. За да стои съ Сърбы-тѣ въ прѣние, видѣ му ся твърдѣ опасно, понеже при всичкото си напрѣжание не бѣ нищо успѣлъ; а че помисли си и това, ако Русія за коѭ-то ся всѣкій день чакаше да ся запустне въ бой съ Турціѭ, взѣме Сърби-тѣ за съюзницы, каква ще опасность тогда да бѫде за тѣхъ!

На еднѫ скупчинѫ въ Смедерево рѣшихѫ Сърби-тѣ, да проводѭтъ едно посланичество въ Цариградъ, — за това избрахѫ два кнеза и едного българина по имя Петъръ Ичку, единъ твърдѣ искусенъ человѣкъ въ политичны-тѣ свѣтски работы.

Следъ онаѭ знатнѫ побѣдѫ, коѭ-то придобихѫ Сърби-тѣ надъ Турцы-тѣ, последова сега природно, за да искатъ повторително оныя по предишны-тѣ си искания. Сърбски-тѣ работы взѣ сега на рѫкѫ както рекохмы Петъръ Ичку, кой-то бѣше нѣкогашъ служилъ като тержуманъ на единъ турскій посланикъ въ Берлинъ; и въ Цариградъ показа той твърдѣ голѣмо дарование въ преговоры-тѣ помѣжду портѫ-тѫ и Сърбы-тѣ, а най-много го ползува и това че бѣше получилъ при Турцы-тѣ голѣмо вліяние. Той представи на порта-та толкова страшно еднѫ голѣмѫ опасность, сиречь че Сърби-тѣ сѫ сложни съ Русы-тѣ, кой-то тамамъ бѣхѫ почнали да влѣгватъ въ Влахіѭ и Молдавіѭ, что-то тя тоя часъ престана на тѣхни-ти предложенія, и заповѣда да ся приведѫтъ тутакси въ дѣйствие, ако и че бѣхѫ на нейно-то принципално управление съвсѣмъ противни. При конецъ-тъ на Октомврый върна ся Петъръ Ичку въ Смедерево и яви на Сърби-тѣ, че имъ дозволява порта-та да бѫдѫтъ сами тіи господари отъ земи-тѣ си и нѣкой да имъ ся не мѣси на управление-то, что още и крѣпосты-тѣ да бѫдѫтъ тѣхни; само 150 Турцы съ единъ командантъ да останѫтъ да обитаватъ въ Бѣлградъ, въ знакъ за всегдашно негово покровителство надъ тѣхъ; на мѣсто до сегашны-тѣ даждія, да плащатъ само 1800 кесы на годинѫ-тѫ. Порта-та мисляше че ще направи така презъ това непосредственъ съюзъ чрезъ Сърби-тѣ съ Русы-тѣ. Сърби-тѣ пакъ не ся затѣгахѫ много, и приехѫ му условія-та.

И така съ Петра отидохѫ два кнеза въ Цариградъ за да пріймѫтъ потвърдение отъ Султанъ-тъ заради тыя дадены имъ правдины.

Нъ помѣжду това ся пометна порта-та, и поиска да ся свърши това на другъ нѣкакъвъ способъ, чрезъ кой-то мисляше тя да ся заплете тоя уговоръ, за да бы можалъ най-после да ся напустне. А на това бѣхѫ станали европейски-тѣ работы причина, защо-то Наполеонъ като съзникъ тогава на Турція, бѣше побѣдоносно успѣлъ чакъ до Прусіѭ (1806. год.) и така порта-та ся твърдѣ малко бояше сега отъ Русіѭ, даже и доби голѣмо дързновение, мисляще че Наполеонъ ще смали сега Рускаѭ силѫ.

Чрезъ тыя уговоры Сърби-тѣ по-напредъ бы ся принудили да излѣгать и да ударѭтъ на крѣпосты-тѣ, нежели да ся отвърнѫтъ. Народъ-тъ пакъ, понеже е немалъ стърпение да чака много а най-паче да зимува въ обкопы-тѣ, искалъ е непрестано да му ся дадѫтъ крѣпосты-тѣ; най-после като нестана това, рѣшихѫ ся да ги привзѣмѫтъ на силѫ.

Най-напредъ ся рѣши Кара Георгiй възбилно да излезе на Бѣлградъ, и кое-то като стори, загради го съдруженъ съ вѣрны-тѣ си прiятели, Чарапича, Главаша и Милоя, отъ къдѣ Дунава и Савѫ.

Въ това врѣмя показа имъ ся една добра случка, сиречь: нѣкой си Арнаутинъ, православенъ Христианинъ, по имя Конда, бѣше дошелъ при Сърбы-тѣ изъ Бѣлградъ и представи имъ единъ способъ, кой-то истина че бѣше свързанъ съ голѣмо дерзновение, обаче твърдѣ сходенъ за да ся привзѣме Бѣлградъ. Тойзи Конда взѣ съ себе си единъ Сърбинъ по имя Узунъ Мирко и други още пять человѣцы, и отиде при хендецы-тѣ (митиризъ-тъ), кои-то заграждатъ еднѫ чясть отъ Бѣлградъ и то предъ зорѫ (на 30. Ноемврiй 1806. год.). При това като знаяше той твърдѣ добрѣ на коѭ странѫ може да ся прескочи помѣжду стражи-тѣ внѫтрѣ, прехвърли другары-тѣ си внѫтрѣ безъ да осѣтѭтъ тыя двѣ стражи. Конда отиде право на еднѫ отъ оныя градски порты, нъ на пѫть-тъ срѣщна го една нощна стража и повика: „кои сте вы?“ Конда отговори турски: „Везиръ-беiови человѣцы (а тойзи бѣше единъ карджалiйскiй предводитель) — и стража-та го пустна. И тъй безъ никакнѫ противность отиде той право на капiѭ-тѫ, и безъ да губи врѣмя удари на стражѫ-тѫ, коя-то вардѣше капiѭ-тѫ. Освенъ това влучи ся и твърдѣ добра прилика, сиречь бѣше тамамъ предъ оня денъ, съ кой-то щеше да ся захване байрямъ-тъ; и Конда като изгърмѣ на онаѭ стражѫ при капiѭ-тѫ и тiи на него, други-тѣ въ градъ-тъ помислихѫ, че тоя гърмѣжъ е за да ся поздрави байрямъ-тъ. И въ това забунение доби Конда доволно врѣмя, да побѣди стражѫ-тѫ, коя-то ся истина юначно брани и четыри человѣцы му уби, а такожде и да разсѣче капіѭ-тѫ, ако че бѣхѫ ся той самъ и другарь-тъ му Узунъ Мирко ранили и само единъ Сърбинъ имъ бѣше оставалъ неповреденъ. Въ това врѣмя влезе Милое внѫтрѣ; а такожде и Кара Георгій примина съ войнство-то си презъ градски-тѣ хендецы безъ да го нѣкой отбие; Турцы-тѣ като ся пробудихѫ и видяхѫ това, скочихѫ на оружие да ся браѭтъ; и по право започна ся сега очеятеленъ бой, въ кой-то загина Чарапичъ, кой то бѣше приминалъ презъ еднѫ тъй нареченѫ Стамболъ-капіѭ. На 10-тый часъ (по Европ.) освоихѫ Сърби-тѣ Бѣлградъ.

Сърцѣ-то на турско-то войнство прехвърли ся въ крѣпость-тѫ, и затова н底можихѫ неѭ тъй лѣсно да привзѣмѫтъ. Нъ като ся намѣстихѫ Сърби-тѣ на единъ островъ подоло отъ Бѣлградъ въ Дунавъ-тъ и пресѣкохѫ имъ пѫть-тъ, презъ кой-то добивахѫ въ крѣпость-тѫ хранѫ и други за животъ потрѣбны работы, принуди ся самъ Гушанцъ-Али да остави крѣпость-тѫ и още презъ Декемврій вмѣсти ся съ свои-тѣ карджаліи на 8 голѣмы гиміи и отиде въ Видинъ.

Следъ това като отиде Гушанцъ, намѣсти ся въ крѣпость-тѫ другъ единъ паша по имя Сулиманъ, кого-то Сърби-тѣ пустнахѫ свободно внѫтрѣ.

Сърби-тѣ почнахѫ да правѭтъ съ Турцы-тѣ въ Бѣлградъ голѣмы злочинія, затова на Кара Георгія видѣ ся това противно, и искаше да ги малко докара въ по-пристоенъ рѣдъ; и като привзѣмаше той Бѣлградъ запрети толкова строго на свои-тѣ да некрадѫтъ и така точно наблюдаваше тоя рѣдъ, что-то двама, кои-то ся показахѫ непокорны на това, заповѣда тутакси да ги убіѭтъ и да имъ закачѫтъ тѣла-та на капіѭ-тѫ градскѫ; твърдѣ пріятелски пріймаше Кара Георгій пакъ оныя, кои-то бѣгахѫ изъ крѣпостъ-тѫ подъ негово закрилие. Около това врѣмя бѣхѫ проводени и харачи отъ Цариградъ, за да ся събира пакъ това даждие, обаче Сърби-тѣ имъ го съвсѣмъ инакъ заплащахѫ.

Оныя Турцы пакъ, кои-то тръгнахѫ съ Гушанца къдѣ Видинъ щѣхѫ горко да пострадаѭтъ отъ Сърбы-тѣ, да не имъ помогна много това че вода-та бързо ги носяше на доло по Дунавъ-тъ, като ги бѣше Миленко нападналъ отъ островъ-тъ Поречъ отъ батеріѭ-тѫ, коѭ-то бѣше си той направилъ на бързо за да ги дочака, и хвърляше яростно огънъ на гиміи-тѣ имъ въ Дунавъ-тъ. Сърби-тѣ разгнѣвени гонихѫ ги далеко по Дунавъ-тъ съ кайцы-тѣ, даже чакъ и оныя гонихѫ като орли, кои-то бѣхѫ ся прихвърлили на Аустрійскѫ странѫ, и тамъ съ тѣхъ ся кърваво бихѫ. Колко е былъ Гушанцъ тукъ засраменъ! Освенъ дето че му бѣхѫ Сърби-тѣ нападнали, опленили и поизбили оныя человѣцы, кои-то му карахѫ коніе-тѣ по сухо въ Видинъ; и пакъ проводи той заробены-тѣ Сърбы живы и здравы чакъ въ Бѣлградъ.

Сърби-тѣ убо продължавахѫ непрестано предузятія-та си. Они нещѣхѫ да търпѭтъ Турцы-тѣ нито въ крѣпосты-тѣ, понеже имъ бѣхѫ тіи най-голѣми-тѣ непріятели и издайницы, нито пакъ щѣхѫ да ги пустнѫтъ свободно да си излѣзѫтъ. Братія, казвахѫ тіи, невидители че сѫ тіи сѐ привърженицы на даіи-тѣ, отъ кои-то си изтѣглихмы толкова мѫки? и затова гледайте братія да имъ ся кърваво отмъстимы! Зеръ тоя тѣхенъ накитъ и това тѣхно имение ние л' изкрадено сѐ отъ народъ-тъ?

И така, като ся увѣри Сулиманъ, спорѣдъ както му бѣхѫ затворили Сърби-тѣ пѫтъ-тъ, чрезъ кой-то добиваше препитание въ крѣпостъ-тѫ че неще може да ся одържи въ неѭ; моли Сърбы-тѣ да му дозволѭтъ да си излезе свободно, и тіи едвамъ му дозволихѫ; а най-после му дадохѫ и нѣколко человѣцы Сърбы, за да му бѫде пѫтешествие-то сигурно за презъ Сърбіѭ, нъ небѣше ся много отъ Бѣлградъ отдалечилъ (7. Мартъ 1807.) съ свои-тѣ 200 Яничары и нѣколко фамиліи, кои-то бѣхѫ ся съ него с'дружили, нападна го едно потайно отдѣление, и оныя негови испроводницы въ мѣсто да го бранѭтъ, тіи ся съдружихѫ съ нападачи-тѣ: и така отъ всичкѫ-тѫ неговѫ дружинѫ не избави ся ни единъ. Въ Бѣлградъ бѣше ся разширило голѣмо кръвопролитие. Сърби-тѣ два дны търсихѫ Турцы-тѣ, кои-то бѣхѫ ся испоискрили, и убивахѫ гдѣ кого-то уловѣхѫ. Кой-то е до третый денъ останалъ живъ — и то най-много, сиромаси и просяцы — проваждахѫ ги въ Видинъ; нѣкои пакъ отъ тѣхъ ся покръстихѫ. Отъ плѣнъ-тъ въ тоя кръвопролитенъ денъ станахѫ много Сърби богати, както: Младенъ, Милое, кнезъ Симу Марковичъ, Вуле Иліичъ и много др.

Чрезъ това страшно ужесание едвамъ ся освободихѫ Сърби-тѣ отъ оныя непрѣстаны пренія и мързосты турски. Стари-тѣ кнезове повивахѫ главѫ и казвахѫ: това неще да бѫде на добро, дано не ни го вървѫть Турцы-тѣ позлѣ, нъ и то пакъ казвахѫ тайно въ себе си; а напротивъ ся страхувахѫ много, за да не дойдѫтъ въ крайнѫ опасностъ отъ Турцы-тѣ.

По-долни-тѣ пакъ человѣцы, кои-то чрезъ тоя благополученъ успѣхъ получихѫ малко преднинѫ, бързахѫ, като че ние было ничто, да продължаватъ войнѫ-тѫ. И още презъ Февруарій падна имъ Шабецъ въ рѫцѣ-тѣ и получи подобно-то на Бѣлградъ ужесание.

Кара Георгій удари сега и на Ужицѫ; нъ като направихѫ тукъ Турцы-тѣ съ Сърбы-тѣ уговоры и заключихѫ миръ чрезъ кой-то си останахѫ Турцы-тѣ пакъ вѫтрѣ; нъ тіи покрай всичко това пакъ като ся бояхѫ да неударѭтъ повторително Сърби-тѣ на Ужицѫ, направихѫ около градъ-тъ хендецы за да ся вардѭтъ. И така като видѣхѫ Сърби-тѣ тѣхны-тѣ лукавщины, ударихѫ на юришъ тутакси на тѣхъ, и въ тоя ся юришъ отличи най-много Милошъ Обреновичъ, само че ся рани твърдѣ злѣ въ гѫрды-тѣ. Ужица е най-голѣма въ жителство-то следъ Бѣлградъ въ Сърбіѭ, и затова придобихѫ Сърби-тѣ еднѫ весма голѣмѫ ползѫ, като влезе тя на мѣсяцъ Май 1807. годинѫ въ тѣхны-тѣ рѫцѣ; и отъ сега неповѣрихѫ ѭ тіи вече на Турцы-тѣ.

Сърби-тѣ пакъ не ся задоволихѫ само съ своѭ-тѫ собственѫ областъ Яковъ, кой-то бѣше привзѣлъ съ твърдѣ малакъ трудъ окружіята Ядаръ и Радѣвинѫ, испита ся да ли може и презъ онаѭ странѫ, Дринѫ рѣкѫ, да побуни и Боснѫ.

Нъ най-напредъ проводи той двамина съ прокламаціи (обявленія) тамъ, чрезъ кои-то да ся дигатъ на оружие, обаче не бѣхѫ отбрани за това дѣло достойни человѣцы: Единъ-тъ бѣше хайдутинъ, кой-то бѣше ся предалъ на піянство, и кой-то като бѣше ся единъ пѫтъ упилъ, ударихѫ Турцы-тѣ на него и го убихѫ, другій-тъ пакъ бѣше калугеринъ, кой-то като остана самъ уплаши ся и недерзна нищо да захване. Следъ това проводи Яковъ нѣколицина други наоружены человѣцы повторително; тіи отидохѫ въ Боснѫ, намѣрихѫ единъ хараджія, кой-то бѣше излѣгалъ да събира харачъ-тъ, и като го убихѫ, побунихѫ за часъ нѣколко села; обаче Турцы-тѣ чтомъ излѣзнахѫ врьхъ тѣхъ и ги тутакси умирихѫ. Най-после направи Яковъ еднѫ гимiѭ, съ коѭ-то можаше да принясва войнство презъ Дринѫ въ Боснѫ. И така съ таѭ пренесе той на онаѭ странѫ до 1000 душы, и направи до рѣкѫ-тѫ единъ добъръ обкопъ, кой-то утвърди съ нѣколко топове.

Дето че си мисляше той че ще може чрезъ таѭ утвърденѫ точкѫ да побуни Христіяны-тѣ въ Боснѫ, неуспѣ нищо, защо-то Турцы-тѣ побързахѫ и му излѣзохѫ на срѣщѫ. Най-напредъ заградихѫ тіи тоя обкопъ и го взѣхѫ, после си приминахѫ сами презъ рѣкѫ-тѫ на сърбскѫ странѫ. И така на мѣсто да види Яковъ сега успѣхъ-тъ на предузятие-то си, стана да мисли, какъ ще ся брани и какъ ще може да уварди градъ-тъ Лозницѫ.

Кара Георгій нечака много, нъ му дойде тутакси на помощь. Той му проводи едно отдѣление войнство отъ Ужицѫ и то сѐ приготвены за бой и добрѣ облечены, на кои-то предводитель-тъ бѣше Милое войвода, кой-то изнай-напредъ мисляше че неще твърдѣ малкѫ работѫ да свърши съ Турцы-тѣ, и че ще ги на билюцы излови; обаче има̀ той доволно мѫки, за да свърши това; и спорѣдъ както си той мисляше, испадна му почти съвсѣмъ напротивъ: защото славенски-тѣ Турцы (потурчени-тѣ) както и Арнаути-тѣ бѣхѫ твърдѣ храбри человѣцы. И при първо-то си предузятие върна ся той безъ калпакъ, и само съ помощь-тѫ на свой-тъ вѣрный, бързый и юначный вранецъ остана живъ, и на мѣсто да придобие славѫ остана засраменъ. На следующе-то лѣто бихѫ ся пакъ единъ цѣлъ день, нъ пакъ безъ никакъвъ успѣхъ. Презъ есень-тѫ върнахѫ си ся Турцы-тѣ презъ Дринѫ въ Боснѫ.

Помѣжду това бѣше упрѣлъ Миленко очи на Крайнѫ (Неготинско-то окружие), обаче съ Муллѫ-пашѫ, последователь-тъ на Пазваноглу, искаше ся голѣмъ трудъ за да може да му стои на срѣщѫ. После ако и че ся съюзи съ еднѫ captured ruskѫ помощь и излезе съ неѭ, пакъ неможи нищо рѣшително да свърши; и принужденъ бѣше да ся задоволи съ това, само да държи планинѫ-тѫ Мирочъ помѣжду Поречъ и Крайнѫ.

По-важнѫ работѫ стори напротивъ единъ другъ человѣкъ и то въ оня предѣлъ, въ кой-то изнай-напредъ не го вѣрвахѫ за да го пуснѫтъ; а тоя бѣше хайдутъ Велко. Той ся моли най-напредъ на Сърби-тѣ само да му дадѫтъ единъ байрякъ и да му дозволѭтъ да може свободно да си събира войницы (волницы) и че освенъ това не му трѣбва нищо друго, пакъ да освободи твърдѣ притѣсненый предѣлъ, Чернарѣкѫ. И тіи като знаяхѫ че немогѫтъ да го въспрѫтъ отъ това, дадохѫ му всичко, что искаше. И за часъ направи той такова чудо, что-то стана да го приказватъ. Негови-тѣ человѣцы отъ начало бѣхѫ твърдѣ малко и почти съвсѣмъ незнатно число, нъ негледающи на всичко това, излезе той юначно на единъ Бей на срѣщѫ и като го загради въ село Подгорицѫ и то така искусно, что-то тоя ся сплете и незнаяше на кѫдѣ; заповѣда тогда на человѣцы-тѣ си да напълнѭтъ много бурета съ сламѫ и да ги натрупатъ на еднѫ твърдѣ високѫ грамадѫ, и то тъй искусно бѣше нарѣдилъ това, что-то като ги запали, огънь-тъ откѫснатъ на пламацы, досѣгваше чакъ въ градъ-тъ, и чрезъ това принуди Бейтъ да ся покори и да ся придаде. Хайдутъ Велко пустна Бей-тъ да го заведѫтъ въ Видинъ и даде му конь-тъ и дрехы-тѣ, обаче взѣ му всички-тѣ пары, колко-то намѣри при него.

Следъ това събра человѣцы-тѣ си при себе си; и освенъ дето че и самъ небѣше наученъ и искусенъ предводитель, нарече кои ще бѫдѫтъ байряктари, кои билюкбашіи, а такожде тури и единъ бинбашія. Еднѫ чясть отъ пленъ-тъ раздѣли на человѣцы-тѣ си, а другѫ-тѫ проводи въ Бѣлградъ. И така намѣсто както други-тѣ искахѫ пары, а той имъ още и проводи и тіи съ благодарение му дозволихѫ да владѣе съ тоя отъ него освободеный предѣлъ. И това бѣше за него най-голѣма радость кога-то е самъ той господарь. Немина ся много врѣмя, и Турцы-тѣ дойдохѫ пакъ съ еднѫ преголѣмѫ силѫ на него отъ Видинъ, отъ коѭ-то на никакъвъ способъ не бы можалъ да ся избави; на това смисли той да ся отърси отъ тѣхъ чрезъ едно дързновено дѣло. Презъ еднѫ нощь привлече ся той съ нѣколко отбраны млады юнацы чакъ до срѣдѫ-тѫ на турскій-тъ лагеръ, и повика самъ турски: „Велко е тукъ и разби ны“, и удари на оныя, кои-то бѣхѫ станали и ся бѣхѫ смъртно уплашили отъ таѭ нощнѫ халѫ; и така Хайдутъ Велко торжествено ги испѫди всички на вънъ презъ границѫ-тѫ. Тыя юначества държахѫ ся за основно начало на едно праведно господарство; и отъ сега владѣяше той като Господаръ въ Чернарѣкѫ.

И така ся свърши всичко както что тіи сами желаяхѫ, ако че нестана сѐ на единъ пѫтъ и за всѣко сѐ благополученъ успѣхъ, както что нѣкогда и съвсѣмъ противенъ, поне съ трудъ и съ врѣмя получихѫ а незагубихѫ.

Турцы-тѣ бѣхѫ отъ Бѣлградско-то окружие испѫдени; и рая-та отъ тиранство освободена и сега добрѣ наоружена имаше си землѭ-тѫ нейнѫ и крѣпосты-тѣ такожде бѣхѫ въ нейны-тѣ рѫцѣ; пакъ и чакъ на онаѭ странѫ презъ границѫ-тѫ Ядаръ и Радѣвинѫ, бѣше тя привзѣла планинѫ-тѫ Мирочъ.

Въ това врѣмя чрезъ речено-то горѣ, прикѫсна ся старо-то онова отношение на покорность-та, коя-то отъ толкова врѣмя трая ше. Понапредъ казахмы, че тамамъ презъ оныя дны, въ кой-то ся бихѫ кърваво при Бѣлградъ, бѣхѫ пристигнали тескере-та за да ся плащѫ харачъ: и Петъръ Ичку бѣше ги донелъ отъ Цариградъ, на мѣсто да донесе потвърдение на преговори-тѣ. А измѣжду това Сърби-тѣ бѣхѫ толкова успѣли, что-то не имъ падаше никакси вече на умъ че щѫтъ да плащатъ пакъ харачъ.

Въ прочемъ имали бы твърдѣ много да пишемъ, ако бы всички-тѣ боеве сѐ подробно описвали; и затова щемъ отъ тѣхъ само на кѫсо нѣколко още да споменемъ. Въ сѫщѫ-тѫ годинѫ разбихѫ тіи Ибраимъ пашѫ съ 45,000 душы; въ год. 1807. въ мѣсяцъ Юній въ еднѫ кървавѫ биткѫ Видинскій-тъ пашѫ съ 40,000 душы.

Въ год. 1809. породи ся пакъ на ново непріятелство-то; Турцы-тѣ отъ начало като успѣхѫ нѣколко пѫты добрѣ, принудихѫ Сърбы-тѣ, кои-то бѣхѫ почнали да дѣйствовѫтъ за да освободѭтъ и Боснѫ, да престанѫтъ отъ това намѣрение. Нъ злощастны-тѣ случки на Турцы-тѣ въ бой-тъ противъ Русы-тѣ, зарадвахѫ повторително Сърбы-тѣ, и чрезъ юначны-тѣ Кара-Георгиевы нападенія испѫдихѫ непріятель-тъ отъ область-тѫ си.

Куршидъ паша дойде повторително (1810. год.) съ 40,000 войнство въ Сърбіѭ и запусти гдѣ-то примина страшно земѭ-тѫ, нъ Кара-Георгій замогнатъ съ еднѫ рускѫ помощь отъ 3000 войницы, побѣди го конечно на 5. Октомврій при Лозницѫ. Баня, Гургусовецъ и Кладово привзѣти отъ Русы-тѣ, дадохѫ ся také также на Сърби-тѣ, чрезъ кои-то сега имъ ся разшири область-та много по-вече, нежели по-преди; и Куршидъ паша направи уговоръ, спорѣдъ който ни една отъ двѣ-тѣ страны нема властъ вече да приминува презъ Дринѫ рѣкѫ.

1809. год. нагърнѫ Кара Георгій презъ Сърбскѫ-тѫ границѫ и повлече кѫдѣ Чернѫ горѫ и на пѫть-тъ като уничтожи всичко что му излезе на срѣщѫ, и като разби всички-тѣ четы на Арнаути-тѣ и Бошняцы-тѣ, допрѣ като хала чакъ до Новый-Пазаръ. Тукъ заиска той да ся съедини съ Черногорцы-тѣ, пакъ да отцѣпѭтъ Боснѫ отъ Цариградъ. Нъ въ сѫщо-то врѣмя дойде му известие, че му ся с'карали двама-та на Моравѫ намѣстени войводы, Петъръ Добринецъ и Милое Петровичъ, чрезъ кое-то показали слабость-тѫ си на Турцы-тѣ и турили Сърбіѭ отъ онаѭ странѫ въ крайнѫ опасность.

И като чу още че пострадали при Каменицѫ Сърби-тѣ, побърза за назадъ като хала за да избави отечество-то си, безъ да е придобилъ нѣкоѭ ползѫ отъ военый-тъ си походъ, кой-то бѣше предузелъ за Боснѫ.

Чрезъ таковы поспѣшны напредованія растяше сила-та и достойнство-то на Кара Георгія чудновато бързо чщо-то съ пълно право можа да каже въ своѭ-тѫ (въ год. 1813.) на Сърби-тѣ относящѫ ся прокламаціѭ:

„Въ наше-то войнство имамы за сега не по-малко отъ 130 воены топове, имамы 7 крѣпосты (калета), кои-то сме си освоили съ наше-то юначество, имамы и 40 погранични шанцевы (обкопы), кои-то сме мы сами съ наши-тѣ войницы ископали.“

ГЛАВА ДЕСЯТА.

ХАРАКТЕРИСТИКА НА КАРА-ГЕОРГІЯ ИЛИ ОПИСАНИЕ НА СВОЙСТВА-ТА МУ.

Въ средъ тыя кървавы боеве и въ средъ тыя дранкала оружны незабрави Кара Георгій никакъ и на гражданскій-тъ животъ и на устроение-то държавно. Отъ часъ-тъ при заченвание-то на бой-тъ въ 1805. год. нарѣди той совѣтъ, кой-то ся отъ 12 членове съставляваше, и на кой-то сѣдалище-то опредѣли най-после въ Бѣлградъ. Всѣкѫ годинѫ при конецъ-тъ на мѣсяцъ Декемврій държаше народнѫ скупчинѫ, на коѭ-то ся представляваше приемвание-то и променявание-то на членове-тѣ, на коѭ-то ся даваше отговоръ за сторены-тѣ дѣла, и на коѭ-то ся най-после сговорвахѫ заради новы-тѣ предузятія за благостояние-то на отечество-то си.

Кара Георгій е былъ съвсѣмъ необиченъ человѣкъ. Нѣкогашъ е седѣлъ по цѣлъ денъ безъ да каже еднѫ речь и гризѣлъ си непрестано нокте-тѣ; кога-то е пиялъ малко вино ставалъ е разговорливъ и веселъ; тогава е обичалъ твърдѣ много да играе на хоро. Въ всѣко нѣщо былъ е едно-стрѫченъ (природенъ); и когда-то е былъ най-радостенъ и най-благополученъ, виждалъ го е человѣкъ сѐ съ неговы-тѣ сины путуры, съ неговый-тъ кѫсъ кожувъ, и съ неговый-тъ вече всѣкому познатъ калпакъ. Также и дъщеря му виждала ся всѣкій денъ както и други-тѣ селски момичета съ кобилицѫ-тѫ на рамо за водѫ, най-паче что е чудно, че въ онова врѣмя, кога-то е былъ отецъ-тъ ѝ тъй силенъ, както и единъ князъ въ власть и достойнство.

Въ село Тополѫ работѣлъ е той както и всѣкій селенинъ, ходѣлъ е да корѣни съ свои-тѣ человѣцы едно лѣсовито мѣсто да го направи на нивѫ, копалъ е самъ вадѫ за воденицѫ-тѫ си, и на нивѫ оралъ; развалилъ е свой-тъ рускій орденъ, кой-то е сѣкога на себе си носялъ, като ударялъ единъ обърчъ на единъ дървенъ сѫдъ. По право въ негово-то появление можалъ е человѣкъ да угади еднѫ стародревнѫ рѣдкость и тихость душевнѫ, коя-то е въ бой-тъ ставала най-огнена дѣлателна сила. На домъ-тъ си былъ е достоенъ землѣдѣлецъ, а въ бой-тъ храбъръ и неустрашенъ войникъ. Когато го видѣхѫ Сърби-тѣ на конь-тъ помѣжду неговы-тѣ момчета, добивахѫ тутакси духъ и юначество, и твърдѣ лѣсно можаше да ся познае и различи отъ тѣхъ; сиречь былъ е единъ отъ най-едры-тѣ человѣцы, сухъ и съ широки плѣшки, на лице-то му единъ голѣмъ белегъ, съ малки и светливы очи. Често е скачалъ отъ конь-тъ си помѣжду тѣхъ, защото е най-много обичалъ да иди пешѫ. Гдѣ-то ся той появѣлъ само, Турцы-тѣ ся уплашвали и сплитали защото несѫ помисляли инакъ никакъ, освенъ като че носи той и побѣдѫ-тѫ подирѣ си.

Въ мирно врѣмя показвалъ е той голѣмѫ наклоность за да върви всѣкоя работа въ рѣдовенъ пѫть, и освенъ дето че ние знаялъ да пише, желаялъ е много да нарѣди канцеларіи. Пущалъ е всѣкоѭ работѫ да върви по течение-то си; нъ когато ся тя допрѣ касателно до него или за зло или за добро, ставала е негова-та правдина извършена на най-силенъ и най-страшенъ способъ. Неговый-тъ единецъ братъ отиде единъ пѫть нѣкъдѣ си и Кара Георгій дълго врѣмя изгледвалъ за него; нъ въ това врѣмя бѣше отишелъ той негдѣ и насиловалъ едно момиче, на кое-то сродницы-тѣ, като ся оплакахѫ на Кара Георгія и му казахѫ че най-много сподрѣдъ тыя работы ся пролѣ толкова кръвь съ Турцы-тѣ, тогда ся Кара Георгій тъй люто разяри, что-то заповѣда тутакси тогова неговъ единецъ братъ, кого-то сердечно обичаше, да го заради злочиние-то му обесѭтъ на предъ кѫщны-тѣ врата.

Въ прочемъ бѣше той твърдѣ добродушенъ, и никогда ние търсѣлъ отмьщение, опростѣше ли единъ пѫть, вече немисляше на онаѭ обидѫ; кога ся обаче разсърдеше скоро не му минуваше. И ако бѣше искривилъ нѣкой, нечакаше много отъ да каже на свои-тѣ момчета: „хайде убійте го;“ свой-тъ противникъ пакъ самъ убиваше и никого, ако е кривъ, непомилваше. Единъ пѫтъ бѣхѫ ся сговорили отъ завистъ на негово-то отличие подолни-тѣ отъ него заповѣдницы и войводы и смислили единъ планъ за да го смакнѫтъ отъ достойнство-то му, кое-то като осѣти развали имъ планъ-тъ, опрости ги всички, кои-то бѣхѫ на това сложни, обаче прикѫсна совѣтъ-тъ, промени дотогашный законъ гражданскій, и получи чрезъ това почти неограничнѫ държавнѫ властъ. Порта-та пакъ отъ другѫ странѫ обѣща му господарско достойнство и за земѭ-тѫ му по-малкы условія (даждія), ако ся само отъ Русіѭ откажи; нъ Кара-Георгій това невъзприе.

При това заключи Русія въ мѣсяцъ Май 1812. год. миръ въ Букурещъ, спорѣдъ кой-то ся даде на Сърби-тѣ свободно внѫтрѣшно правление, подпълнѫ амнестіѭ (т. е. порта-та имъ праща что сѫ воювали съюзно съ Русы-тѣ противъ нѣѭ), умѣренѫ рѣдовнѫ дань, обаче крѣпосты-тѣ само ся дадохѫ на Турцы-тѣ. Освенъ това останахѫ само още нѣколко отношенія недовършены и нерѣшены.

Като извади пакъ Русія войнство-то си отъ Сърбіѭ, нерачихѫ изново Турцы-тѣ да удѣйствовѫтъ тыя условія; Сърби-тѣ пакъ напротивъ искахѫ още по-много, нежели колкото бѣше имъ дадено, а най-много да имъ дадѫтъ право да носѭтъ оружие; затова тыя уговори и пакъ неостанахѫ безплодны, и роди ся на ново 1813. год. война.

Турцы-тѣ убо влѣгохѫ изново въ Сърбіѭ, и това понеже ся бѣше случило презъ онаѭ неделѭ, въ коѭ-то щѣше да ся падне празникъ Св. Апостолъ Петаръ и Павелъ; затова заповѣдалъ бѣше Кара Георгій да ся държи богослужение въ църквы-тѣ по всички-тѣ кнежевины (нахіи). Въ срѣдъ събрание-то, сиречь после вечернѭ като ся молихѫ калугери-тѣ и свещеницы-тѣ Богу да имъ дарува побѣдѫ надъ Турцы-тѣ, прочети ся гласно да тръгва всѣкій на войнѫ, кое-то бѣше Кара-Георгій на всички-тѣ си войводи расписалъ. Той представляваше въ таѭ прокламаціѭ на народъ-тъ заради коѭ причинѫ сѫ ся подигнали връхъ Турцы-тѣ, и че иматъ още еднѫ цѣлѫ годинѫ да ся биѭтъ съ тѣхъ; и че е дълженъ това всѣкій да струва не само заради себе си единствено, нъ и заради вѣрѫ-тѫ си, заради главѫ-тѫ си и заради животъ-тъ на деца-та си; такожде и че сѫ намѣрили единъ покровитель. Тя е това отъ приликѫ съдържавала: „чрезъ миръ-тъ, кой-то бѣше тоя нашъ покровитель заключилъ, забрани ся на Турцы-тѣ да ся повращать въ градове-тѣ ни и паланки-тѣ ни. Това ся прие се добрѣ отъ царь-тъ въ Цариградъ, обаче неприе ся отъ спахіи-тѣ и яничары-тѣ, отъ бездѣлницы-тѣ и испѫдены-тѣ кръвопійцы отъ таѭ нашѫ земѭ; и за да придобіѭтъ това пакъ, станали сѫ противу царскѫ-тѫ волѭ на господарь-тъ си; тіи сѫ ся рѣшили да колѭтъ всѣко мѫжко дете до 7 годинѫ, а оныя кои-то заминуватъ 7 годинѫ и жены-тѣ да взѣматъ на робы пакъ да ги турчѭтъ, и въ тыя нашы областы да населѭтъ другъ народъ. Сега можемы ли да ся боимы отъ тѣхъ? Не сѫ ли тѣ оныя сѫщи-тѣ непріятели, кои-то побѣдявахмы още въ начало, когато немахмы нищо съ нищо въ рѫцѣ-тѣ си, освенъ съ едны голы душы, а че пакъ имъ излѣгвахмы на срѣщѫ? Сега пакъ напротивъ имамы на четъ до 130 топове въ земѭ-тѫ си, 7 крѣпосты сѐ отъ камение добрѣ съзиданы, 40 обкопы (хендецы), при кои-то често си исproливахѫ Турцы-тѣ кръвть-тѫ, безъ да могѫтъ да ги взѣмѫтъ; и като ни дойдохѫ на помощь наши-тѣ сродны братія станахмы два пѫты по-много, нежели что бѣхмы. Да! 10 годины държахмы ся безъ никаквѫ помощь, и половина година още немина видѣхмы дойде ни помощь отъ съюзникъ-тъ ны. Само братія сложни бѫдете, дръжте ся добрѣ на оружие-то си и недейте си жали кръвь-тѫ!" Като ся молихѫ и като повторихѫ още единъ пѫть съ аминъ, завьрши ся говоръ-тъ още съ тыя речи: „Богъ ще влѣе духъ и дързновение въ сърца-та на сърбски-тѣ сынове; той ще сокруши силѫ-тѫ на непріятель-тъ, кой-то е тръгналъ да гази неговѫ-тѫ правѫ вѣрѫ!" Следъ това наоружи ся всѣкій, наготви си дрехы и нуждно препитание; и отиде на опредѣлено-то мѣсто да брани отечество-то си.

Трѣбало бы сега да следува пытание, да ли бы можала Сьрбія сама да ся одържи, ако не по-много поне до тогава, догдѣ-то ся свършаше оня голѣмый на западъ бой, и догдѣ-то тогава западъ необърнеше свой погледъ и на истокъ.

Какво бы можало да ся покаже тукъ за доказателство на това най-сходно, освенъ досегашно-то удѣйствовано независно господарство Кара Георгиево, кой-то сега имаше таковѫ силѫ да управлява съ таѭ придобитѫ почти най-отличнѫ власть въ всѣкъ единъ погледъ?

Нъ освенъ това пакъ най-голѣма бы ся нужда явила, да положимы и тыя необходимы предпоставки, че Кара Георгій небы можалъ да стане толкова силенъ, да немаше първо държавны устроенія, кои-то ся природно отъ само себе си развихѫ, а второ да небѣше ся народъ-тъ, тъй да речемъ, като въ едно тѣло излѣлъ. По-долни-тѣ заповѣдницы быле сѫ привързани на по-горни-тѣ най-точнѣйше, както что сѫ быле билюкбашіи-тѣ и по-долны-тѣ войводи. Чрезъ приемвание-то на нови-тѣ войводы да извършавать власть като заповѣдницы, растѣше съединение-то помѣжду тѣхъ непрестано. —

Сега бѣше потрѣбно рѣшително да ся направи заключение, за да ся отрече стара-та турска система; на такова дързновено дѣло да ся направи заключение и край, нуждно е на такава земя твърдѣ згодно природно положение. А тыя свойства притяжава тая земя.

Кара Георгиево-то намѣрение отъ начало е было, за какво-то го е сама-та природа створила, сиречь да остави обкопы-тѣ на границѫ-тѫ, пакъ да чака непріятель-тъ съ цѣло-то си войнство въ планинѫ-тѫ на Шумадія. Обаче той това нестори, нъ си остана пакъ на отворено-то поле. Всички-тѣ преимущества, съ кои-то бѣше обдарена отъ природѫ тая земя, остави той и положи си основъ само въ своѭ-тѫ собственѫ силѫ; обаче и отъ тукъ го отбихѫ. Нъ на това былъ е причина, както казвать, Младенъ, на кого-то пріятелство-то бѣше му причинило толкова мѫки, защо-то тоя Младенъ ималъ е на границѫ-тѫ нѣколко парче-та земи (мюлкове), и като го было страхъ да му ги невзѣмѫть Турцы-тѣ, приклонилъ Кара Георгія да остане на границѫ-тѫ.

И така сега ся рѣшихѫ, да излѣзѫть на непріятель-тъ на срещѫ въ различны воены рѣдове, сиречь на три опредѣлены мѣста, на кои-то ся на всѣгда отбранвахѫ: и то на Дринѫ, на обрежие-то Моравѫ и на Дунавъ-тъ. Въ Ягодинъ въспостави Кара Георгій еднѫ резервѫ (войска коя-то послучайно чака да отмѣни другѫ) за да може да иде на помощь на оныя, кои-то бы трѣбало да ся подпомогнѫть най-много — и разлика е сега тая, че работы-тѣ течахѫ по нѣкакъвъ по-систематиченъ рѣдъ, нежели преди — понеже ся Кара Георгій рѣдовно впущаше въ бой-тъ и въ огънь-тъ на най-жестоко-то оружие, тичаше сега самъ отъ единъ край на границѫ-тѫ на другій. Нъ най-главна разлика пакъ бѣше тая, что сега на Дринѫ небѣше Ненадовичъ, нъ кнезъ Симу, на Делиградъ не Петъръ Добринецъ, нъ неговый-тъ противникъ Младенъ. Въ мѣсто Миленка повѣрихѫ крѣпосты-тѣ на Дунавъ-тъ на Хайдутъ Велка.

Турцы-тѣ пакъ бѣхѫ упрели очи право на Хайдутъ Велка. Отъ преди различавали сѫ ся тіи сега съ това, что сѫ имали нѣкакво преимущество, че не сѫ слушали и не сѫ ще ли да знаѭтъ за власть-тѫ Видинскѫ, защо-то сега сѫ быле отъ другъ единъ пашѫ предвеждани, кой-то бѣше станалъ единствено заради своѭ си собственѫ ползѫ. Отъ всички-тѣ други желаяли сѫ тіи най-много да побѣдѭтъ първо Хайдутъ Велка: на него пакъ гледаши народъ-тъ като на свой-тъ юнакъ. И наистина спорѣдъ колко-то можаше това врѣмя, и тыя околносты да произведѫтъ такъвъ единъ духъ, доволно е заслужилъ имя-то „юнакъ“, кому-то ние можало да ся намѣри ешъ (паръ) въ онова врѣмя отъ къмъ дързновение-то и неустрашение-то. Руси-тѣ, заради кои-то той е толкова занесенъ былъ, и ние вѣровалъ никакси че е Наполеонъ чакъ до Москвѫ допрѣлъ, като му казахѫ: да ся непрезива вече „Хайдутъ“ защо-то тая речь знаменува крадливецъ и разбойникъ: отговори имъ на това: „менѣ бы много криво было, когато бы ся намѣрилъ нѣкой да е по-голѣмъ отъ мене.“

Нъ по право да ся каже за нищо толкова ние желаялъ, колко-то за пленъ, за нѣколко гроша само полагалъ е животъ-тъ си въ опасность; обаче колкото е ималъ, тутакси го е раздавалъ. Той е казвалъ: „ако имамъ азъ, трѣбѫ да има и другарь-тъ ми, нъ ако немамъ азъ, тѣжко ономузи, кой-то има пакъ неще да даде нищо." Въ прочемъ бѣше той сѣкога веселъ, на умъ-тъ си бистаръ, въ сърдце-то си искренъ; животъ-тъ си всѣкій е можалъ да му въвѣри, само не тайны-тѣ си. Войнѫ-тѫ обичаше той отъ всичко най-много, и на това го теглѣше непрестано неговый-тъ военый духъ; всѣкога моляше Бога за войнѫ въ Сърбіѭ, и то до тогава, догдѣ-то е той живъ, умрѣ ли той, тогава желаяше на Сърбія миръ. Съ войницы-тѣ, кои-то бѣхѫ на работѫ научени, нерачеше нищо да захваща, само обичаше момчета, бекери безъ работѫ и готовы за кавгѫ человѣцы. Съ женѫ-тѫ си ся распустна само затова, защо тя единъ пѫть непослужила негово едно момче така, както что служала него самого: всички негови человѣцы бѣхѫ му като братія. За бой на отворено поле небѣше ни единъ отъ тыя. Такожде и нему бѣше най-мило да бѫде въ планинѫ-тѫ; бувазы-тѣ планински да варди бѣше научилъ най-добрѣ. И затова сега тукъ небѣше му никакъ поволно. Пытание е сега, да ли бы можалъ спротивъ свойства-та си да одържи обкопы-тѣ по границѫ-тѫ и крѣпосты-тѣ.

Първый, кой-то ся удари съ Турцы-тѣ, бѣше Велковъ братъ Милутинъ. При Кладово ся първый пѫть появихѫ Турцы-тѣ и нападнахѫ на селяны-тѣ, кои-то бѣхѫ отишле да занесѫтъ жены-тѣ си, деца-та си и покѫщнинѫ-тѫ си въ планинѫ-тѫ на съхранение. Милутинъ като ся срази тукъ съ тѣхъ, разби ги тъй жешко, что-то ся невидѣ ни единъ съ единъ кѫдѣ отидохѫ, но само че неможи да отърве оныя заробены Сърбы и пленъ-тъ, кой-то бѣхѫ взѣли тіи при Кладово.

Следъ това повлече Хайдутъ Велко презъ поле-то за да дочака тамъ непріятель-тъ и закара нѣколко хиледы добитацы въ Неготинъ, кой-то бѣше той самъ си добрѣ заячилъ. После тръгна кѫдѣ Видинъ и отиде чакъ до капіи-тѣ Видински; и тамъ предъ кале-то ся бори той по равно-то поле съ оня арапинъ (както ся пѣе и песенъ-та за това). Преди да дойде до Видинъ, на Тимокъ рѣкѫ въ село Банѭ обиколихѫ го нѣколко хиледы Турцы, и освенъ дето че ние ималъ по-много отъ 4—500 человѣцы, държа ся много дны и ние щѣлъ никакъ да ся предаде. Въ сѫщо-то врѣмя видѣ на единъ часъ далечъ отъ него едно сърбско отдѣление, и като искаше да ся сговори съ главатары-тѣ на това отдѣление, за да избави свои-тѣ другары; что е сторилъ? Скочи на конь-тъ си, излезе изъ обкопъ-тъ съ единъ другаръ, впустна ся връхъ Турцы-тѣ, извади сабіѭ-тѫ си, улови ѭ съ зѫбы а съ пищоли-тѣ въ рѫцѣ и повика: „ето Велка Турцы!“ Отъ дѣснѫ и лѣвѫ странѫ приближавахѫ му ся турски-тѣ войницы, не бы ли му смакнали главѫ-тѫ, обаче му още по-охотно разчиствахѫ пѫть. И като допрѣ единъ пѫть до онова малко отдѣление сърбско, и като ся сговори съ главатары-тѣ неговы заради нуждны-тѣ расположенія, върна ся тогда при неговы-тѣ си и викаше както и попреди: „Турцы ето Хайдутъ Велко ся врьща!“ Турцы-тѣ несмѣяхѫ да му пречатъ пѫть-тъ, и най-после почнахѫ да бѣгатъ кой кѫдѣ видѣ.

Нъ като ся умножихѫ Турцы-тѣ до 18,000 душы и като видѣ че неще да може да имъ стои на срѣщѫ, отиде тогава въ Неготинъ и затвори ся внѫтрѣ, и чакаше непріятель-тъ да ся брани. Нему бѣше най-поволно само ката-денъ и нощь да излизѫ на непріятель-тъ, кой-то бѣше го обколилъ, и тъй непрестано да го дьржи въ немиръ, и наистина струваше му голѣмо, ущьрбение, кое-то сравнително съ негово-то бѣше много по-голѣмо; обаче загуби и той отъ своѭ странѫ най-добры-тѣ си юнацы, и всѣко излѣзвание ставаше му твьрдѣ скѫпо. И тъй като ослабнахѫ и двѣ-тѣ страны, принудихѫ ся да търсѭтъ помощь. Турцы-тѣ отъ великій везиръ, а Хайдутъ Велко отъ Кара Георгія и отъ совѣтъ-тъ въ Бѣлградъ.

И за кратко врѣмя дойде на Турцы-тѣ помощь Реджепъ-ага, влашкій князъ Караджія, пакъ и самый-тъ везиръ дойдохѫ имъ на помощь. Тукъ Турцы-тѣ съ нищо друго ся незанимавахѫ толкова, нъ само нощемъ подкопавахѫ подъ земѭ-тѫ и ся приближавахѫ сѐ по-близу до крѣпость-тѫ. Сабарѣхѫ съ топове-тѣ въ Неготинъ еднѫ кулѫ подеръ другѫ, пакъ най-после и самѫ-тѫ онаѭ, въ коѭ-то и самъ Велко обитаваше, Хайдутъ Велко пакъ неизгуби дързновение; като му саборихѫ кулѫ-тѫ, влезе въ зимникъ-тъ. Колко-то е калай и олово въ Неготинъ намѣрилъ, заповѣдѫ да излѣѭтъ сѐ на крушумы, даже неостави нито лъжицѫ нито кандило отъ калай неистопено. И най-после като ся свърши и това, заповѣда имъ и съ пары да пълнѭтъ, и твърдѣ поспѣшно бы отбилъ непріятель-тъ, да му е само еднѫ каква-да-е помощь дошла! Кара Георгій като немаше приготвено войнство за отмѣнение, проводи го да моли Младена. Нъ Младенъ каза: той може самси да си помогне, нетрѣбѫ му помощь! нему пѣѭтъ при трапезѫ-тѫ по 10 пѣвцы похвалителны песны, а менѣ не; зеръ такъвъ юнакъ неможе да ся брани! Совѣтъ-тъ, на кого-то бѣше писалъ Велко едно писмо най-строго, че ще той по рождество да пыта какъ трѣбѫ да управлява съ земѭ-тѫ, проводи му най-после еднѫ гимїѭ съ джупане, обаче дойде тя твърдѣ кѫсно.

Еднѫ сутренъ като правяше Хайдутъ Велко смотрѫ на войнство-то по обичай-тъ си, и като управяше единъ чрезъ непріятели-тѣ разваленъ обкопъ, позна го единъ турскій топджія (понеже небѣхѫ твърдѣ далеко едни отъ други); помѣри добрѣ, даде огънь на топъ-тъ и смакна Хайдутъ Велка тутакси на земѭ-тѫ, и раскѫса му тѣло-то на двѣ половины *). Человѣцы-тѣ му взѣхѫ мъртво-то тѣло, покрихѫ го съ сѣно и вечеръ-тѫ погребохѫ го въ църквѫ-тѫ.

И тъй сега ся видѣ най-добрѣ, колко е тоя человѣкъ достоенъ былъ; ако бѣше той доживѣлъ до пришествие-то на оная отъ совѣтъ-тъ проводена помощь, известно бы бранилъ и себе си и всичкѫ-тѫ онаѭ границѫ за дълго врѣмя; и ако бѣше ся живъ и здравъ избавилъ,

---

*) Велко чакъ и на издихание-то си е храбрилъ войнство-то, и последня-та му дума е была: „дрьжте ся!“

безъ сумнение бы придобивалъ отъ денъ на денъ по-голѣмо дързновение, и непріятель-тъ бы всегда отбивалъ. При всичко това трудихѫ ся негови-тѣ момче-та твърдѣ много да му затаѭтъ смърть-тѫ, нъ и пакъ неможихѫ, и народъ-тъ убо като разумѣ това, падна въ голѣмо очеяние. На двадны следъ Хайдутъ Велковѫ-тѫ смърть оставихѫ тіи Неготинъ и крѣпость-тѫ, и побѣгнахѫ презъ еднѫ барѫ, и излѣзохѫ на пѫть-тъ, кой-то отхождаше къдѣ Поречъ островъ. И така 16 дны брани тукъ Хайдутъ Велко Неготинъ и то вече съ най-последны-тѣ си силы, отъ турско-то войнство кое-то е было до 18,000 душы; и на 18. день падна Неготинъ. Като нещѣше и народъ-тъ въ Бързапаланкѫ и Голѣмо-острово да чака непріятель-тъ: отиде и той въ сѫщый-тъ пѫть подиръ предны-тѣ. Живко Константиновичъ, кого-то бѣше въспоставилъ Младенъ за войводѫ въ *Кладово*, не идѣше му на умъ колко мѫки и трудъ сѫ ся притърпѣли тукъ, догдѣ-то ся освои това мѣсто, нъ с'дума ся съ главный-тъ надзиратель отъ градъ-тъ за да спаси момчета-та си и бекяры-тѣ си, да оставѭтъ Кладово и да бѣгатъ, кое-то и сторихѫ. На Кладово ся излѣ сега всичко-то бѣснение на непріятель-тъ, на кого-то го оныя тъй ефтино оставихѫ. Мѫжие-тѣ сѫ набождани быле на колове, а деца-та за подсмѣвкѫ на кръщение-то хвърлени въ студенѫ-тѫ почти леденѫ водѫ!

Като ся распилѣхѫ Турцы-тѣ по оближны-тѣ нахіи, отъ Сърбы-тѣ всѣкій кой-то можаше да бѣга побѣгна на островъ Поречъ. Сега ся появи мѣжду народъ-тъ всеобща опасность и незадоволство, и почнахѫ да викатъ и да мъмрѫтъ на Младена, что е такъвъ недостоенъ войводѫ въспоставилъ; и най-после това достойнство даде ся на другъ единъ по-способенъ заповѣдникъ, по имя Хаджи Никола. Обаче и тойзи неможе много да помогне; той направи единъ обкопъ на долный-тъ край на тоя островъ, и чтомъ излѣзохѫ Турцы-тѣ помѣжду градъ-тъ и обкопъ-тъ и ся явихѫ предъ очи-тѣ имъ, тоя часъ избѣгахѫ изново: нѣкои на гимiи, нѣкои на каицы а нѣкои на даски; съ еднѫ думѫ кой кѫдѣ стигна плаваше, и гледаше да избѣгне турско-то отмъщение, и на аустрiйско обрежие презъ Дунавъ-тъ да избави себе си. Хаджи Никола уловихѫ живъ и го заклахѫ. До Смедерево чакъ ние смѣялъ никой да излезе на Турцы-тѣ на срѣщѫ.

Както что ся бѣхѫ тыя Турцы тукъ на Дунавъ-тъ много осилили и направили толкова злочинiя, тъй сѫщо и отъ другѫ странѫ оныя на Моравѫ бѣхѫ разбили Сърбы-тѣ. Великiй Везиръ Чурджитъ паша нещеше сега ни толкова да ся бави при Делиградъ, колко-то ся бави 1810. годинѫ на това мѣсто, нъ остави едно отдѣление отъ войнство-то си за да обседне и привзѣме тыя тукъ обкопы; а той самъ съ едно по-голѣмо отдѣление войнство тръгна по дѣсно-то обрежие на Морава на доло. Младенъ като си осѣщаше силѫ-тѫ че неще може никакъ да стои на това голѣмо войнство на срѣщѫ, безъ да ся труди да му припречи пѫть-тъ, почна да измѫква назадъ, и така великiй Везиръ привзѣ безъ никакъвъ трудъ всички-тѣ мѣста на длъжъ край рѣкѫ Моравѫ. Въ село Петкѫ съюзи ся той още съ нѣкой си капетан-пашѫ, и близу до устие-то на Морава въ Дунавъ намѣстихѫ ся за бой съ Сърбы-тѣ, кои-то такожде на другѫ-тѫ странѫ презъ рѣкѫ-тѫ ги чакахѫ; тукъ имахѫ Турцы-тѣ голѣмы воены каицы, и чрезъ тѣхъ надбихѫ Сърбы-тѣ. — Отъ тры-тѣ най-главны точки, кои-то бѣхѫ опредѣлили Сърби-тѣ за отбранение, еднѫ-тѫ сиречь на Моравѫ, загубихѫ съвършено.

Но и друга-та почти небѣше на Колубарѫ много далеко отъ таѭ на Моравѫ отбѣгнала. Кнезъ Симу като неможаше да отбие Турцы-тѣ да непреминуватъ презъ Дринѫ, и освенъ дето че му много помагахѫ други-тѣ войводы, както Милошъ Обреновичъ, Стоянъ Чупичъ и Матея Ненадовичъ, приминахѫ тіи презъ Дринѫ и улагерихѫ ся предъ село Лѣшницѫ, отъ кое-то мѣсто да ги отгони несмѣ и̓ да ся наемни кнезъ Симу. А по злощастие-то оня юнакъ Милошъ отъ Поцерѣ бѣше преди двѣ годины загиналъ отъ едного хайдутина, катого гоняше да го улови; и Лѣшницѫ сега бѣше повѣрена на братъ-тъ му, кой-то твърдѣ малкѫ чясть отъ братовы-тѣ си свойства притяжаваше. Тоя показа голѣмо безумие, като ся с'говори съ Зворничкій владика, (кой-то бѣше излѣгалъ съ турско-то войнство), да каже той на Турцы-тѣ, да му неструватъ нищо зло, като имъ ся предаде, и отиде и предаде имъ ся. Тукъ навасахѫ Турцы-тѣ безъ никакъвъ трудъ Кулиновѫ-тѫ сабѭ; оныя, кои-то бѣхѫ заробили, прихвърлихѫ въ Боснѫ, а отъ Боснѫ ги проводихѫ въ Цариградъ, и ни единъ отъ тѣхъ после ся невърна вече назадъ. Такожде и Антоние Богичевичъ небѣше вече живъ за да брани Лозницѫ, кой-то по право ако и да бѣше още живъ не бы ничто успѣлъ. Петъръ Молеръ, кой-то бѣше замѣнилъ мѣсто-то на Антонія Богичевича, неостави ся истина да го прильсти оня владика, както прельсти и Милошева братъ, обаче и пакъ недьрзна да остане да брани това мѣсто; той бѣше задоволенъ само ако бы можалъ самъ да отбѣгне и да ся избави.

И на такъвъ единъ способъ остави кнезъ Симу Турцы-тѣ да посторихѫ толкова злины и ся вмѫкнахѫ толко на вѫтрѣ въ земѭ-тѫ. Пакъ и тогава нерачи той да подлови работѫ-тѫ, кога-то следъ това нападнахѫ и на обкопы-тѣ, кои-то бранихѫ най-добры-тѣ и най-храбры-тѣ войводы: Милошъ Обреновичъ, Стоянъ Чупичъ и Прота Ненадовичъ. Незнае ся пакъ спорѣдъ что е былъ Симу толкова заслепенъ, като ся тыя храбри юнацы най-огнѣно браняхѫ, а той гледаше равнодушно и стояше спокойно въ обкопъ-тъ си. Нито проваждаше муниціѭ (джупане) отъ къдѣ коѭ-то бѣхѫ тіи твърдѣ оскудни, нито пакъ щѣше да излезе помѣжду народъ-тъ, кому сега най-много трѣбаше, да ся растиши и разбуди отъ свое си изнемощение, въ кое-то ся намѣрваше чрезъ непрестано-то бдѣние на войнѫ. 17 цьрны дны притѣглихѫ тукъ оныя войводы и бранихѫ юначно обкопы-тѣ. И за известно притърпѣхѫ тіи най-голѣмы мѫки при тыя обкопы и то такива мѫки, каквы-то нигдѣ никогда не сѫ имали; най-после като угадихѫ невъзможность-тѫ, отидохѫ и ги оставихѫ на непріятелы-тѣ. Тыя като привзѣхѫ обкопы-тѣ, нагърнахѫ и къдѣ Шабецъ, гдѣ-то бѣше ся улагерилъ кнезъ Симу.

Въ такавѫ голѣмѫ опасность ние была никогда тая земя положена. Вече въ год. 1806. изгинахѫ толкова человѣцы, когато Турцы-тѣ можихѫ да допрѫтъ само отъ Дринѫ до Шабецъ, безъ да докачѫтъ другы-тѣ окружія; а въ год. 1809. сочаше ся пропасть-та на тая земя само что-то бѣше привзѣлъ непріятель-тъ земи-тѣ отъ дѣснѫ странѫ на Морава! Нъ что е сега было въ сравнение спротивъ първо-то, като ся сега осилихѫ Турцы-тѣ толкова и станахѫ господари на отъ двѣ-тѣ страны и само планина-та (Шумадія) бѣше слободна отъ непріятель-тъ. Първый пѫтъ ся отърси Кара Георгій отъ Турцы-тѣ чрезъ единъ благополученъ бой на Мишарско-то поле добрѣ, вторый пѫтъ пакъ го незабрави честь-та му, та че му ся случи поне една добра влука, че бѣше лѣво-то обрежие на Дринѫ недокачено, нъ и дѣсна-та страна следъ малко врѣмя неостанѫ въ рѫцѣ-тѣ на Турцы-тѣ. Сега обаче трѣба той да стои предъ нашы-тѣ очи по-много, нежели попреди. Сега трѣба той да засведочи онаѭ правдинѫ, спорѣдъ коѭ-то бѣше ся като главатаръ на тая земя нарекалъ, сега бы трѣбало да покаже правдины-тѣ и преимуществата, кои-то е длъженъ да има единъ владѣтель. Обаче за удивление достойно е, както ся сега той въ това последно врѣмя показа; той нито излезе на Дринѫ вече нито на Дунавъ-тъ нито пакъ на Моравѫ — незнайно истина защо — обаче безъ работѫ си приминуваше врѣмя-то часъ въ Тополѫ, часъ въ Бѣлградъ. Нигдѣ ся вече невиждаше, и много Сърбы почти почнахѫ да мислѭтъ вече че е той умрѣлъ.

Ако бѣше той само едно отдѣление войнство взѣлъ подъ своѭ командѫ, и макаръ каѭ-да-е крѣпость бранилъ, то бы тогава, мислимъ, известно показалъ първо-то си юначество. Нъ сега, като бѣше той само чрезъ нѣкакво посрѣдство непріятель на непріятель-тъ, можаше само толкова да му ся нажели, като ся сѣщаше на оныя, кои-то бѣхѫ убити, кои-то бѣхѫ ся разбѣгнали кой къдѣ-то стигна, и кои-то бѣхѫ изгубили всичко-то си дързновение; обаче радость-тѫ, коя-то ся ражда чрезъ побѣдѫ-тѫ надъ непріятель-тъ, неможаше той да осѣща, защо-то всички-тѣ негови пріятели, кои-то той слушаше за умъ, бѣхѫ паднали въ очеяние и мисляхѫ на бѣгание, нъ и той самъ прие тѣхны-тѣ мисли и съгласися съ тѣхъ. И това сходно може да ся отнесе къмъ онова изречение: нѣкои си сѫ врѣдни да заслужѫтъ нѣщо, но несѫ достойни да го иматъ. Надежда-та заради бѫдущето имъ притяжание, а най-паче заради бѫдущѫ-тѫ имъ славѫ, побуждаваше ги истина непрестано; нъ страхъ-тъ че ще загубѭтъ, взѣ имъ съвсѣмъ мисьль-тѫ. Да неблудимъ ные сега, думаше си Кара-Георгій, и гледаше да ся обезбѣди отъ таѭ всеобщѫ пропасть за сега въ едно сигурно царство, а имѣние-то си да зарови въ земѭ-тѫ — и знайно е, че е той пары-тѣ си въ земѭ-тѫ заровилъ — и да остави това за другій пѫть, кога-то ся влучи по-сходна прилика и по-добро врѣмя на неговый-тъ съюзникъ Русія (за коѭ и мисляше той че го вика), пакъ тогава да ся върне и да захване ново таѭ работѫ. На това може да го е и рускій-тъ консулъ въ Бѣлградъ приклонилъ, ако е истина, както нѣкои си казватъ, нъ мы неучавамы ся никакъ известно, че тоя конзулъ еималъ въ онова врѣмя на него нѣкъкво вліяние. Нъ было какъ да было, неможемы ные да оправдамы КараГеоргія за това на никой способъ; защо-то той като такъвъ длъженъ е былъ първо животъ-тъ си за народъ-тъ да жертвова, кой-то изчакваше всичко-то си благополучие отъ него. А и ние было всичко изгубено: крѣпосты-тѣ поне можалъ бы да държи до настоящѫ-тѫ зимѫ; нъ можалъ е и въ планинѫ-тѫ да ся държи. Оныя непріятны врѣмена есены и зимны и оскудность-та отъ къмъ препитание-то щѣхѫ да принудѭтъ Турцы-тѣ и самы да бѣгатъ отъ Сърбіѭ; нъ ако бы ся и всичко това сѐ напротивъ случило, поне щѣше съ славѫ да ся случи! И така на 20 Септемврій 1813 год. приминахѫ Турцы-тѣ предъ очи-тѣ му презъ рѣкѫ Моравѫ, безъ да ся поне колко-да-е потруди, за да ги въспира.

Като ся стори най-после на КараГеоргія съвсѣмъ невъзможно за да излезе съ Турцы-тѣ на край, предаде ся — както казватъ — на съвѣтъ-тъ на рускій конзулъ *Недеба* въ Бѣлградъ, кой-то го непрестано съвѣтвалъ да иде въ Русіѭ и да моли за удѣйствование-то на оня въ Букурещъ уговореный трактатъ, а Сърбіѭ да остави на великодушие-то турско. Кара Георгій пакъ знаяше турско-то великодушие твърдѣ добрѣ; и затова за удивление е, — какво е сърдце ималъ той, като остави Сърбіѭ на 21 Септ. 1813 год. и отиде съдруженъ отъ рускій-тъ конзулъ Недеба, Леонтія, Филиповича и секретаръ-тъ неговъ Яничія презъ Дунавъ-тъ въ Аустріѭ.

Това постѫпвание Кара Георгиево бѣше следъ Хайдутъ Велковѫ-тѫ смъртъ втора и неизбѣжна тѫга за Сърбіѭ. Турцы-тѣ влѣзохѫ безъ никакво припятствие въ Смедерево и Бѣлградъ, кои-то крѣпосты въ онова изненадно притѣснение немахѫ доволно врѣмѫ да ся осигурѭтъ съ препитание и затова имъ ся предадохѫ. И цѣлѫ зимѫ стояше имъ Сърбія отврѣдъ отворена.

КараГеоргій като ся бави така презъ лѣто-то въ Сърбіѭ двоумяще, сиречь занятъ съ мисъль-тѫ, да ли да иде или да остане въ отечеството-то си, а въ сѫщо врѣмя пакъ и недѣйствующи нищо съ народъ-тъ, — стори това, че сѫ бавихѫ Турцы-тѣ цѣло лѣто по Сърбіѭ, презъ кое-то лѣто мисляхъ тіи да приминѫтъ въ Аустріѭ и да бѫдѫтъ на помощь на Наполеона, (понеже мислѭхѫ че сѫ вече Сърбіѭ покорили) кое-то млого принесе за Наполеоново-то падение въ настоящѫ-тѫ зимѫ при Москвѫ. Обаче всички усиленія на Сърби-тѣ непомогнахѫ имъ презъ цѣло лѣто нищо; защо-то съ двойно бѣснение и съ скотскѫ ярость скочихѫ сега Турцы-тѣ на безъ предводители и безъ главатары оставеный народъ; нъ Милошъ Обреновичъ кой-то помѣжду това първый той единъ предпостави отъ всички-тѣ войводы, въ тоя часъ смъртъ-тѫ си въ обятія-та на отечество-то си, нежели животъ-тъ си отвънъ отечество-то си, заслужва наистина имя-то на единъ великій духъ и ратникъ!

ГЛАВА ЕДИНАДЕСЯТА.

МИЛОШЪ ОБРЕНОВИЧЪ СЯ ПОЯВЯВА КАТО ИЗБАВИТЕЛЬ ВЪ НАРОДА.

Като прибѣгна КараГеоргій въ Аустріѭ на 21 Септ. 1813 год. приминахѫ съ него и нѣкои предводители негови, сиречь като по-знатны-тѣ войводы. Отъ Аустріѭ отиде КараГеоргій въ Русіѭ, гдѣ-то ся надѣваше той като при своитѣ стары покровители, кои-то бѣхѫ свършили благополучно бой-тъ съ Наполеона, да получи помощь и защищение, чрезъ кое-то да може да си ся върне пакъ въ Сърбіѭ и да захване по-известно да воюва за освобождение-то на отечество-то си.

Въ Сърбіѭ бѣхѫ сега всички-тѣ воены четы конечно кое-кѫдѣ раздробены и разгонены. Турско-то войнство бѣше ся разширило изново по всичкѫ-тѫ земѭ. Силы-тѣ на народъ-тъ бѣхѫ съвършено изцѣдены, кой-то ся девять годины непрестано юначески брани и държа; главатари-тѣ ся разбѣгнали; тиранство-то растворило на врѣдъ свое-то кръвожедно отмъщение. — Нъ и пакъ небѣхѫ избѣгали всички-тѣ войводы, защо-то отъ независны-тѣ главатары народны и господары, бѣше баремъ единъ отъ най-достойны-тѣ останалъ, а тоя бѣше много заслужный Милошъ Обреновичъ; той ся рѣши да остане, и остана като си тури главѫ-тѫ въ торбѫ-тѫ. Най-голѣмо-то негово чувствование бѣше това, да ся неотдѣлѭ отъ народъ-тъ никакъ си, най-паче сега въ това най-голѣмо злощастно приключение; какво-то ся на други-тѣ случи, казваше той, него щѫ и азъ да притърпѭ съ тѣхъ заедно! — И наистина ние то малко отважение было да остане помѣжду народъ-тъ и да дѣли съ него неговы-тѣ мѫки и патимы въ оня часъ, въ кой-то сѫ набивали Яничари-тѣ на колове всѣкого, кой-то е былъ за оружие и кой-то имъ є само въ рѫцѣ-тѣ паднелъ; въ кой-то сѫ завоеватели-тѣ, като дойдохѫ отъ Азіѭ и жедни за звѣрско отмъщение, взѣмали и отвеждали въ робство жены-тѣ и невины-тѣ деца; въ кой-то часъ ся тая бѣдна земя нахождаше въ крайно злощастие и хиляда пѫты по-страшно положение, нежели что е тогава было, кога-то е Кара Георгій първый пѫть байрякъ развилъ. Милошъ убо събра си еднѫ четѫ войнство, обсѣднѫ съ нѣѭ Ужицѫ, обаче неможи да ся одържи, като навалихѫ Турцы-тѣ съ голѣмо войнство. Знатно ополчение истина неможи да направи противу Турцы-тѣ, нъ негово-то дързновение направи имъ едно вѣсма голѣмо упечатление. Тіи сега като видѣхѫ че на Кара Георгиево-то мѣсто ся истѫпа другъ единъ по-страшенъ за тѣхъ, почнахѫ да сѫмняватъ за продължение-то на война-та, даже и очеяние ги спопадна, като си помислихѫ само почти 10 години въ непрекидно кръвопролитие, пакъ и ако съ тоя новый юнакъ сега продължѫтъ войнѫ-тѫ, извѣстно че неще помалко да ги стори; и за да ся обезбѣдѭтъ отъ тоя народъ, помислихѫ да му турѭтъ единъ главатаръ, небы ли ся той така единъ пѫть смирилъ: и на това помислихѫ Милоша Обреновича да направѭтъ, и така тіи сами отидохѫ и обѣщахѫ ся на Милоша, че ще го признаѭтъ за кнезъ и господарь, само да умири народъ-тъ. Милошъ пакъ прие това предложение, понеже бѣше то за Сърбы-тѣ отъ голѣмѫ ползѫ, а най-паче когато ся положи това управление въ дѣйствие, вече ще могѫтъ подобрѣ да прибиратъ плодове за друго; и тъй наскоро го потвърдихѫ въ достойнство, като главѫ надъ кнезове-тѣ въ Рудникъ.

Милошъ ся намѣрваше сега въ средоточието на народъ-тъ, и скоро стана почти сърдце на сѫщый-тъ. Нъ следъ нѣколко врѣмя като забравихѫ Турцы-тѣ уговоры-тѣ си и почнахѫ изново да угнѣтавать народъ-тъ и турихѫ му ново тѣжко иго, излезе той пакъ помѣжду народъ-тъ, или да му помогне да ся освободи или да пропадне заедно съ него. И това негово предузятие ся почти испълни. — Тамамъ что бѣше Сърбія малко нѣщо въ по-добро състояние дошла, ето и Кара Георгій ся върна изъ Русіѭ и дойде при нѣкого си Вуицѫ въ Смедерево. Той ся изясняваше че съ таѭ надеждѫ ся отдалечилъ отъ отечество-то си, за да може после, като ся покажѫтъ по-добры околносты, да ся върне назадъ и да захване нѣщо. Тукъ той, — понеже го влечаше желание-то му да си получи пакъ власть-тѫ и славѫ-тѫ, коѭ-то бѣше малко посрамилъ — неговореше нищо друго, освенъ да е сега врѣмя да ся подигнѫтъ изново: и казваше че това кое-то той иска ся е сега и въ Мореѭ (Гръціѭ) случило, и че чрезъ това сега ще Сърбія да получи едно по-добро защищение, нежели по-преди, а помѣжду това казваше и што е „*Хетерія*“ *) смислила (въ Грьціѭ), сиречь че сѫ ся *Хетеристи-тѣ* заклели помѣжду си, да ся біѭтъ съ непріятель-тъ чакъ до тогава, догдѣ-то неизгинѫтъ всички, и че заради това ся е работило 1816. год. въ Одесѫ, Букурещъ и Цариградъ. — Тъй сѫщо почна и съ Милоша Обреновича да ся договаря; обаче Милошъ нерачи никакъ да ся приклони на това, понеже първо знаяше че несѫ околносты-тѣ най-добры, а второ осѣщаше тайно нѣкаквы мѣждусобны вражды, и затова мисляше той ако направи това, ще ся изродѭтъ тутакси по-голѣмы мѣждусобны вражды, и чрезъ това ще хвърлѭтъ народъ-тъ въ ново зло; понеже вече много войводы заедно съ народъ-тъ бѣхѫ весма огорчени противу Кара Георгія, защо ги бѣше изневѣрилъ и оставилъ въ най-злощастны-тѣ часове въ челюсты-тѣ на безсовестны-тѣ кръвопійцы. Понеже пакъ Кара Георгій непрестано мѫтяше работы-тѣ, зато Милошъ като видѣ че ще ся раздражѫтъ Турцы-тѣ безъ врѣмя, **) помисли да ся тури макаръ какъвъ-да-е край на тая работа, и почна тайно да го съвѣтва да ся небута за сега догдѣ-то имъ недадѫтъ Турцы-тѣ сами причинѫ, а въ едно му и яви да ся варди както го е вече Богъ научилъ, защо-то му Турцы-тѣ работѭтъ за главѫ-тѫ; — паша-та, каза, е узналъ, че си ты въ Смедерево и нѣщо намѣравашъ; той ми е самъ така казалъ: Кара Георгій дошелъ изъ Русіѭ и сега въ Смедерево буни народъ-тъ; нъ вы това да несте сега сторили, защо-то ако дигнете пакъ нѣкой бунтъ, ще ся видите въ крайнѫ опасность; царь-тъ ще проводи изново войнство противу васъ, и така ще ви взѣме савсѣмъ тыя до сегашны потвърденія. Нъ догдѣ-то ся договареше така Милошъ тайно съ Кара Георгія, паша-та ся вече бѣше за всичко постаралъ да смакне Кара Георгія тайно, той ся бѣше вече сговорилъ съ оногова Вуицѫ, на кого-то въ кѫщѫ-тѫ Кара Георгій седѣше. Кара Георгій убо узна намѣрение-то на Турцы-тѣ, нъ само незнаяше отъ кѫдѣ ще му дойде това; и като заспа единъ день, както ся дълго врѣмя варди и неспа, издебна го единъ Вуицовъ человѣкъ съ единъ ханджаръ и го тамъ на мѣсто-то прободи (презъ нощь-тѫ измѣжду 12 и 13 Юлій 1817. год.) После му воспостави самъ князъ Милошъ гробный надписъ, въ село Топола, кой-то гласи така:

---

*) Хетерія ся казваше, оня въ Грьціѭ 1814. год. тайный съюзъ противу Турцы-тѣ; — тъй ся казвахѫ после и съюзницы-тѣ Грьцки: „Хетеристи“.

**) За Милоша Обреновича е обще познато, че е твърдѣ голѣмъ духъ и юнакъ; — въ полични работы е запознатъ (истина че природенъ) като единъ добъръ политикъ, въ държавны-тѣ пакъ като твърдѣ искусенъ управитель, а въ воено врѣмя като единъ голѣмъ ратникъ. Това го ясно показва малко по-нататакъ исторія-та му.

„Овди леже кости Георгія Петровича Чернаго, подавшаго Сербскому народу начатокъ ко избавленію у 1804 лѣту, бившаго потомъ верховнимъ вождемъ и господаромъ до 1813 лѣта тогоже народа, а у овому наведенъ интригами непріятеля сербски уклонися у Австрію и отъ туда послѣ єдногодишняго ареста преселися въ Россію, гдѣ съ возможною почестію отъ правителства примлѣнъ; но неиз-

вѣстно изъ какова узрока избѣже отъ туда и въ Сербію возвратися, и овди отъ турскаго правителства усѣченіемъ глави живота лишися мѣсеца Юлія 1817 года.“

И тъй падна Кара Георгій въ знакъ на еднѫ отъ най-важны-тѣ жертвы, съ коѭ-то ся после вторый и новый подвигъ тѣхенъ започна,*) и чакъ до Европейски-тѣ пытанія прострѣ. Това отмьщение на него причини можда само-то безпѫтно негово дѣло, защо-то той на мѣсто да взѣме мечь-тъ въ рѫкѫ и да иде въ свои-тѣ още свободны отъ Турцы-тѣ обкопы и да загине славно за отечество, а той стана и побѣгна; — и то е извѣстно че ще на такавѫ еднѫ постѫпкѫ всегда да изгуби главѫ-тѫ си всѣкій. Кара Георгиевъ военый духъ, негова-та слава и заслужность на отечество-то си истина никой неможе да опровьргне, обаче въ год. 1813., отъ коѭ-то на татакъ трѣболо бы ушъ речены-тѣ си преимущества да увенчи съ лавровы вѣнцы, а той въ нѭ годинѫ почна съвсѣмъ напротивъ, и тъй да речемъ къмъ своето зло да дѣйствова. Таѭ нѣговѫ немалкѫ погрѣшкѫ признава и животописецъ-тъ Кара Георгиевъ Г. Іованъ Хаџичъ, кой-то Кара Георгія толкова хвали и слави, както что е думата, въ небеса-та подига, и заключава описание-то му, като го сравнява съ Наполеона, съ следующцы-тѣ думы:

---

*) Спорѣдъ както ся види, тукъ можать да ся взѣмать два главны подвига въ всичкѫ най-новѫ исторіѩ Сьрбскѫ — сиречь пьрвый подъ Кара Георгія — и вторый подъ Милоша Обреновича, кои-то последный и рѣшава сѫдбѫ-тѫ на бѣдный народъ.

„Можало бы при първыйтъ погледъ да ся въспостави едно сравнение помѣжду Наполеона и Кара Георгія. И двамина-та тыя мѫжие показвали сѫ на себе си нѣкакво чудесно появление, единъ-тъ за цѣлъ свѣтъ, а другій-тъ за свой собственый народъ; и двамина-та притяжавали сѫ необичны воены дарованія, оня въ образованый, тоя въ тъй нареченый суровый свѣтъ; двамина-та живѣяли сѫ почти въ едно сѫщо врѣмя, и имали сѫ еднаквы сѫдбины, почти едноврѣмяно въ военѫ службѫ стѫпали, и достигнали чрезъ войнѫ-тѫ и двамина-та въ 1804. год. свои-тѣ високи достоинства и увардили ги до год. 1813; а като започнахѫ да дѣйствоватъ камъ свое-то зло, оставихѫ и двама-та въ сѫщѫ-тѫ годинѫ отъ тѣхъ управляемы-тѣ земи; двамина-та завърнахѫ ся по вторый пѫтъ едноврѣмяно, и получихѫ следъ свои-тѣ безплодны покушенія пропастъ-тѫ си. Ако бѣше сѫдбина-та въ год. 1804. (кое-то врѣмя като епохѫ на развитие-то имъ) подкрѣпила тыя два особиты таленты, като ся бѣше руска-та дипломація съвсѣмъ уплашила и чрезъ кое-то тя спорѣдъ нѣйный-тъ обичай портѫ на 3. Февруарый 1806. год. направи да бѫде позорлива; кой бы случилъ тогда, какъвъ бы изгледъ Сърбія за днесъ получила, и какво бы промянение источното пытание, и кое бы управление цѣлый-тъ европейскій свѣтъ взѣлъ?“

ГЛАВА ДВАНАДЕСЯТА.

ПОКОЛЕНИЕ КНЯЗА МИЛОША ОБРЕНОВИЧА И НЕГОВА ИСТОРІЯ. (1813—1839.)

Още единъ пѫтъ станахѫ Сърби-тѣ на оружие, крайны-тѣ вече злочинія на Турцы-тѣ и чрезъ това предстояща-та опасность на Сърби-тѣ, докарахѫ Милоша до тамъ, да взѣме сега той грижы-тѣ народны. Милошъ ся вчисли сега помѣжду първоначалны-тѣ оныя поглавары, които бѣхѫ своѭ-тѫ власть сами на себе си придобили, обаче ся различаваше съ това отъ тѣхъ, че ся ненарече самъ отъ себе си господаръ. Той е отъ следующе-то поколение.

Негова майка Вишня бѣше най-напредъ оженена въ село Брусницѫ за единъ селенинъ по имя Обренъ и съ него въ брачный си съюзъ роди два сына, Милана и Якова, и еднѫ дыцерѭ, Стенѫ.

Следъ смърть-тѫ Обренова ожени ся по вторый пѫтъ за другъ единъ селенинъ, Тодоръ Михаиловичъ въ село Добринѭ, въ окружие-то Ужичко, и роди съ тогова три сына, Милоша (1780. год.) Іована (1787.) и Єфрема (1790. год.). И двама-та ѝ супрузи, Обренъ и Тодоръ бѣхѫ человѣцы сиромаси. Нъ сынъ ѝ Миланъ чрезъ търговіѭ-тѫ бѣше стигналъ до голѣмо богатство, что-то го още въ онова сърбско смутение сочахѫ като единъ отличенъ человѣкъ. И почти при начало-то още на подвигъ-тъ бѣхѫ станали

Миланъ и Милошъ съ Кара Георгія противу Турцы-тѣ.

Въ год. 1807. ся рани Милошъ злѣ като ударяхѫ на юришъ на единъ турскій обкопъ при Ужицѫ. Въ год. 1810. отиде Миланъ като депутирецъ при рускій-тъ станъ въ Букурещъ, гдѣ-то на скоро при това и умрѣ.

Милошъ взѣ сега заедно съ свои-тѣ братія изъ благодарение спротивъ братовчета си това презимя Обреновичъ като фамиліярно имя, както ся и назовава Милошъ Теодоровичъ Обреновичъ. —

Въ каквы околносты намѣрихмы въ год. 1813. Милоша, спомянахмы въ крацѣ по-горѣ. Сега остава още само повъзможносты въ кратко да проговоримъ и заради достойны-тѣ дѣла отъ животъ-тъ на негова-та въ много отношенія знатнѫ исторіѭ. —

Въ год. 1813. като оставихѫ съ изятие само на Милоша всички-тѣ отличны войводы отечество-то си*), упрѣлъ бѣше всичкій народъ очи-тѣ си на Милоша Обреновича.

---

*) Отъ Милошевы-тѣ другове и войводы, кан-то бѣхѫ забѣгнали, много ся трудихѫ да го придумать да остави отечество-то си и да иде подиръ тѣхъ. Яковъ Ненадовичъ бѣше ся върналъ въ Сърбіѭ за да бы предумалъ Милоша да остави отечество-то си, нъ всичко бѣше всуе, Милошъ ся непредума; напразно му думаша Яковъ да не пѫхва животъ-тъ си въ опасность, като е всичко изгубено; и че това е най-голѣма лудость и крайно безумие. Милошъ му отговори както что отговаряше и на други-тѣ: „Чули брате! азъ не оставямъ огнище-то си, защо-то немамъ кѫдѣ. Зеръ да бѣгамъ въ чуждѫ землѭ, и да търсѭ въ нѣѭ прибѣжище, а Турцы-тѣ да влакѫть на робство майкѫ ми съ старины-тѣ

Той бѣше сега посрѣдственикъ измѣжду побѣдоносный полумѣсяцъ и измѣжду притѣсненый крьстъ. Турцы-тѣ почнахѫ да ся страхуватъ добрѣ отъ него и то много по-вече отъ колко-то тіи щѣхѫ и мисляхѫ. Догдѣ-то можаще властъ-та имъ да ся тѣгли, защищаваше ги той, обаче като стана да неможе вече да ся тѣгли, пакъ и него самого почнахѫ да възнемираватъ, рѣши ся той да стане изново врьхъ тѣхъ. Той бѣше направилъ съ свой-тъ побратимъ Муселим-Ашин-бей уговоръ така, ако имъ бѫде нѣкоя опасностъ, да бранѭтъ взаимно единъ другиго отъ свои-тѣ взаимны непріятели, сиречь Милошъ Ашин-бея отъ Сърбы-тѣ, а Ашин-бей Милоша отъ Турцы-тѣ. Нъ причина-та, за да ся сега подигне Милошъ съ свои-тѣ милы братія на разярены-тѣ и жедны кръвопійцы, небѣше твърдѣ далеко. На разяреный Сулиманъ (везиръ въ Бѣлградъ) ние было поволно що е миръ въ землѭ-тѫ, той е искалъ да получѫтъ всички-тѣ главни поглавари на буна-та примѣрно наказание. На тоя конецъ проводи той свой-тъ Кихаѭ-пашѫ съ едно отдѣление отъ всадницы да оплѣнѭтъ села-та, кои-то бѣхѫ ся побунили. Кихая-паша за да му не бѫде посланство-то празно предъ Сулимановы-тѣ очи, излови главны-тѣ предводители на бунтъ-тъ чтомъ стигна въ градъ Чачакъ, следъ това стори сѫщо-то и въ Крагуе-

---

й, и женѫ ми и деца-та ми, и да ги продаватъ като добитацы?— Азъ щѫ ся върнѫ помѣжду мои-тѣ братія, пакъ что бѫде тѣмъ нека бѫде и менѣ. Толкова мои достойны братія загинахѫ предъ очи-тѣ ми, зеръ ние праведно да умрѫ и азъ съ тыя, кои-то сѫ останали?“

вецъ и Ягодинъ. И така Кихая-та заведе 115 человѣцы съ оковы (бокаи) въ Бѣлградъ, а на народъ-тъ ся обѣщаваше че ни единъ не ще да бѫде убитъ. Обаче Сулиманъ, на кого-то ся твърдѣ малко касаяше обящание-то на Кихая-та, заповѣда та ги изклахѫ всички вечерьтѫ срѣщо рождество на четыре-тѣхъ порты Бѣлградски; накачи съ тѣхъ бедемы-тѣ, на кои-то освенъ тыя бѣхѫ набити живи на колове още 36 други злощастницы. Много отъ тыя злощастливы издѫхвали сѫ чакъ следъ нѣколко дны. Борение съ животъ си и смърть-тѫ си до нѣколко дны на тыя бѣдницы траяло е отъ това, защо-то е колъ-тъ по-малко докачавалъ животны-тѣ силы. На нѣкои, още живи на колове-тѣ, быле сѫ крака-та изгризени до косты-тѣ отъ гладны-тѣ куче-та. Въ тыя грозны мѫки молили сѫ тіи всѣкого, кой-то е минелъ покрай тѣхъ да имъ стори милость и да ги добие. Нъ ахъ! това человѣчно дѣло въ оныя обстоятелства ако бы нѣкой сторилъ, турилъ бы себе си тутакси на мѣсто-то на мученикъ-тъ, пакъ кой бы дързналъ да избави такъвъ единъ бѣдникъ отъ таѭ немилостивѫ смърть и да го проводи да ся наслаждава въ вѣчный миръ! Помного отъ 300 человѣцы, вси почти отлични человѣцы, загинали сѫ въ такива мѫки, освенъ оныя кои-то сѫ въ горко робство паднали. При такива околносты горко е было състояние-то Милошево. Само негова-та мѫдрость, рѣшителность и безкрайна предаденость заради благополучие-то на отечество-то му можаше да му направи това състояние стърпеливо. Стрелѫ громовнѫ можалъ е той по-лѣгко да притърпи, нежели таѭ новинѫ, като Сулиманъ затриваше на такавъ варварскій способъ толкова множество несчастливы. Милошъ е убо видѣлъ че на миренъ способъ нищо неще може да свърши. Трѣбѫ изново да ся захване бой, казваше той, пакъ макаръ и нищо несвършилъ и тутакси загиналъ. Сама-та смърть ще бѫде благодать; тя ще можда прикѫсне конецъ-тъ на тѣжка-та сѫдбина, коя-то вече неможе да ся тегли. Негли ние хиляда пѫты по-добрѣ да ся загине отъ само еднѫ ударнѭ на бойно-то поле съ сабіѭ въ рѫкѫ, нежели да чакамъ пресѫждание-то на вѣрогазитель-тъ, Сулимана, и да гледамъ братія-та си като мученицы да скапвать на колове-тѣ, а да немогѫ да имъ отидѫ на помощь? Всички Сърби трѣбѫ да мислѭтъ както и азъ, и какъ щѫтъ инакъ да мислѭтъ? На кого ся надѣвать? Най-после ще ся и на Бога двоумѭтъ! това е доволно доказателство на сърбско-то дълготерпение. Немамы оружие, немамы барутъ а немамы и пары да си приготвимы, что ни трѣба; нъ както Богъ даде! Мы имамы всички еднѫ волѭ, а то е доволно, то ще ни дотѫкми всичко что немамы.“

Сулиманъ бѣше проводилъ единъ свой вѣренъ человѣкъ въ Смедерево да убие единъ Милошевъ пріятель, оногова Стояна Главаша, единъ отъ най-добры-тѣ кнезове, и отъ най-славны-тѣ ратницы сърбски. Като ся донесе главата на тая жертва въ Бѣлградъ, единъ отъ убійцы-тѣ рече на Милоша: „Кнеже, видѣли главѫтѫ на Главаша? — сега е на твоя-та рѣдъ!“ На тыя речи неговы Милошъ му отговори: „Вѣра ми, азъ сьмь моѭ-тѫ отъ кола турилъ въ торбѫ-тѫ; таѭ, коѭ-то видишъ на рамена-та ми, ние моя, нъ чужда.“

Въ това врѣмя, както ся види Милошъ ся е нахождалъ въ Бѣлградъ. И былъ е тукъ вече неколко недѣли заложенъ за примирие на земята. Сега ние мислилъ той нищо друго, нъ какъ ще ся изтъргне отъ турски-тѣ рѫцѣ, и какъ ще ся измѫкне отъ Бѣлградъ пакъ да скочи помѣжду народъ-тъ. Нъ преди да побѣгне, гледалъ е той да освободи 60 Сърбы, кои-то сѫ робували въ дворъ-тъ Сулимановъ, и заради кои-то ние сѫмнявалъ, че неще ги издави Сулиманъ тутакси, чтомъ чуе, че е плавнала буна-та, коѭ-то той мисляше да подигне. Затова обѣща той заради тѣхъ 50,000 гроша на Сулимана и ги проводи незабавно на вѫтрѣ въ Сърбіѭ. Нъ отъ кѫдѣ да ся намѣрѭтъ толкова пары? 50,000 гроша стрували сѫ на онова врѣмя колко-то днесъ миліонъ. Той даде на Сулимана писмено заради таѭ сумѫ, пакъ искалъ е да излезе отъ Бѣлградъ съ условие, да дигне своеволенъ порезъ отъ народъ-тъ, кой-то ще побърза тутакси заедно съ него да избави свои-тѣ братія. Отъ еднѫ ся грижѫ и мѫкѫ лѣсно отърва, обаче сега ся друга яви. Сулиманъ е навалявалъ да задържи Милоша въ Бѣлградъ, освенъ че му Милошъ много причины показвалъ, че е нуждно да иде той самъ. И най-после му каза, че е той съ главѫ-тѫ си потребенъ тамъ да събере оныя пары, кои-то му е дълженъ, пакъ че той като желае да даде примѣръ на народъ-тъ, трѣбѫ да отиде въ Аустріѭ да продаде добитацы-тѣ си, колко-то е ималъ. Сулиманъ ся най-после приклони да го пустне; и въ настоящый-тъ денъ предъ зорѫ, Милошъ е былъ вече далеко отъ Бѣлградъ, въ средъ борове-тѣ горскы.

Като дойде Милошъ въ село Църничъ събра си человѣцы-тѣ, и като ги закле, да му бѫдѫтъ вѣрни, и да ся покорявать на неговы-тѣ наредбы, закле ся и той тѣмъ, че ще да умрѣ за тѣхъ като ся бори като тѣхенъ поглаваръ.

Сега е останало само да ся дигне народъ-тъ. За да бы останало доволно врѣмя, да ся прибави что е потрѣбно, и понеже е още зимно врѣмя было, заключилъ е Милошъ да не дава да ся дигне бунтъ-тъ до тогава, догдѣ-то пакъ Сулиманъ недаде причинѫ самъ. Въ сѫщо-то врѣмя бѣше проводилъ Милошъ братъ-тъ си Єфрема въ Остружницѫ, да продаде нѣщо отъ говеда-та си и да му донесе малко пары за да купи барутъ.

Въ петакъ предъ празникъ Върбницѫ 1815. год. изведе Милошъ Муселима отъ окружие-то си на вънъ; — и часъ-тъ на подвигъ-тъ бѣше вече пристигналъ.

Въ сѫщѫ-тѫ таѭ неделѭ бѣхѫ изловили Милошеви-тѣ привърженицы нѣкои и други Турцы: сиречь оныя, кои-то пріймахѫ порезъ-тъ и оныя, кои-то събирахѫ харачъ-тъ. Нъ най-замечателно пакъ случи ся въ Рудникъ. Преди Ашинъ бея бѣше паша на негово-то мѣсто нѣкой си Турчинъ по имя Токатличъ; Милошъ пакъ бѣше издѣйствовалъ да извадѭтъ тогова Токатлича отъ службѫ заради злоупотребленія-та му. Токатличъ убо разрѣшенъ отъ службѫ, живѣяше отъ това врѣмя въ свой-тъ собственый конакъ, кой-то бѣше добрѣ заяченъ и отъ нѣколко неговы человѣцы всегда варденъ. Арсенія Ламо, единъ отъ оныя Кара Георгиеви войводы, а после Милошевъ войвода, загради Токатлича съ еднѫ четѫ сѐ отъ отбраны войницы; Токатличъ падна въ сумнение че неще можа противу толкова душы да ся отбрани и моли Лама, да направѭтъ единъ уговоръ. Сиречь посоли Токатличъ едно парче хлѣбъ съ соль, цѣлуна го, и го после проводи на непріятель-тъ си Лама, при това и още съ молбѫ, че ще ся той предаде, само да го пустни свободно да си излезе. Ламо ся склони на молбѫ-тѫ му; цѣлуна и той соль-тѫ, закле ся че ще му испълни молбѫ-тѫ, и не само че го пустна, но и самъ отиде да го испроводи. Нъ едвамъ что бѣхѫ измѫкнали на брѣгъ-тъ предъ Рудникъ, излезе предъ тѣхъ едно отдѣление сърбско, кое-то ся бѣло искрило да ги тайно дочака, удари на тѣхъ така чиврьсто что-то Токатличъ съ всички-тѣ си человѣцы тукъ загина, освенъ едного, кой-то остана живъ. Тукъ ся струваше като голѣмо варварство отъ еднѫ-тѫ странѫ, коя-то скоро получи награждение-то си. Оня турчинъ, кой-то бѣше самъ живъ останалъ, като отбѣгна малко нѣщо отъ Рудникъ заедно съ Лама, почна да прихвърля на Лама какъ той не си ушъ одържалъ клетвѫ-тѫ, тоя пакъ ся трудяше да му докажи, какъ той ние ималъ никакво известие за това. Най-после извади турчинъ-тъ отъ поясъ-тъ си единъ голѣмъ, хубавъ и сребъренъ ножъ и каза на Лама: „на, взѣми го, убихѫ мя твои-тѣ вилаетліи, бѫди само юнакъ да го носишъ; ако неси, дръжъ го за споменъ отъ мене." Ламо разумѣ умишление-то на турчинъ-тъ, но нема какво да стори, взѣ ножъ-тъ, и като ся навеждаше да го тури на крьстъ-тъ си извади турчинъ-тъ на единъ пѫть пищоль-тъ си, отприжди го въ чело-то му, и залови пѫть-тъ на бѣгание. Той побѣгна а Ламо заплати съ главѫ-тѫ си.

Милошъ вече бѣше започналъ рабутѫ-тѫ си и по-благополучно да напредоваша, неслучи ся никогда вече както что сега. На самый день Врьбницѫ 1815. год. излезе той рано и отиде на цьрквѫ въ село *Таково,* следъ службѫ-тѫ Божіѭ, яви ся предъ народъ-тъ, кой-то ся бѣше тукъ безчислено събралъ: сами-тѣ старцы, кои-то обично бывать страхливи, станахѫ да го молѭть за да ся подигнѫть. Всички-тѣ тукъ присѫдствующи заклехѫ му ся, че щѫть му единодушно отъ чисто сьрдце следувать. Помѣжду това бѣше ся събрала въ село Цьрницѫ дружина-та му; и помѣжду оныя бльщещи ся оружны украшенія и помѣжду вѣрны-тѣ си войводы влезе сега Милошъ съ байрякъ-тъ въ еднѫ рѫкѫ, кой-то е былъ искритъ и незабравенъ, и като го даваше на Сима Пацьрмца извика гласно: *„Ето мя помѣжду ви, ето и васъ, бой съ Турцы-тѣ.“* На пьрвый денъ Воскресение излезе още единъ пѫть Милошъ при манастиръ-тъ Моравцы, кои-то ся намѣрва помѣжду окружія-та Валѣво и Бѣлградъ и говори повторително съ народъ-тъ, кои-то ся бѣше отъ тыя двѣ окружія тукъ събралъ. И наистина подобрѫ влукѫ небы можалъ никода влучи, както что сега; защо всѣкій е былъ увѣренъ че е сега най-добрѣ да ся біѭть, нежели да мирувать а най-паче въ такъвъ единъ миръ, какъвто сега имать. Догдѣ-то ся распроводѭть писма-та и известія-та на по-главни-тѣ человѣцы въ всички-тѣ мѣста, подвигъ-тъ вече плавнѫ: видѣли ся негдѣ зелено парченце, кое-то Турцы-тѣ обично носѭтъ, тоя часъ ставаше тамъ бой и кръвопролитие, и рѣши ся сега отъ часъ-тъ незабавно да ся започне бой-тъ. Сега тичаше всѣкій и търсяше оружие-то си въ кухы-тѣ дърва-та и скриты-тѣ ямы, гдѣ-то кой е свое-то скрилъ; на кого-то е случайно намѣрено и взѣто, нему давами другарь-тъ му и съсѣдъ-тъ му друго. На пограничны-тѣ мѣста на Милошево-то окружие, гдѣ-то наймного бѣхѫ въ опасность отъ Турцы-тѣ, направихѫ обкопы за защищение.

Извѣстно е пакъ че това предузятие по-страшно бѣше, нежели тогава, когато бѣхѫ станали връхъ даіи-тѣ. Народъ-тъ, освенъ дето че ся вънкашно показваше за тоя часъ съ дързновенъ духъ, и пакъ бѣше ся доволно уплашилъ, и отъ въспоминание-то на последны-тѣ злощастны случки твърдѣ много въ боязливость притиснатъ. Наоружена-та сила турска въ земѭ-тѫ была е яка и многобройна. Кихая-паша отъ Сулимана нареденъ бѣше за малко дны дору 12,000 душы събралъ, на кои-то на странѫ-тѫ бѣхѫ приминали и нѣколко стотенъ Сърбы подъ предводителство-то на кнезъ Аксентія. Еднѫ такавѫ силѫ да ся отбие отъ обкопы-тѣ, кои-то кое-какъ на бързѫ рѫкѫ направени, ние никакси възможно было, и затова ги остави и отиде презъ Майданъ градъ къдѣ Рудникъ, и сега ся струваше като че неще бѫде конецъ-тъ на тоя подвигъ по-добъръ отъ оня на Хаджи

Продана *). Догдѣ-то пакъ Кихая-паша, всѣкого оногова усмъртяваше, кой-то му ся само въспротивяще, а оныя, кои-то му ся покорявахѫ опростѣваше имъ животъ-тъ, присъединихѫ му ся много отъ оныя, кои-то по преди сами желаяхѫ и искахѫ подвигъ-тъ. Помѣжду оныя пакъ, кои-то бѣхѫ останали на поле-то появихѫ ся сега двѣ очеятелны мнѣнія: сиречь едни бѣхѫ ся приклонили, да ся помирѭтъ съ Турцы-тѣ, и да имъ отидѫтъ и сами тіи на помощь врьрхъ Милоша; други пакъ напротивъ съвѣтовахѫ ся, единъ другому да избіѭтъ жены-тѣ си и дѣцата си, пакъ тогава да отидѫтъ въ планинѫ-тѫ, и до последнѭ-тѫ си капкѫ кръвнѫ да ся биѭтъ съ Турцы-тѣ.

Нъ сега последува ненадѣйно една рѣшителна случка, сиречь въ часъ-тъ на най-голѣмата опасность появи ся еднѫ помощь, истина че не многочитлена — 500 гружанцы; 200 цьрно-

---

*) При последны-тѣ мѣсяцы 1814. г. роди ся нѣкаква кавга, коя-то излезе помѣжду братъ-тъ Хаџи Продановъ (войвода Сеничкій) и помѣжду человѣцы-тѣ на Лафат-Ага, кой-то бѣше изново615 станалъ управитель на окружието Пожечко; братъ-тъ Хаџи Продановъ побѣгна и ся спаси въ планинѫ-тѫ, пакъ повика народъ-тъ на оружие, и проводи посланицы до Милоша да подигне окружие-то Рудничко и Крагуевецко, и да стане глава на мѣсто Кара Георгія. Милошъ излезе предъ тѣхъ съ нѣколко человѣцы отъ окружие-то си и приклони ги да си разотидѫтъ, представи имъ, че е всѣкое покушение за тогава всуе и че нищо друго не бы направили, освенъ да ся умножи тиранство-то Сулиманово, а и зима-та ся е вече зачевала. Милошъ е ималъ голѣмо дарование за такова предвидение и затова е така говорилъ на народъ-тъ.

горцы изъ Рудничко-то окружие и още изъ Ягодинъ една чета Левчани, подъ предводителство-то на нѣкого си Іована Добрача, кой-то попреди единъ весма тихъ и миренъ занаятджія, обаче сега излезе отъ него такавъ единъ духъ, какъвто спорѣдъ вънкашны-тѣ неговы появленія не бы помислилъ человѣкъ никогда да ся намѣра при него. Негово-то прихождение съ таѭ помощь поднови имъ повѣрение-то и надеждѫ-тѫ, и така рѣшихѫ ся да продължѭтъ тоя вече започетый бой съ оня толкова пѫты по-силный непріятель. Кихая-паша може да бы много по-добрѣ сторилъ сега, да бѣше ся заячилъ въ Рудникъ и да бѣше всичко употребилъ, да задържаше поне оныя въ покорность, кои-то бѣхѫ му ся вече предали, и да гледаше още и други да придобие подъ своѭ власть; обаче той това ненаправи, нъ си помисли че ще бѫде по-добрѣ, да остави тыя нему неполезни брегове, че да слезе въ долъ-тъ на Морава и презъ онаѭ странѫ на рѣка-та въ Чачакъ да ся улагери, отъ гдѣ-то мисляше той че ще загради земѭ-тѫ като съ нѣкакъвъ плетъ. Милошъ убо като видѣ това, побърза незабавно, да го употрѣби на своѭ ползѫ. И тъй направи си яки обкопы отъ дѣснѫ-тѫ странѫ на Морава на единъ брѣгъ Любичъ наименованъ, тамамъ на спротивъ Кихая-пашѫ. Тоя брѣгъ, на кого-то бѣше Милошъ, и кой-то почти владѣяше съ долъ-тъ, рѣкѫ-тѫ и оныя право въ высъ исправены брѣгове обезбѣдяваше оныя сега отъ непріятель-тъ нападнаты окружія. Не ще бѫде отъ голѣмѫ важность да ся описва сега и оня бой, кой-то стана на горный-тъ край на Морава, и кой-то помного ся счислява като единъ вльхвенскій бой. Арнаути-тѣ пакъ бѣхѫ слегли въ долъ-тъ и помѣжду брѣгове-тѣ, кои-то ся нахождахѫ на противнѫ-тѫ странѫ, за да плѣнѭтъ и гонѭтъ бѣдный-тъ народъ; нъ Сърби-тѣ видѣще ся въ такавѫ бѣдность искрихѫ ся отъ тѣхъ изъ тѣсны-тѣ и скриты-тѣ долче-та; а по нѣкогашъ калугери-тѣ издебвахѫ тыя гладны вълхвы съ наоружены-тѣ манастирски служители на обично-то имъ мѣсто и немила ся кръвь проливала, коги на еднѫ-тѫ коги на другѫ-тѫ странѫ; борбы таковы почастны ставили сѫ твьдѣ често, и то на най-жалостенъ начинъ, отъ който сѫ и таковы случки бывали, да гонени-тѣ въ страхъ-тъ си а тъй сѫщо и гонители-тѣ въ ярость-тѫ си сплетени скачали сѫ единъ врьрхъ другій въ водѫ-тѫ, обаче отъ онаѭ бързѫ рѣкѫ тутакси поднесени, както много жены и деца а помѣжду тѣхъ доволно число и арнаути, волнували сѫ ся на повьрхность-тѫ на рѣка-та. Отъ деснѫ странѫ на Морава несѫ могле Турцы-тѣ нищо да сторѭтъ. Ако ся само видѣше или уловяше нѣкой съ макаръ каква-да-е бурунтіѭ отъ пашѫ-тѫ дадена, коя съдържаваше опростение, такавъ единъ безъ никакво помилование биваше сасеченъ отъ Сърбы-тѣ, пакъ былъ Сърбинъ или Турчинъ. Като упрѣхѫ Сърби-тѣ силѫ-тѫ на Кихая-паша отъ всѣкѫ странѫ добрѣ, най-знатно-то ся случи поне това за тѣхъ че получихѫ врѣмя за да подпалѭтъ бунѫ и въ други-тѣ сусѣдны окружія. На скоро следъ това появи ся бунтъ и въ нахіи-тѣ, Бѣлградъ и Валѣво.

Спахіи-тѣ истина че бѣхѫ ся приготвыли, за да привѣдѫтъ тыя отпадницы подъ властъ-тѫ си, като направихѫ въ срѣдѫ-тѫ на земя-та имъ при Палежъ на Колубарѫ единъ обкопъ, кой-то съ нѣколко стотенъ душы мисляхѫ да утвърдѭтъ; обаче и Милошъ бѣше ся доволно заячилъ, что-то още и дерзна да остави свой-тъ лагеръ, и да отиде въ помощь на оныя притѣснени сиромаси. Едно отделение войскѫ взѣ той отъ Любичъ; а други-тѣ събрахѫ ся тукъ при него, и тоя часъ видѣ ся въ състояние, за да насърне на турскій-тъ обкопъ, преди что ще го тіи довърщѫтъ. Но преди да започне Милошъ бой-тъ, заповѣда да направѭтъ доволно число двокалицы (домуз-араба), на коя-то само двѣ колела сѫ потрѣбни быле затова, колко-то да може да ся направи на остъ-тѫ еднѫ предградѫ отъ даскы, задъ коя-то да може да ся закрие и заварди человѣкъ, а пакъ да ѭ кара (като ѭ потиква) своеволно на къдѣ-то щѣ: — презъ онаѭ вечерь като бѣ това готово, яви тогда Милошъ на спахіи-тѣ: че сутра на два часа предъ съмвание, ще имъ покажи, какъ ся бие въ Сърбіѭ. Турцы-тѣ пакъ видѣхѫ че нещe направѭтъ добрѣ, ако останѫтъ да дочакатъ непріятель-тъ, защо тіи познавахѫ Милоша твърдѣ добрѣ, а особито и като имахѫ едно такова твърдѣ незнатно войнство, и така слабо олагерени (обкопани), понеже небѣхѫ си още и довършили обкопы-тѣ; и така въ сѫщѫ-тѫ още нощь побѣгнахѫ; нъ Милошъ направи тукъ такъвъ юришъ съ свои-тѣ двокалны колца, что-то отъ Турцы-тѣ, кои-то бѣхѫ до 300 душы, едвамъ нѣколко живи отбѣгнахѫ.

Чрезъ това предузятие придобихѫ Сърбитѣ още и единъ топъ. Тоя топъ намѣрихѫ тіи на единъ каикъ, кой-то идѣше на обкопы-тѣ въ помощь, и понеже бѣше малко развалень, затова взѣхѫ та го поправихѫ и стана имъ за употрѣбление. Вообще да речемъ работы-тѣ имъ вървѣхѫ весма благополучно. Чрезъ таковѫ еднѫ вѣсть за таѭ благополучнѫ побѣдѫ, коя станѫ недалеко отъ границѫ-тѫ Аустрійскѫ, дойдохѫ много бѣжанцы сърбски, кои-то бѣхѫ забѣгнали въ Сремъ и Банатъ (въ Аустріѭ). Стоянъ Чупичъ, по-преди войвода въ Мачвѫ, Петъръ Молеръ, сыновецъ на архимандритъ-тъ Рувима, Симионъ Ненадовичъ, сынъ Алексовъ, Бая Богичевичъ, сынъ на оногова Антонія, кой-то брани толкова юначно Лозницѫ, Павелъ Цукичъ, по преди извиканъ като хайдутинъ а после войвода подъ Кара Георгія, и кнезове-тѣ Милое Теодоровичъ, Максимъ Рашковичъ, и много други отлични человѣцы появихѫ ся сега въ отечество-то си съ дружины-тѣ си, оружие-то си, и подигнахѫ тутакси свои-тѣ привърженицы и землѣцы на бунѫ.

Сега немаше Милошъ почти никаквы мѫки, за да очисти Валѣво отъ Турцы-тѣ. Той отиде на единъ тѣхенъ обкопъ, кой-то бѣхѫ на Колубарѫ рѣкѫ направили, и като го видѣхѫ че носи още и топъ подирѣ си, разбѣгахѫ ся въ сѫщѫ-тѫ минутѫ всички. Милошъ пакъ нерачи да ги гони и само каза: „*Слава Богу та тіи избѣгаха всички!*“ Чрезъ тоя успѣхъ подмлади ся сила-та Милошева и дружина-та му станѫ много по-дързновена нежели преди, а Турцы-тѣ напротивъ отъ него горко застрашени. Милошъ убо сега така укрѣпенъ, отиде пакъ на онзи брѣгъ Любичъ, удари тамъ на Турцы-тѣ и подобно на предна-та побѣда разби ги и разпилѣ ги като пилякъ пилета-та отъ тамъ. При това като привзѣ обкопъ-тъ, незадоволи ся само съ него, и както си е отпреди направенъ былъ, нъ направи още и други на рѣкѫ-тѫ Колубарѫ; и почна да дразни непріятель-тъ така, что-то тоя ся принуди най-после да ся впустне въ нападение и то въ такова нападение, кое-то и за двѣ-тѣ страны рѣшително стана, освенъ дето че стана на единъ ненадѣенъ способъ.

Сърби-тѣ тукъ съ това ся непохвалявать истина, че сѫ надбили непріятель-тъ, нъ доволно че ся отлично бранихѫ. Единъ старъ байрактаръ Кара-Георгиевъ по имя Райчъ, на кого-то бѣше единъ отъ Милошевы-тѣ обкопы повѣренъ да го брани, нерачи да ся помѣсти отъ мѣсто-то си кога-то го оставихѫ всички-тѣ негови другари и ся оттѣглихѫ назадъ, и така рече на оныя кои-то бѣгахѫ: „братія азъ неоставямъ никакъ тыя топове; та незнаете ли колко рѣвновахмы за тѣхъ, и колко ще въздишамы догдѣ-то дойдемы пакъ до тѣхъ. Азъ щѫ умрѫ покрай тѣхъ; вѣрвайте ми че неще ги взѣме никой, догдѣ-то тупа въ менѣ душа!“ Юнакъ-тъ е одържалъ речь-тѫ си. Като навалихѫ Турцы-тѣ въ обкопъ-тъ на кого-то бранители-тѣ ся разбѣгахѫ, въсѣднѫ той топъ-тъ, потѣгна съ пищоли-тѣ си, уби два непріятеля, и следъ това загина и той самъ, обаче какъ, — славно! И така най-после падна тойзи обкопъ на непріятель-тъ въ ржцѣ-тѣ, а другій-тъ оставихѫ Сърби-тѣ сами, и тъй като ся върнахѫ пакъ на брѣгъ-тъ Любичъ, осѣти Милошъ голѣмѫ оскудность отъ кѫдѣ дружинѫ-тѫ си — и затова да бы ся представили на Турцы-тѣ че иматъ още доволно число войницы, намѣстихѫ коние и колове покрай обкопы-тѣ и ги прикрихѫ съ мужски дрехы; и така сѐ струвахѫ догдѣ-то не имъ пристигнѫ нова помощь, съ коѭ-то после доволно ся заячихѫ и можахѫ вече да дочакатъ дързновено непріятель-тъ.

Нъ помѣжду това отпоръ-тъ, кой-то сторихѫ Сърби-тѣ, направи на Турцы-тѣ едно голѣмо упечатление, спорѣдъ както тіи мислихѫ. Истина точно несме известени, что ся е случило въ тѣхный Лагеръ. Нъ дето че загинѫ въ тоя бой Кихая-паша заключава ся отъ непорядокъ-тъ, кой-то последува следъ смърть-тѫ му, и кой-то обично става въ едно такова отъ разны поколинія и разны провинціи съдружено войнство въ такавѫ случкѫ. Единъ вечеръ дойде една робиня, коя-то бѣше побѣгнала отъ турскій лагеръ, и яви на Сърби-тѣ че Турцы-тѣ сѫ ся нечто разбутали; нъ незнаяше само дали ся тіи готвѣхѫ да нападватъ или пакъ да бѣгатъ.

Сърби-тѣ само ся моляхѫ Богу да ся дигне непріятель-тъ, нъ пакъ ся и наоружавахѫ добрѣ, за да ударѭтъ още единъ пѫть на тѣхъ. На вторѫ-тѫ сутренъ видѣхѫ Сърби-тѣ че Турцы-тѣ оставихѫ обкопъ-тъ си, и тръгнахѫ кѫдѣ най-южны-тѣ планины, сиречь кѫдѣ высокій брѣгъ Сѣницѫ. Безъ сумнение че ще имъ ся е сторилъ тоя часъ като последный, въ кой-то бы могле да си уврадѭтъ пленъ-тъ безбѣдно, сиречь ако ся дигнѫтъ отъ тукъ. Нъ и това пакъ не имъ испадна добрѣ на рѫкѫ; защо ги въ село

Р'таръ стигна Милошъ и прибра много бѣжанцы при себе си, кои-то бѣхѫ преди прибѣгнали отъ сърбскѫ странѫ при тѣхъ, а прочи-тѣ разпѫди така что ся невидѣ ни единъ съ единъ; и така не само че имъ взѣхѫ пленъ-тъ, нъ и тѣхно-то собствено имѣние, сиречь всичко-то имъ оружие и топове-тѣ имъ паднахѫ на Сърби-тѣ въ рѫцѣ-тѣ. Сърби-тѣ тукъ немилно изсѣкохѫ толкова Турцы, догдѣ-то най-после Милошъ, като ся съжели, невъзпрѣ огънь-тъ на свои-тѣ другове, като имъ повика: „*стигасте, стигасте братія, въ имя-то Божие! Ако още сѣчете, ще бѫде грѣхота!*“ Казвать, че е чудеса было тукъ, сиречь като че ся е была и сама-та природа подигнала врьхъ Турцы-тѣ. Сърбски-тѣ войницы имъ дошле тукъ вече до главы-тѣ; Сърбкины-тѣ сѫ ги съ сопы-тѣ и хурки-тѣ си били и гонили да ги ловьѫтъ, гдѣ-то кого сѫ видѣли и намѣрили изъ горѫ-тѫ. Мнозина отъ тѣхъ като сѫ бѣгали и приминували покрай нѣкои стрьмны мѣста, земя-та потърсена отъ непрестано-то причвание тук-тамъ чрезъ множество-то на концы-тѣ, сронявала ся и заравяла по стотинѫ Турцы на единъ пѫть.

На другѫ-тѫ сутрень следъ таѭ славнѫ за Сърбы-тѣ побѣдѫ, Милошъ нарѣди да му приведѫтъ презъ тоя день заробены-тѣ Турцы, и закани ся съ най-строго наказание на всѣкого, кой-то го непослуша. И до нѣколко часа быле сѫ вече всички заробени предъ кѫщѫ-тѫ му. Тогда постара ся той за доволно число кола, натовари на тѣхъ ранени-тѣ, жени-тѣ и дѣца-та турски, и проводи ги въ най-голѣмо спокойствие въ Ужицѫ при турскій войводѫ, и да идѫтъ кждѣ-то имъ е воля. И спорѣдъ това благородно свойство Милошево, жены-тѣ турски вече не сж знаяли какъ да го хвалжтъ. Тѣ като ся видѣхж свободны и помѣжду свои-тѣ Турцы, прекорявахж всѣкакъ Турцы-тѣ, что тъй безчеловѣчно съ заробены-тѣ Сърбы струвать, и думали сж имъ: „Сърбска-та е вѣра една отъ най-правы-тѣ, и Богъ трѣба да ги защитява. Сърби-тѣ ны заробихж и ниединъ недокачи наше-то цѣломудрие, нъ сж ся грижили заради насъ братски, и человѣчно ны проводихж на домове-тѣ ни. А вы струвате най-голѣмы безчинія на сърбски-тѣ жены, кои-то паднжть само въ ваши-тѣ ржцѣ, и карате ваше-то бездѣлие и безбожие чакъ до тамъ, че безчестите не само жены-тѣ и дѣвицы-тѣ нъ и дѣца-та и стары-тѣ бабы, кои-то ся едвамъ мѣстжть.“

На това известие побѣгнахж Турцы-тѣ, кои-то бѣхж ся обкопали въ Крагуевецъ, чрезъ кое-то една голѣма часть отъ Сърбіж ся очисти отъ Турцы-тѣ. Но при всичко това имахж тіи още нѣколко обкопы, кои-то имъ давахж още еднж голѣмж надеждж. Единъ такавъ най-якъ обкопъ отъ всички-тѣ бѣше оня, что бѣше въ Пожаревецъ направенъ. И истина нищо не бѣ свършено, догдѣ-то ся и тоя обкопъ непривзѣ; Милошъ того ради нечака нито единъ часъ, нъ събра человѣцы-тѣ си и приготви ся и за него. Отъ село Ртаръ тръгна Милошъ съ главно-то си войнство къмъ Пожаревецъ, почти на съвсѣмъ противнж-тж странж на земя-та, гдѣ-то бѣхж ся непріятели-тѣ смѣстили въ защитение отъ шесть обкопы. Нъ още преди да тръгне той отдѣли еднж четж войнство и предаде го на брата си Іована, да внимава на Турцы-тѣ въ Ужицѫ. Друго едно още отдѣление отрѣдено е было да варди на Турцы-тѣ въ Карановецъ, за да не бы посторили нѣкои злины. Въ пѫтешествие-то си налута Милошъ на еднѫ турскѫ войскѫ при село Баточинѫ и обиколи ѭ тъй згодно, что-то на следующій-тъ день принудена е была да положи оружие-то си, кои-то после нарѣди Милошъ да ся изпроводѭтъ чакъ задъ границѫ-тѫ сърбскѫ. Като придоби Милошъ и таѭ изненаднѫ побѣдѫ, продължи ся пѫтешествие-то къмъ Пожаревецъ.

Тамамъ что ся прогледа сърбска-та войска въ равнинѫ-тѫ, насърнахѫ Турцы-тѣ първо на пешцы-тѣ и направихѫ голѣмо смятение въ тѣхъ. Шурей-тъ Милошевъ Іованъ Вукомановичъ загина въ тоя първый бой. Като видѣ Милошъ че войска-та му губи дързновение, и като си помисли че ако ся единъ само разкрачъ назадъ помѣстѭтъ, ще ся развали цѣлый исходъ на война-та, изтръгна на единъ пѫть пищоль-тъ отъ опасъ-тъ си и скочи предъ своѭ-тѫ заплашенѫ войскѫ и извика: „къдѣ отваждате злощастни сынове? на коѭ странѫ мислите да бѣгате? Гдѣ ви е това кале, кое-то ще вы закрие главы-тѣ, освенъ ако ся ненадѣвате да ги искриете подъ пристилки-тѣ на жени-тѣ си? Врацайте ся злосретницы ниедни; тамъ е наша-та стрѣха (като сочаше съ пищоль-тъ на обкопы-тѣ турски), тамъ сѫ наши-тѣ жены, тамъ сѫ наши-тѣ дѣца. Ако вы станете да бѣгате, всичко е изгубено да знайте. Кой-то неще подирѣ ми азъ щѫ му смакнѫ главѫ-тѫ и нещѫ да чакамъ да му ѭ смакватъ Турцы-тѣ.“

Като забоди пищоль-тъ на силафъ-тъ си, истрьгна сабіѭ-тѫ си и завтече ся право на Дели-Башѫ (турскій предводитель) и извика: „*Валлаха* Дели-Башо ты имашъ можда нѣкдѣ и на другѫ странѫ, ама азъ немамъ на кѫдѣ, нъ право тукъ; това ми е пѫтъ-тъ, — къмъ смърть-тѫ; нъ съ това подобрѣ!“ Всички негови юнацы ся устремихѫ по неговый пѫть, и Турцы-тѣ ся вече принудихѫ на нѣкои мѣста да бѣгать въ обкопы-тѣ си. И още сѫщѫ-тѫ вечерь удари Милошъ бедемы (насипы) около турски-тѣ обкопы, гдѣ-то мисляше да захване сега единъ отъ най-огняны-тѣ боеве. Той бѣше сега добрѣ увѣренъ, че при всѣкій такъвъ единъ бой трѣба всичко да ся тури на жребие, и че всичко трѣба да ся прижалае, за да ся придобие пожелано-то. Три дны чака тукъ Милошъ, догдѣ-то му ся отмори малко войнство-то, кое-то бѣше весма много уморно отъ онова голѣмо наваляване на пѫтъ; помѣжду това и като ся научи какъ стои неприятель-тъ, свика поглавары-тѣ на войнство-то си и захвана така да имъ говори: „Братія! и ако че запазвать яки-тѣ обкопи Турцы-тѣ, мы несмѣемы да губимы много врѣмя за да ги държимы само обградены. Мы сме на равнинѫ-тѫ; тіи могѫтъ да получѭтъ още помощь по водѫ отъ Бѣлградъ и Смедерево, а освенъ това упѫтили сѫ ся двѣ войски турски и идѫтъ въ наше-то отечество, една-та изъ Румеліѭ а друга-та изъ Боснѫ. Мы трѣба да гледамы да ги испѫдемъ единъ часъ понапредъ отъ тукъ. Затова съмь смислилъ да ударимы на обкопъ-тъ Дели-Башинъ още таѭ вечерь. Нъ преди всичко това азъ счислявамъ за моѭ длъжность да ви извѣстѭ братія, че помѣжду васъ оныя, кои-то не сѫ кадърни да бѫдѫтъ първи въ войскѫ-тѫ си, като ся захване бой-тъ, нека ся сега тутакси отстранѭтъ и да отстѫпѭтъ мѣста-та си на други-тѣ, кои-то сѫ по-способни отъ тѣхъ, ако нежелаѭтъ да загинѫтъ несумнено отъ мои-тѣ рѫцѣ.“ Следъ това всички извикахѫ съ единъ гласъ, че сѫ готови да изгинѫтъ предъ свои-тѣ войницы. Милошъ разрѣди тогда войнство-то си на колоніи (таборы) за да нападва и почна пакъ да имъ говори: „Оня, кой-то като небѣга отъ опасность-тѫ пакъ ся покачи юначно на обкопы-тѣ турски, може истина да загине, обаче може и да остане живъ, защо-то ние възможно, да изгинемы всички. Нъ оня, кой-то бѫде толкова безуменъ, че ми побѣгне преди огънь-тъ на турски-тѣ гарабини, нека ся надѣва заради извѣстнѫ смърть, защо-то ще ѭ добие отъ мой-тѣ рѫцѣ. А мене ето мя предъ васъ — подирѣ ми братія юришъ!“ — Бѣше вечерь като ся удари Милошъ съ непріятель-тъ; и за три вечеры еднѫ следъ другѫ привзѣ той първый, вторый и третый обкопъ, и то не съ твърдѣ голѣмѫ мѫкѫ, — Турцы-тѣ като ниможихѫ вече съ мьчове-тѣ да работѫтъ почнахѫ съ ножове-тѣ си да ся бранѭтъ, и твърдѣ често ся случаваше, да ся единъ съ другій по дълго врѣмя бори, — често и задобывахѫ Сърби-тѣ тукъ величествены коние, скѫпоцѣны конски украшенія, много прекрасны дрехи и много други работы, кои-то сѫ имъ за бой потрѣбни быле а несѫ ги имали. Нъ най-добрѣ бѣше заяченъ четвъртый обкопъ, направенъ до църквѫ-тѫ и джамiѭ-тѫ. Презъ четвъртѫ-тѫ вечерь дойдохѫ Сърби-тѣ и на него, обаче неможихѫ да испѫдѭтъ Турцы-тѣ лѣсно отъ тукъ, и чакъ на сутрень-тѫ ударихѫ на юришъ пакъ. Най-голѣмѫ мѫкѫ имъ направи тукъ църква-та, защо-то Турцы-тѣ бѣхѫ направили дупки презъ зидъ-тъ и гърмѣхѫ презъ тѣхъ; Сърби-тѣ сега влегохѫ и помѣжду зидове-тѣ и допрѣхѫ да самый-тъ олтаръ, и на това свѣто мѣсто сбихѫ ся найжестоко, Турцы-тѣ надвецихѫ и искарахѫ Сърби-тѣ навънъ, обаче Сърби-тѣ пакъ ся подѣмнахѫ и най-после придобихѫ това свято мѣсто.

При това изгубихѫ Турцы-тѣ дързновение, и искахѫ само още да отиде при тѣхъ Димитъръ, Милошевъ драгоманъ, кого-то тѣ добрѣ познавахѫ, и да ги обезбѣди за отваждание; Димитъръ отиде при тѣхъ и они му казахѫ така: „Милошъ ако ще мы ще му ся придадемъ, той е самъ единъ царскій кнезъ, връхъ когото сме станали, и затова ще му ся отстѫпимъ. Милошъ имъ дозволи това даже и съ оружие-то си, обаче не съ топъ-тъ, и само съ толкова джопане, колко-то можаше обично всѣкій при себе си да взѣме, и подъ сърбскѫ стражѫ заведохѫ ги въ Кюпрiѭ.

Сега бѣше останалъ токмо още единъ почти незнатенъ обкопъ, на изливание-то рѣка Ивъръ въ Колубарѫ, и той въ отсудствие-то на предводитель-тъ турскій бѣше кое-какъ смотанъ, что бѣше готовъ да ся придаде, чтомъ ся Милошъ яваше.

Токмо съ единъ мѣдъ недразнаше Милошъ непрiятелы-тѣ; и дозволи имъ сега съ оружие-то си и всичко-то си имение да идѫть свободно въ Новый-пазаръ. Тамъ е былъ Адем-паша, отъ кое-то мѣсто бѣхѫ поголѣма-та чясть отъ тыя, кои-то отидохѫ отъ тукъ. Милошъ искаше да извѣсти Адемъ пашѫ, че защо дохождахѫ като ся принудихѫ на такъвъ халъ да ся върнѫть, и още проводи му съ това и нѣколко работы на даръ. На това му отговори Адемъ весма пріятелски и заключи отговоръ-тъ си съ тыя поетически речи: „въздигни ся, Бане *), чакъ дору елхины-тѣ гранчицы! Косаче, Бане, като си започналъ; ала внимавай да коситбѫ-тѫ отъ дъждъ-тъ непокисне!“

Въобще чрезъ това виждамы, че е Милошъ побѣды-тѣ си съ голѣмѫ умѣреность и мѫдрость придобылъ. Добро е да бѫде человѣкъ голѣмъ ратникъ; нъ да е въ сѫщо врѣмя и умѣренъ и мѫдъръ, а тѣхъ свойства има Милошъ. При Кара-Георгія рѣдко угаждамы речены-тѣ свойства.

Единъ отъ босненски-тѣ пашы, по имя Али-паша Накшичъ бѣше дошелъ съ едно отъ найголѣмы-тѣ войнства везировы презъ Дринѫ рѣкѫ и бѣше ся намѣстилъ въ Мачвѫ при село Дублѣ съвсѣмъ добрѣ. Милошъ пакъ нечака нито единъ минутъ, и отиде самъ да го потьрси. Тойзи пѫть нестори той както что си имаше обичай, вечерь да ся впущѫ, но чтомъ стигна

---

*) Имя банъ въ Унгаріѭ знамѣнувало е гнсподаръ, владѣтель надъ еднѫ земѭ, — тъй после имянували сѫ ся банови оныя, кои-то сѭ владѣяли въ Кроаціѭ и Унгаріѭ мѣсто Аустрійскій царъ; отъ тукъ е после и добила сво--то наимянование оная равници презъ Дунава Банатъ.

още презъ день-тъ, — той речи сега така на войницы-тѣ си: „До сега нападвахмы по-много-то нощемъ, за да испѫдемъ Турцы-тѣ отъ насъ; днесъ ще ударимъ на тѣхъ въ срѣдъ пладнѣ, за да небы можалъ да ни ся искачи нито единъ отъ рѫцѣ-тѣ, ако е възможно.“ Следъ тыя думы удари напредъ на юришъ, разби Турцы-тѣ съвършено и обърна ги въ бѣгство. И задъ единъ трьнъ уловихѫ и самый-тъ пашѫ, кой-то още като бѣгаше бѣхѫ му взѣли Сърби-тѣ чалмѫ-тѫ и шалъ-тъ (тарабулусъ-тъ); нъ Милошъ му ги после пакъ върна, — почерпи го подъ чедѫръ-тъ си съ едно кафе и единъ чибукъ, дарува го съ единъ конь, едно джубе и 500 гроша за харчь, пакъ го после проводи при Куршида везирь-тъ Босненскій. Али-паша каза сега на Милоша, че ако несмѣсва въ бой-тъ си нѣкоѭ странѫ силѫ, несумнено ще стане князъ и господаръ на тая земя (Сърбія).

И извѣстно е, че можеше тая земя (освенъ че предварително) да ся помисли вече като освободена. Милошъ направи единъ такъвъ военый походъ, кой-то можаше да ся мѣри съ всички оныя, что сѫ ся нѣкогда случавали въ Сърбіѭ. Ненадѣйность-та, съ коѭ-то ся той при Палежъ появи, претѣжно-то держание, спорѣдъ кое-то той надви оныя много по-силны отъ него Турцы на брѣгъ-тъ Любичъ, до край одържано-то насъртание на Пожаревецкій обкопъ; всички тыя сѫ сè за поменъ достойни за най-новѫ-тѫ исторіѭ сърбскѫ!

Нъ и пакъ небѣше всичко доволно довършено. Още е изново побѣдявала сега оная сила, коя-то стояше подъ силны чедъры, нъ и чрезъ това още безъ конецъ. Крѣпосты-тѣ още не сѫ привзѣты быле, на кои-то притяжавание-то попреди едно чувство откъдѣ независимостъ-тѫ причиняваше. Нъ негли бы най-силный Султанъ оставилъ да неупотрѣби срѣдства, да одържи едвамъ въ рѣдъ доведено-то покорение? а най-паче като немаше нито съ единъ другъ непріятель работѫ! Нъ сега ся пакъ наново появихѫ двѣ царски войски, една-та изъ Орумеліѭ подъ предводителство-то на Али-Морашли-паша; втора-та на Дринѫ подъ предводителство-то на оня Куршид-паша, босненскій везиръ, кой-то 1813· год. победи Сърбы-тѣ, и кой-то бѣше въ врѣмя като везиръ отъ Босна.

Ако бѣхѫ ся тыя войнства възбилно и сложно впустили, извѣстно щѣше да падне Сърбія още единъ пѫть въ весма голѣмѫ опасность; нъ тукъ въ тыя последны смятенія Милошеви-тѣ дързновены и юначны дѣла турихѫ имъ съвършенъ конецъ, чрезъ кой-то заслужва Милошъ Обреновичъ вечнѫ славѫ, като освободява чрезъ тѣхъ свой-тъ народъ отъ тяжко-то и чемѣрно иго. Азъ щѫ само малко да прикажѫ до колко съмъ узналъ, като ся е до това дошло, съ какви е противносты Милошъ ималъ да ся бори.

Спомяна ся по-горѣ че бѣхѫ дошле двѣ царски силы за да покорѭтъ конечно Сърбіѭ, сиречь изъ Орумеліѭ, коѭ-то предвождаше Морашли-Али-паша, и изъ Боснѫ, коѭ-то предвождаше Куршид-паша. Помѣжду тѣхъ двамина-та роди ся сърѣвнование; сиречь и единъ-тъ и другій-тъ е искалъ да бѫде умиритель на Сърбія. Милошъ остави на Дринѫ Петра Молера да варди на Куршида, а самъ той отиде на Ягодинъ, гдѣ-то бѣше друга-та сърбска войска припречила пѫть-тъ на Морашли-паша. Чтомъ стигна тамъ Милошъ, дойде му писмо отъ Куршида, чрезъ кое-то го викаше Куршидъ да иде при него на уговоръ, за да ся непролива вече кръвь, нъ да ся воспостави на земя-та и на народъ-тъ миръ. Морашли-паша му е отъ своѭ странѫ такожде това сѫщо-то зарѫчвалъ. Милошъ нерачи да одбие нито едного нито другиго, и тъй порѫчѫ на предводитель-тъ на войнство-то при Ягодинъ на Вуица Вуличевича да ся схуртува за миръ съ Морашли-пашѫ, а той за да чуе самъ условія-та на Куршида, отиде на Дринѫ при него. Като отхождаше премина презъ Мачвѫ, взѣ съ себе си само три кнеза и секретарь-тъ си Димитра и отиде въ село Лѣшницѫ. Тукъ го чакаше Дели-Баша Сер-Чушма (съ кого-то ся той би при Пожаревецъ 1813. год.). Тойзи прие Милоша на честь и на вѣрѫ, и Милошъ ние никакъ зазиралъ за да ся въвѣри на честна-та му речь. Милошъ като ся е надѣвалъ само че ще бѫде това за отечество-то му отъ голѣмѫ ползѫ, кое-то истина че съ голѣмѫ опасность свързано, ние мислѣлъ никакси за главѫ-тѫ си. Като го доведохѫ подъ Куршидовъ-тъ чедѫръ, попыта го самъ Куршидъ: „Ты ли си Милошъ?“ като му рече Милошъ че е той, запыта го пакъ: „ама да ли си ты наистина Милошъ?“ той му отговори: „Азъ съмь Милошъ съ главѫ-тѫ си.“ Следъ това обърна ся Куршидъ къмъ свои-тѣ си, кои-то бѣхѫ тукъ около му и рече: „Милошъ на Чачакъ, Милошъ на Палежъ, Милошъ на Пожаревецъ, Милошъ на Карановецъ, Милошъ на Дублѣ, Милошъ на Ягодинъ, а сега ето го Милошъ тукъ! Мислилъ бы человѣкъ че е Милошъ голѣмъ като тоя чедѫръ; а той има нема едвамъ до 40 окы *).

Милошъ, както рѣкохмы, бѣше отишелъ при Куршид-паша, за да чуе съ уши-тѣ си условія-та, коя-то щѣше да му представи за да прикѫснѫть тыя спорны работы пакъ да сѣкне единъ пѫть тоя кървавый бой. Нъ съвсѣмъ противно тому излезе, горки предложенія! Недава Куршидъ нищо, нъ ище да обире оружие-то отъ народъ-тъ и то незабавно. Тукъ той ние говорилъ като опълномощенъ, обаче като господаръ. А за да взѣме оружие-то по лѣсно и по-скоро, искалъ е да остане Милошъ при него като заложенъ, и да проводи само оныя три кнеза и секретаръ-тъ Димитра, съ заповѣсть такавѫ, коя щѣше извѣстно да порази бѣдный-тъ сърбскій народъ. Едвамъ най-после съ голѣмы мѫки увѣри Милошъ тоя дивый поглаваръ турткій, че трѣба той самъ да бѫде въ народъ-тъ, кой-то ся е вече въ голѣмо нестерпение нахождалъ, като го нема помѣжду му отъ два три дена. „Народъ-тъ неслуша никого освенъ мене“, рече той на Куршида, „той ся непокорява никакъ инакъ освенъ на моя-та лична заповѣсть.“ Кнезове-тѣ потвърдихѫ сѫщѫ-то и азиатинъ-тъ ся най-после увѣри. Пустна го про-

---

*) Князъ Милошъ ако че е былъ тогда по-голѣмъ отъ срѣднѭ-тѫ голѣминѫ, обаче былъ е твърдѣ сухъ; сега пакъ е така пъленъ, что-то небы можалъ да го познае Куршидъ, ако го бы видѣлъ.

чее да отиде, нъ задържа като заложницы два-та кнеза. Али-паша Никшичъ е безъ сумнение много помагалъ, да ся освободи Милошъ, и то отъ признателность, защо-то е съ него постжпжлъ така витезски и великодушно следъ бой-тъ на Дублѣ; обаче е най-много длъженъ Милошъ за животъ-тъ си на Дели-баша Сер-Чушма за негово-то войнишко поштение. Презъ оныя четыри дны, кои-то е преминалъ Милошъ въ турскій-тъ станъ, Дели-баша го е непрестано утишавалъ, да ся небои нищо за животъ-тъ си, догдѣ-то е той живъ съ свои-тѣ 2000 деліи. Той е и испроводилъ Милоша пакъ до Лѣшницж, отъ гдѣ-то го бѣше взѣлъ. Дели-баша като ся раздѣляше тукъ съ Милоша изговори му следующы-тѣ думы: „На, сега си пакъ здравъ и цѣлъ въ отечество-то си; азъ си изпълнихъ длъжность-тж като всѣкъ почтенъ человѣкъ и отвързахъ ся отъ вѣрж-тж си, съ коѭ-то тя бѣхъ завѣрилъ. До сега бѣхмы пріятели, а отъ сега тѣжко ти, ако ми паднешъ въ ржцѣ-тѣ! ако азъ паднж въ твои-тѣ, прави съ мене какво-то искашъ. Ако тя случайно пакъ повикамы въ нашый-тъ станъ, не идвай; невѣрвай вече никому, нито даже и на мене!“ Тая раздѣла на Дели-баша съ Милоша, доказва доволно, че е Милошева-та глава была въ торбж-тж, както той единъ пжтъ каза.

Като ся върна той въ отечество-то си, и си отджхна малко нѣщо, отиде тогда незабавно въ сърбскій станъ при Ягодинъ, за да види дали Морашли-паша, кой-то бѣше отрѣденъ за Бѣлградъ на мѣсто свирѣпый-тъ Сулиманъ, мисли нѣщо по-добрѣ и по-почтено за народъ-тъ сърбскій, нежели Куршидъ-паша. Честолюбие-то Морашлиево, съ кое-то желаяше да добые благоволение-то на Султана заради умирение-то на Сърбія, бѣше за Сърбіѭ много по-полезно. Той не токмо че не искаше оружие-то отъ народъ, нъ още и каза на Милоша: „слушайте само Султана а колко за оружие можете да носите на поясъ-тъ си не само пищолы, но ако щѣте и топове забодете. Съ божіѭ-тѫ волѭ азъ щѫ ви възкачѫ на атове и щѫ ви облекѫ се въ самуръ кожувы."

Преди да дойде Милошъ, — Вуица Вуличевичъ, Матея Ненадовичъ и други кнезове сдумвали сѫ ся за миръ съ Морашли-пашѫ. Презъ онова врѣмя, догдѣ-то щѣше да трае примирие-то, уговорили сѫ да проводѭтъ Сърби-тѣ свои посланицы въ Цариградъ, съдружени отъ нѣколко человѣцы на турскій-тъ генералъ а такожде и съ препоручително писмо отъ неговѫ странѫ, кое-то бы можда приклонило Султанъ-тъ къмъ праведно-то искание на сърбскій народъ. И догдѣ-то ся невърнѫтъ тыя посланицы, Морашли-паша да остане съ свое-то главно войнство въ градъ Кюпріѭ. Това сѫ кнезове-тѣ желаяли и искали. А Морашли-паша е искалъ да му дозволѭтъ да примине презъ землѭ-тѫ до Бѣлградъ съ войнство-то си, и казвалъ имъ, че тѣхни-тѣ посланицы ще бѫдѫтъ по-добрѣ приети въ Цариградъ, като ся извѣсти порта-та че е той пустнатъ въ Бѣлградъ, кое-то ще ушъ засведочи, че Сърби-тѣ неискатъ да оттѣгнѫтъ войнѫ-тѫ до настоящѫ-тѫ зимѫ.

Всичко това убо бѣше станало преди да дойде Милошъ. Като чулъ Морашли-паша, че е Милошъ дошелъ въ станъ-тъ си, проводи му едного человѣка отъ своѭ странѫ, да го повика на сговоръ съ него, и даваше му вѣрѫ и клетвѫ, да ся небои нито за честь-тѫ си нито за животъ-тъ си. А за да му даде доказателство, съ кое-то да ся увѣри по-много заради негово-то добро намѣрение, проводи му съ сѫщый-тъ посланикъ брояницы-тѣ си. Милошъ прие това позивание като за сговоркѫ, и като ся неосвърташе на последны-тѣ речи на Дели-баша Сер-Чушма, отиде при Морашли-пашѫ. Тѣхно-то събирание свърши ся съ такъвъ уговоръ: 1) Сърби-тѣ да пустнѫтъ Кихаѭ-тѫ Морашлиевъ да примине въ Бѣлградъ съ 7—8000 войницы и да имъ дадѫтъ потрѣбнѫ-тѫ хранѫ; 2) Посланицы-тѣ сърбски да тръгнѫтъ въ Цариградъ съ нѣколко лица придружены отъ пашовѫ странѫ и съ едно негово прерѫчително писмо. Морашли-паша да остане самъ съ главно-то свое войнство въ Кюпріѭ, догдѣ-то ся тыя посланицы невърнѫтъ съ ферматъ-тъ, кой-то ще изясни благоволение-то Султаново спротивъ сърбскій-тъ народъ; 3) Войска-та сърбска да остане на мѣсто-то си; 4) Морашли-паша ся обвързва да пише въ Боснѫ за да обезбѣди Сърбы-тѣ отъ всѣкоѭ напасть отъ кѫдѣ таѭ странѫ.

Тойзи е уговоръ вѣрно извършенъ и точно испълненъ и отъ еднѫ-тѫ и отъ другѫ-тѫ странѫ, само что сѫ бошняцы-тѣ, кои-то твърдѣ малко взѣмахѫ на умъ Морашлиевы-тѣ заповѣсти, преминували презъ Дринѫ рѣкѫ и допирали чакъ до Засавицѫ, и чрезъ това сѫ правили голѣмо възнемирение.

Помѣжду това посланикъ-тъ рускій предалъ е былъ на порта-та еднѫ нотѫ заради войнѫ-тѫ, коѭ-то бѣше порта-та врьхъ Сърбіѭ подигнала противу Букурешкій-тъ трактатъ, кой-то бѣше направенъ помѣжду тыя двѣ силы. Тая нота осуети Куршидовы-тѣ примки, кой-то завиждаше на успѣхъ-тъ Милошевъ, и направила е, че сѫ сърбски-тѣ посланицы отъ турски-тѣ министры быле добрѣ возпріяти. И немина ся нито единъ мѣсяцъ, и посланицы-тѣ ся върнахѫ въ Кюпріѭ съ фирманъ-тъ, въ кой-то Султанъ-тъ казва, че желае да ся заборавѭтъ всички-тѣ причины на непріятелство-то измѣжду него и измѣжду народъ-тъ Сърбскій; и така му дава своѭ-рѫ царскѫ милость, а на Морашли-паша заповѣдва да иде на мѣсто-то си въ Бѣлградъ за да извьрши заповѣсты-тѣ, кои-то ще приемне.

Морашли-паша остави убо Кюпріѭ и отиде въ Бѣлградъ, а Милошъ, кои-то бѣше му ся обѣщалъ, че ще следъ нѣколко дны да дойде подиръ него, удари презъ народъ-тъ, за да му яви благополучный-тъ гласъ заради миръ-тъ; и за да распустне еднѫ часть отъ войнство-то. Друго-то пакъ войнство останало е съ оружието си кое да варди границѫ-тѫ отъ нападението турско, коѐ да внимава на отваждание-то на свирѣпый-тъ Сулиманъ-паша, кой-то ся нахождаше още въ Бѣлградъ. Два посланика, архимандритъ-тъ Никшичъ и кнезъ Аксентие, проводени сѫ быле въ сѫщо-то врѣмя въ Цариградъ, за да явѭтъ на порта-та какъ че е сърбска-та работа свьршена спорѣдъ волѭ-тѫ на една-та и на друга-та страна. Първый-тъ бѣше проводенъ само за нѣкое врѣмя, а вторый-тъ е щѣлъ да остане въ Цариградъ като представникъ на сърбскій-тъ народъ. И отъ това врѣмя седѣлъ е за всѣгда единъ Агентъ сърбскій въ престолный градъ на турско-то царство, да брани при диванъ-тъ интересы-тѣ политичны и търговски на сърбскій-тъ народъ.

Милошъ ся е забавилъ въ народъ-тъ помного, нежели колко-то е той самъ мислялъ, за да въспостави въ рѣдъ всичко, кое-то бѣше война-та разбъркала, та затова ние можалъ на опредѣлено-то врѣмя да дойде въ Бѣлградъ. Тава Милошево бавание възнемири Морашли-пашѫ. Беіове-тѣ и чиновницы-тѣ умножихѫ му още тоя неговъ страхъ, като му прихвърляхѫ, че го е геуринъ-тъ излъгалъ, и че е отишелъ да събере и урѣди войнство за да го отреби единъ пѫтъ. Кнезъ Вуица Вуличевичъ, М. Ненадовичъ и всички-тѣ старейшини сърбски гледали сѫ да облажѫтъ пашѫ-тѫ, и да го увѣрѭтъ, че Милошъ неще никогда да погази зададенѫ-тѫ си думѫ и вѣрѫ. Ако е Милошъ съ това, что ся забавилъ едны-тѣ възнемирявалъ, Сулимановы-тѣ пріятели е напротивъ окуражавалъ и зарадвалъ, кои-то сѫ доволно успѣли быле да подстѫкнѫтъ неповѣрение при Морашлиовы-тѣ человѣцы, като ся надѣвахѫ въ едно че щѫтъ чрезъ това да развалѭтъ започето-то примирие. Тѣхно-то ся желание обаче осуети защо Милошъ дойде найпосле. Въ оня сѫщый денъ, на кой-то е въ Бѣлградъ влѣгалъ, отиде той придруженъ отъ всички-тѣ свои кнезове при Морашли-пашѫ, кой-то го е три пѫты пыталъ, да ли сѫ тѣ покорни подданицы Султанови; Милошъ му е на всѣко пытание отговорилъ, че сѫ покорни. Тогда имъ Морашли-паша прочете ферманъ-тъ, чрезъ кой-то го вика Султанъ-тъ назадъ, и явява че ще другій пашѫ да дойде на негово-то мѣсто въ Бѣлградъ. На тоя ненадѣйный гласъ дигнѫ ся Милошъ и стана да хуртува: „Недѣй честитый везиріо; ако ни ты оставишъ, ные трѣба да тръгнемы подирѣ ти и да оставимы наше-то си отечество. Преди двѣ годины Куршидъ-паша остави на мѣсто себе си Сулиман-пашѫ, кой-то струваше съ насъ като съ нѣкои разбойницы, а той самъ е такъвъ единъ отъ най-голѣмы-тѣ, и кой-то запусти на Султана покорнѫ-тѫ землѭ. Още сѫ и день днешный нашы-тѣ кѫщы на колія-та по горы-тѣ; ако невѣрвашъ, проводи да видишъ. Мы неще можемы да стѫпемы подъ стрѣхи-тѣ на наши-тѣ домове, освенъ ако ты неостанешъ помѣжду насъ и ако неиспѫдишъ Сулимана отъ Бѣлградъ.“

И тъй прочее продължилъ да описва грозно-то тиранство турско, кое-то е на тѣхъ Сулиманъ струвалъ, и то така красноречито и слободно, что-то сѫ ся удивлявали не само беіове-тѣ турски, нъ и кнезове-тѣ сърбски. Милошевы-тѣ огнены речи умилихѫ ся весма много на Морашли-паша, что-то той на много пѫты опоменѫ терджуманъ-тъ си: „слушай добрѣ да проведешъ вѣрно негові-тѣ речи, защо-то видишъ ли какъ внимава тѣхный-тъ терджуманъ на тебе.“

Следъ нѣколко дны после това изяснение Милошево, кое-то е лъскало твърдѣ много на своелюбие-то на Морашли-паша, яви Морашли-паша на Сърби-тѣ, че ся е рѣшилъ да остане помѣжду тѣхъ, и че Сулиманъ отхожда отъ

Бѣлградъ. И така ся повърна миръ въ Сърбіѭ. Власть-та е была раздѣлена помѣжду Турцы-тѣ и помѣжду народъ-тъ. Това и ако че е за кратко врѣмя траяло, задоволило е Сърбы-тѣ поне за онова врѣмя догдѣ-то неполучихѫ освобождение-то си почти подпълно съ независно управление внѫтрѣшно.

Следъ онаѭ олуѭ отвори ся най-после хубаво врѣмя. Небо-то сърбско захванало е вече да ся развѣдрява и зари-тѣ сълничны почнали да пробиватъ тъмны-тѣ облацы, кои-то сѫ Шумадіѭ покривали.

За голѣмо щастиеималъ е Султанъ-тъ начала, да не върви това сѐ съ насилие, нъ да да стане на миренъ способъ сиречь чрезъ договоры.

Милошъ убо остана още и следъ бой-тъ като глава на народъ-тъ, освенъ дето че небѣше още нито отъ народъ-тъ избранъ, нито пакъ отъ портѫ-тѫ прогласенъ.

На 6 Ноемврій 1816. год. признахѫ го кнезове-тѣ и духовенство-то отъ цѣлѫ Сърбіѭ като най-главный кнезъ, и потвърдихѫ му това достойнство да бѫде наследствено и въ фамиліѭ-тѫ му.

1820. год. потвърди ся Милошъ чрезъ единъ царскій ферманъ за князъ, следъ това пакъ още чрезъ единъ хатишерифъ въ год. 1830., въ кой то ся такожде отъ высокѫ-тѫ портѫ и наследство-то на това княжеско достойнство въ неговѫ-тѫ фамиліѭ потвърди.

Въ год. 1833. съедини князъ Милошъ последны-тѣ 6 нахіи (окружія), кои-то въ последный-тъ бой несѫ могле да ся освободѭтъ, съ прочіи-тѣ 11, чрезъ кои-то получи Сърбія днешны-тѣ си границы, а тыя 6 нахіи сѫ: Крайна заедно съ Ключъ-тъ; Църна Рѣка заедно съ Гургусовецъ; Яна (Баня) и Свърлякъ (Баня); Алексинецъ съ Раженъ и Паракинъ; Крушевецъ; една часть отъ Новъ-пазаръ познатъ подъ имя Яроника; и предѣли-тѣ около Дринѫ рѣкѫ съставляющи ся отъ Ядъръ и Радѣвинѫ. При конецъ-тъ на Юлій 1835. год. отиде Милошъ спорѣдъ желание-то Султаново въ спроведение отъ нѣколко отличны человѣцы въ Цариградъ, гдѣ-то бы весма добрѣ дочаканъ, и бы обдаренъ отъ Султанъ-тъ съ неговъ собственъ ликъ въ видъ на орденъ, *Нишанъ-ифтихаръ*.

Въ год. 1839. получи Сърбія единъ Уставъ (constitution). Чрезъ тойзи уставъ (хатишерифъ) ограничи ся твърдѣ много сила-та на князъ Милоша; на това неправедно ограничение като нерачи князъ Милошъ да съизволи, принуди ся отъ противницы-тѣ си кои-то бѣхѫ тойзи уставъ искроили, да остави Сърбіѭ и да ся уклони на странѫ до год. 1859, въ коѭ-то ся пакъ повърна за голѣмѫ дикѫ и благополучие на народъ-тъ си; нъ заради нѣгово-то повращание ще следува говоръ по-надоло. Преди отшествие-то си отстѫпѫ управление-то отъ Сърбіѭ на сынъ-тъ си Милана (13. Юнія 1839. год.). Нъ като ся по злощастие-то и Миланъ още на 8. Юліи въ сѫщѫ-тѫ годинѫ пресели въ вѣчный миръ, следува на престолъ-тъ неговый братъ Михаилъ (род. 4. Септ. 1823. год.).

Мы ще хвърлимъ сега единъ погледъ на устроение-то и досегашно-то състояние на Сърбія.

Сърбія убо стана вѫтрѣшно независна държава не единствено чрезъ подвигъ-тъ противу портѫ-тѫ, нъ по-много чрезъ развитие-то на война-та, коя-то ся захвана отъ начало върхъ неговы-тѣ противницы. Народни-тѣ идеи, кои-то ся въ народны-тѣ песны изявявать разпалвать истина духове-тѣ на войнѫ, обаче недостигвать чакь до тамъ, да направѭть или да произведѫть еднѫ държавѫ и да отцѣпѭть народъ-тъ въ неговы-тѣ явны урѣжденія отъ силовито-то господарство турско. Отъ непосредствено господарство на такава една воена каста, коя-то е на всѣгда нѣкакво преимущество въ религіѭ-тѫ си предпоставяла, бѣше сега тойзи народъ вече доволно успѣлъ, сиречь непосредственость-та почти изчезна съвсѣмъ. Султанъ-тъ ся принуди та даде на тая земя преустроение, сиречь владение на единъ христіянскій князъ, обаче такова, кое-то ся точно съгласяваше съ тогавашный-тъ пашѫ, т. е такова, кое-то следъ врѣмя да стане невозможно. — За първы-тѣ оныя немирны врѣмена съглашаваше ся пашово-то владѣние съ князъ Милошево-то твърдѣ добрѣ, обаче за по-кѫсно врѣмя тѣжко да ще може да има силѫ и важность. И затова Султанъ-тъ даде на Сърби-тѣ единъ уставъ, кой-то ся сходно основаваше на западни-тѣ понятія, и той самъ заповѣда подъ Негово Величество да ся обяви това ново устроение, чрезъ кое-то средства-та за освобождение-то ката-дневно сѐ по-много растѣхѫ, развитие-то на гражданскій-тъ животъ ся доволно подпомагаше, всѣко лице и притяжание ся обезбѣдяваше спорѣдъ правила-та на законъ-тъ, както ся и началный основъ на едно гражданско общество добрѣ заячи, съ еднѫ думѫ да речемъ понижана-та рая стана сега народъ.

Това всичко убо помѣжду сърбски-тѣ посланицы и помѣжду портѫ-тѫ нестана безъ съочаствие-то на рускій-тъ дворъ кой-то за всичко бѣше извѣстенъ и съгласие-то си на това даваше; и въ това съгласие издадохѫ за Сърбіѭ они уставъ (1839.) чрезъ кой-то както рекохмы доволно ограничихѫ князъ Милоша въ владение-то му. Въ него му наложихѫ да испълнява най-точно законы-тѣ, извършвание-то на судейски-тѣ сѫдбы, право за помилование-то, назначение-то на чиновницы-тѣ, повишение-то на порезъ-тъ, върховнѫ-тѫ командѫ надъ войнство-то; нему устроеный совѣтъ, казва, уставъ-тъ още, опредѣленъ е заедно да ся совѣтвать; обаче право-то, кое-то ся даде на совѣтъ-тъ прихвърли весма много право-то на князъ Милоша; обаче това ново скроено устроение, по сама-та му мустра и по самый-тъ му крой види се твърдѣ страно за тогдашно-то положение на Сърбскій народъ, — народъ-тъ е пре-вече младъ былъ за него вообште, — върховна-та власть е трѣбвала още пространы границы на управление-то си.

Князъ-тъ е дълженъ да заповѣдва да ся прибира порезь-тъ; а совѣтъ-тъ да схесапва сумѫ-тѫ на разноски-тѣ, а тъй сѫщо и за събирание-то му; никакъвъ порезъ неможе да ся тури безъ съизволение-то на совѣтъ-тъ. Отъ тукъ следува такожде, за да опредѣлява за платѫ-тѫ и число-то на войнство-то, заплатѫ-тѫ на чиновницы-тѣ; да въспоставля нови граждански надлежателства (н. пр. като сѫдницы, полиціи и проч.) Законодателна-та власть трѣба почти неисключително на совѣтъ-тъ да ся предложи. Закони-тѣ предложенія както рекохмы първо ся предлагать въ совѣтъ-тъ на размисление, сиречь да ли сѫ заради държавѫ-тѫ сходны и полезны, пакъ ся после рѣшава спорѣдъ множество-то на гласове-тѣ, и като одобрени подписва ги президентъ-тъ на совѣтъ-тъ, кои ся после принясвать на князъ-тъ за потвърдение. Никакво урѣждение безъ съизволение-то на совѣтъ-тъ несмѣе да ся въспостави. Совѣтъ-тъ прочее свършва за всѣкѫ препиркѫ спорѣдъ право-то и законъ-тъ последньо изречение, сиречь той рѣшава най-главны-тѣ и най-важны-тѣ отношенія държавны.

Отъ най-главны-тѣ правленія търсило ся най-строгѫ отговорность за всичко. Князъ-тъ отбира четыри попечители отъ съвѣтницы-тѣ; единъ е попечитель на инострани-тѣ (вънкашни-тѣ) дѣла и въ канцеларіѭ-тѫ му като представникъ княжескій, вторый-тъ на внѫтрѣшни-тѣ дѣла, третый-тъ на финансія-та (financier), и четвъртый на правосудие-то и просвящение-то; и спорѣдъ това всички-тѣ държавны работы припадать всѣка въ свой-тъ кругъ отъ четыри-тѣ, и расправя ся въ съгласие мѣждусобно единъ съ другъ (попечитель), и всѣко отдѣление означава ся отъ едного отъ тѣхъ. Всѣкѫ годинѫ тыя четыри попечители давать презъ мѣсяцъ Мартъ на совѣтъ-тъ известие за свършены-тѣ презъ сѫщѫ-тѫ годинѫ работы, и то съ нуждны доказателства; нему поднясвать още и хесапы-тѣ за да ги прегледа да ли сѫ прави. Совѣтъ-тъ ся съставлява спорѣдъ числото на окружія-та въ Сърбіѭ отъ 17 членове (совѣтницы).

Като най-първый основатель на това положение на Сърбія отъ год. 1838. можемы да представимъ Аврама Петрониевича (кой-то после въ год. 1839. бѣше и попечитель на инострани-тѣ дѣла). Петрониевичъ, въ Аустрійскі-тъ пограничный градъ Стара-Оршава роденъ, сынъ на едного отъ оныя Сърбы, кои-то при захващание-то на Аустрійскій бой въ 1787. год. приехѫ службѫ (неговъ отецъ бѣше капларъ (онъ-баша) въ тъй нареченый волный корпусъ), бѣше въспитанъ за търговецъ. Той примина после въ Сърбіѭ, защо-то съ негови-тѣ малки бакалски работы не му вървѣше работа-та най-добрѣ. Нъ понеже бѣше малко нѣщо и образованъ, а знаяше и грьцки, получи скоро високъ степенъ въ сърбскѫ-тѫ канцеларіѭ; после малко врѣмя бѣше представникъ на князъ Милоша. Князъ Милошъ го твърдѣ възлюби, спомогна му да придобые еднѫ кѫщѫ и най-после го ожени, за кое-то му супруга-та на князъ Милоша направи сватощинѫ-тѫ и така станахѫ малко родъ. Нъ колко-то по близу въ сродство съ князъ Милоша дохождаше, толкова по-много му ставаше противникъ, нарочно въ онаѭ противу князъ Милоша бунѫ, *Милетина наречена 1835. год.*, и още отъ онаѭ сърбскѫ дипотаціѭ отъ 1820. год. придобылъ бѣше той вообште голѣмо почитание, и затова въ подвигъ-тъ противу князъ Милоша 1839. год. былъ е той първый помѣжду оныя, кои сѫ искали да въведѫтъ другѫ новѫ владающѫ династіѭ въ Сърбіѭ.

Следъ отшествие-то на князъ Милоша изъ Сърбіѭ остана той като първо лице въ Сърбіѭ, и покрай до сегашно-то си достойнство получи още едно отъ най-първы-тѣ достоинства. Петрониевичъ ако и че немаше никаквы основны ученія, придобылъ бѣше чрезъ упражнявание и искуство още нѣколко знанія; той притяжаваше искуства-та, за да ся прирѫче пріятно нѣкому, а такожде и за да въсприеме другиго; на перо-то бѣше ся доволно извѣщилъ, пишаше добрѣ сърбски и гърцки, знаяше при това турски, влашки и немски, а и талиенски бѣше ся доволно научилъ.

Въ год. 1852. бѣше проведенъ въ Цариградъ за да издѣйствова при Султана наследство на тогавашный князъ Александра Кара-Георгиевича въ фамиліѭ-тѫ му. Тамъ още като бѣше отишелъ при Райсъ-Ефенди да го посѣти на тръгвание-то си, падна му дамла и умрѣ. (?)

На равенъ начинъ ще въведемъ тукъ и единъ кратакъ погледъ и заради Вучича, като глава на противна-та партія на князъ Милоша и на сынъ-тъ му князъ Михаила или вообште на Обреновцы.

Тома Перушичъ (сиречь Петровъ сынъ) отъ майкѫ си названъ Вучичъ (вълченце), съ кое-то имя е вообще запознатъ, роденъ въ Сърбіѭ, былъ е единъ отъ най-отличны-тѣ момцы (пандуры, сеймени) Милошевы. После нѣкое врѣмя бѫде произведенъ за кнезъ; обаче често е бывалъ часъ въ благоволение часъ въ неблаговоление при князъ Милоша. Единъ пѫть бѣше принуденъ да бѣга въ Влахіѭ, следъ кѫсо врѣмя ся враща и става башсердаръ. За кратко врѣмя пакъ следъ това виждамы го на изгнание въ Смедерево: после това изново чрезъ съдѣйствие-то на княгиня Любица супруга на князъ Милоша отпустенъ, и въ Шабецъ като войвода (präfect) играяше еднѫ голѣмѫ ролѫ. Единъ денъ би̂ той заради еднѫ твърдѣ незнатнѫ причинѫ едного отъ най-стары-тѣ, най-крепки-тѣ и вообще почитаемы-тѣ человѣцы съ бастунь-тъ си на срѣдъ улицѫ-тѫ, заради кое-то като ся оплака тоя старецъ, бѫде запрѣнъ. Князъ Милошъ проводи едного отъ свои-тѣ най-послушны и рѣшителны пандуры съ заповѣстъ, или живъ или мъртавъ да му го донесе. Пандуръ-тъ влѣзе при Вучича въ собѫ-тѫ му, въ еднѫ-тѫ рѫкѫ съ единъ пищоль а въ другѫ-тѫ съ окови-тѣ (бокаи-тѣ), и запыта го да му каже, кое отъ тыя двѣ-тѣ ще си избере: Вучичъ го попыта, отъ кого е тая заповѣсть, и като отговори пандуръ-тъ, отъ Господаря, прострѣ си Вучичъ крака-та безъ никакво противление за да го укове. И така го заведе предъ князъ Милоша въ Крагуевецъ, кой-то му и пакъ опрости, и после въ бунѫ-тѫ (противу князъ Милоша 1834 — 1835. год.) въвѣри му войнство-то и надѣваше ся на него за да отбрани Крагуевецъ.

Нъ като нерачи Вучичъ по заповѣсть-тѫ на князъ Милоша да употреби врученѫ-тѫ му силу противъ онаѭ противнѫ партіѭ, сиречь противъ съзаклѣтницы-тѣ на князъ Милоша, кои-то идѣхѫ връхъ него съ толкова голѣмо множество, за да отьмнѫтъ нему припадающѫ-тѫ власть, изъ това роди ся помѣжду Вучича и Обреновцы едно дълбоко и никогда вече уталожително прение. Въ прочемъ пакъ истина че

Вучичъ, и да е щѣлъ, пакъ не бы можалъ да стои противъ онова голѣмо множество на срещѫ, защо-то Вучичъ е ималъ стотины толкова колко-то сѫ имали оныя други-тѣ хиледы; обаче това поне е стояло до негово-то щение, щѣли да бѫде съзаклѣтный непріятель на благодѣтелѭтъ си или не, и то на оня благодѣтель, кому то е былъ длъженъ да благодари не токмо той нъ и цѣла земя сърбска за избавление-то си отъ едно крайно робство. И тъй като ударихѫ противницы-тѣ на Крагуевецъ, предаде имъ той съ голѣмо задоволство градъ-тъ 18. Януарія 1835. год., кой-то му бѣше ввѣренъ отъ князъ Милоша да го варди. Нъ и следъ това, като ся давахѫ единъ пѫть турски ордены на нѣкои отлични человѣцы въ Сърбіѭ, кои-то бѣше донелъ князъ Милошъ отъ Султанъ-тъ кога-то ходи въ Цариградъ, и Вучичъ въ таѭ дѣлбѫ ся несчисли, кой-то мисляше несумнено че трѣба да ся даде и нему равно както и на други-тѣ, направи му това весма голѣмо възнемирение на духъ-тъ, и отмъстение-то стана му въ мисьль-тѫ главна задача за да си утиши върливый духъ, а най-паче на князъ Милоша, ушъ като причина на това. А и освенъ тыя причины яви ся и друга: въ сѫщо врѣмя бѣше излѣгла въ едны нѣмски новины („Allgemeine Zeitung“) отъ 13. Окт. 1836. год. една статія противъ него; сиречь въ таѭ статіѭ бѣше описанѫ подробно горѣпоменѫ-тѫ заверѫ противъ князъ Милоша, въ неѭ бѣше представенъ Вучичъ като издайца, кой-то предаде градъ-тъ на бунтовницы-тѣ; и това му зададе още по-голѣмѫ ранѫ на сърце-то, и отъ тоя часъ негова-та мързость противъ фамилiѭ-тѫ Обреновичъ неизкорени ся вече никогда.

Що ся касае пакъ до характеръ-тъ му, ще споменемъ само отъ частно.

Неговъ-тъ характеръ е запознатъ вообште като единъ най-суровъ и най-хладенъ, безчувствие-то и немилосьрдие-то сѫ му като главны черты. Единъ пѫть като му прочетохѫ реченѫ-тѫ статiѭ, тури си рѫкѫ-тѫ на ханджаръ-тъ си и каза: „ако дойде нѣкога рѣдъ и на насъ да пишемы, то ще бѫде тоя (сиречь ханджаръ-тъ) перо.“ Това е вообште неговъ обичай былъ; да чете и да пищи ние знаелъ; тъй сѫщо и ние обичалъ много разговоръ-тъ, пакъ ако ще бы ся уплелъ говоръ и заради негови-тѣ дѣла. Той е ималъ здравъ разумъ нъ твърдѣ яко чувство, запознатъ е като пълнодушенъ, отваженъ, нъ несъжалителенъ и чрезъ това като единъ опасенъ человѣкъ.

Въ 1839. годинѫ следъ прокламацiѭ-тѫ на онова органично състояние избра го партiя-та му за совѣтникъ. Въ сѫщѫ-тѫ годинѫ презъ мѣсецъ Май направи го совѣтъ-тъ командантъ на войнство-то, кое-то бѣше проводено противъ онова князъ Милошево, кое-то покори той твърдѣ лѣсно, като нерачи князъ Милошъ да пролива невинѫ-тѫ кръвь на събратiята-та си. Въ прочемъ той стана първый и дѣйствителный сьочастникъ на князъ Милошево-то отшествие отъ Сърбiѭ, тъй сѫщо после и на князъ Михаила. Живѣ до скоро сиречь до вращание-то на князъ Милоша съ подпълнѫ заплатѫ (пензiѭ) като на единъ войвода, и на 1859. год. умрѣ въ Бѣлградъ.

ГЛАВА ТРИНАДЕСЯТА.

КНЯЗЪ МИХАИЛЪ ОБРЕНОВИЧЪ.

Михаилъ Обреновичъ, както ся спомена по-горѣ, стѫпѫ на престолъ-тъ следъ смъртъ-тѫ на по-старый-тъ си братъ Милана, спорѣдъ Уставъ-тъ (както гласи § 1.). Той е роденъ въ Крагуевецъ на 4. Септемврій 1823. лѣто.

Негово-то кратко владение можемъ да взѣмемъ че е отъ всѣкѫ странѫ за Сърбіѭ было весма полезно, старателно и позорно, и на миренъ способъ твърдѣ напредно, а при това и той самъ ако и че бѣше весма младъ, обаче человѣкъ отъ твърдъ и постоянъ характеръ, и въ всѣкое предузятие свое постоянъ и дѣлателенъ, освенъ това и всестрано образованъ. Нъ при всичко това дето че ниможа да ся одържи, то е едно отъ най-новы-тѣ доказателства, че както изгледъ-тъ на едно тѣло (масса) много по-голѣмо дѣйствие прави, нежели права-та истина; тъй сега и интригантна-та игра по-напредъ дойде до цѣль-тѫ си, нежели право-то и честно-то дѣло. Вѫтрѣшни-тѣ пренія въ домъ-тъ на князъ Милоша заплетохѫ ся сега и въ него. И сами-тѣ личны привърженицы на старый-тъ князъ трудѣхѫ се непрестано за да произведѫтъ едно ново противно движение. И тъй почти отъ всѣкѫ странѫ като му бѣхѫ приготвили разны интриги и припятствія всѣкаквы, ниможи той самъ да бѫде въ състояние да ся отърси отъ противницы тѣ си, кои-то бѣхѫ ся накачили около му.

Още въ начало-то на негово-то владение, сиречь още догдѣ-то бѣше той въ Цариградъ заради потвърдение (презъ зимѫ-тѫ 1839—1840. год.) наименова порта-та чрезъ единъ особенъ бератъ (дипломѫ) безъ знание-то негово отвънъ рѣдъ-тъ на основный-тъ законъ (уставъ-тъ) два за всѣгда княжевски совѣтницы, кои-то непризна князъ Михаилъ. Въ Цариградъ пакъ го приехѫ най-отлично, и той първый отъ Христиены-тѣ получи маршалско достоинство, а при това и царскій нишанъ *ифтихаръ*, и на вращание го придружи единъ вънрѣдный комисаръ чакъ до въ Сърбіѭ. Чрезъ таковы изрѣдны и лъскателны способы мислила е порта-та да го направи на нейнѫ странѫ привърженъ; нъ при всичкѫ си младость показа князъ Михаилъ едно весма рѣдко постоянство, и тъй напразно останахѫ трудове-тѣ отъ кждѣ Турцы-тѣ за да ощърбѭтъ власть-тѫ на младый князъ, и най-после задоволихѫ ся само съ това да чакать зroднѫ влукѫ, сиречь кога ся роди нѣкое движение противъ него.

Тома Вучичъ е най-първый съдѣятель былъ на това. Той за да бы ималъ най-голѣмо влияние на князa, а чрезъ това за да бы можалъ да играе съ власть-тѫ по волѭ-тѫ си, издѣйствовалъ е въ Цариградъ, както видѣхмы малко по-горѣ, за себе си достойнство кабинетскаго совѣтника; нъ князъ Михаилъ положи клетвѫ, че ще да варди Уставъ-тъ като свято. Нъ понеже въ Уставъ-тъ нигдѣ нестои, да може порта-та своеволно да въспоставлява чиновницы въ Сърбіѭ, нито пакъ да ся смѣсва на внѫтрѣшно-то правление, а напротивъ стои, че може князъ-тъ да дава званія (чинове), не токмо кои-то си постоѭтъ, нъ и ако ся яви нужда и потрѣба, да може и новы да устроява и чиновницы на таковы званія да въспоставя: того ради князъ Михаилъ ние щѣлъ никакъ да пріими Вучича за своего совѣтника, защо-то това бы вече повредило негово-то право. Следователно князъ Михаилъ за да бы осталъ следственъ, както въ обвезателство-то си, така и въ свое-то право, ние можалъ на никой способъ да пріими Вучича за своего совѣтника, а най-паче отъ това, че е той готвилъ разны примки, за да не бы можалъ князъ Михаилъ въ Сърбіѭ никакси да ся позива на достойнство-то си, на кое-то е ималъ право по самый-тъ уставъ, а второ че е той непрестано дѣйствовалъ за да ся прикѫсне наследствие-то въ фамиліѭ-тѫ на Обреновцы, най-после пакъ князъ Михаилъ и ако да стане князъ, да бѫде поне изборный. И заради тоя изборъ е издавана прокламація 1840. годинѫ преди поврьщание-то на князъ Михаила отъ Цариградъ въ Сърбіѭ. — Следъ това отдѣли ся Вучичъ съ нѣколко подбодачи и отиде въ крѣпость-тѫ Бѣлградскѫ и предаде ся въ нарѫчія-та на Турцы-тѣ. Отъ тукъ после отиде въ Цариградъ, и започна тамъ да дѣйствова при Турцы-тѣ, за да го въздържѫтъ да отнеме управление-то на князъ Михаила. Турцы-тѣ явно несѫ могле да му помогнѫтъ; защо-то е князъ Михаилъ былъ независимъ въ погледъ на внѫтрѣшно-то управление; обаче и пакъ му ся подало что трѣба да струва. Като ся немина много врѣмя и Вучичъ съ свои-тѣ едномисленицы получи милость за да ся върне въ Сърбіѭ, започна пакъ изнова да кара свои-тѣ злы намѣренія. И что е сторилъ? Придоби на своѭ странѫ лѣгкомисленицы-тѣ и себичницы-тѣ а такожде и еднѫ часть отъ народъ-тъ прильсти чрезъ нѣкаквы лукавы причины, и стана да дига бунѫ противъ князъ Михаила. Освенъ това тіи трудили сѫ ся непрестано да изнясвать разны интриги при портѫ-тѫ за князъ Михаила а нарочно противъ негово-то владение. За удѣйствованието на цѣль-тѫ си за най-добро средство взѣли сѫ порезъ-тъ (даждие-то). Порезъ-тъ бѣше отъ начало отрѣденъ на главѫ, способнѫ за данъ, по 6 тал. (36 цв.) на годинѫ-тѫ; а следъ отшествие-то на князъ Милоша отъ Сърбіѭ, нѣколко отъ оныя, кои-то бѣхѫ глава на движение-то противъ князъ Милоша, а най-паче Вучичъ, както ся види за да придобіѭтъ народъ-тъ на своѭ странѫ, бѣхѫ смакнали порезъ-тъ на 5 тал.; нъ после като ся дигна пакъ на 6 тал., Вучичъ подбуни народъ-тъ и прельсти го, че той ушъ не иде връхъ князъ Михаила, вече връхъ оныя, кои-то бѣхѫ дигнали порезъ-тъ отъ 5 на 6 талиры; обаче да е Вучичъ казалъ: хайдите братія връхъ князъ Михаила, народъ-тъ бы го тутакси съ камение затрупалъ; защо-то народъ-тъ е весма много привързанъ былъ както на отецъ-тъ тъй сѫщо и на сынъ-тъ. И чрезъ таковы разны покушенія и дѣланія наедно, кои-то Вучичъ като глава на съдружнѫ-тѫ противнѫ партіѭ знаяше да употреби добрѣ сѐ на своѭ ползѫ, принуди ся князъ Михаилъ, за да последува на разумность-тѫ, и да остави отечество-то си; нъ и пакъ за да небы ся турило то въ челюсты-тѣ на ужасный-тъ мѣждуособный бой, проводи той оныя четы, кои-то бѣхѫ ся приготвили кое-кѫдѣ врьхъ него, а сѫщо и свои-тѣ привьрженицы, да си идѫть на домове-тѣ, и така примина той въ Земенъ въ Аустрійскѫ областъ, безъ да стане нѣкое движение въ землѭ-тѫ. И така добро-то получи зло; оная сила и онова достойнство, пакъ и само-то защитение за цѣлокупностъ-тѫ на управление-то, уборихы Михаила. И само да ся е отслабило малко на Турцы-тѣ и той бы пакъ останалъ, обаче той заради любовъ-тѫ на правдина-та и благостояние-то на отечество-то си остана непоколебимъ.

Освенъ Вучича прие съучаствие на подвигъ-тъ врьхъ князъ Михаила и Стефанъ Петровичъ Кничанинъ, кой-то ся въ год. 1848—1849. въ Маджарскѫ-тѫ бунѫ толкова ушъ прослави; — той умрѣ на 26. Май 1855. годинѫ.

Вучичъ прие следъ Михаила съ свои-тѣ привьрженицы думенъ-тъ на владение-то. Въ съгласие съ турскій-тъ комисаръ воспостави едно привремено правление, въ кое-то предсѣдавахѫ Вучичъ, Симичъ и Петрониевичъ, и въ това врѣмя направихѫ народнѫ скупчинѫ. И тъй на 2. Септ. 1842. годинѫ започна ся оная най-паче отъ самы-тѣ противницы на Обреновцы съставляюща ся скупчина. Александеръ Кара-Георгиевичъ бѣше сега убо отъ това множество като такъвъ назначенъ, кой-то заслужва да бѫде князъ, защо-то, предлагахѫ, като сынъ на оногова мѫжа, кому-то е ушъ княжевско-то достойнство още отъ начало припадало, и защо-то е тоя (Кара-Георгій) най-много за Сърбіѭ работилъ, нежели ни единъ отъ тѣхъ тукъ присѫдствующи. Народъ-тъ лѣсно е можалъ да ся съгласи за него; защо-то като попыта Вучичъ събраны-тѣ тукъ: „кого искате за князя?“ извикахѫ всички: „Кара-Георгиевича.“ Кара-Георгиевичъ ся тоя часъ представи тукъ и бѫде съ всеобщо возклицание поздравенъ и приетъ. Высока-та порта непричака нито единъ часъ, нъ призна Михаилово-то измѣствание, безъ да истърсва много; тя призна сега новоизбраный-тъ за князъ отъ Сърбіѭ. И чрезъ това испадна ѝ на рѫкѫ, за да отхвърли онаѭ породицѫ, коя-то бѣше завзѣта единствено само за свой-тъ родъ, а най-много, и коя-то нейно-то влияние тѣжко прiймаше, и да въспостави еднѫ другѫ нѣй привързанѫ партіѭ на думень-тъ.

Русія ся показа незадоволна съ това, что Порта-та безъ договоръ-тъ съ Русіѭ захванала едно таково измѣнение и что е това движение тутакси примирила; и така Русія е отричала наименование-то на князъ Александра; Порта-та искаше да докаже злочинство-то на Михаила, кое-то ушъ като да е той сторилъ. Порта-та взѣ такожде случено-то промѣнение въ Сърбіѭ като званично (офисіално). Тя нещеше никакси да признае, че е това было нѣкаква подклада на подвигъ-тъ, понеже тя нейны-тѣ причины и нейны-тѣ опълномощены комисары искаше да ся признаѭтъ и одобрѭтъ, най-паче за онаѭ земѭ, въ коѭ-то тя притяжава господарскѫ власть, нъ всѣкое таково умѣсване на нейно-то господарско право отби тя отсѫдно.

Аустрія посредствова такожде тукъ. Тя поиска Михаилъ пакъ да ся повърне въ Сърбіѭ, и изясни ся че само тогава може той да бѫде отхвърленъ, кога-то ся окриви той чрезъ судейски испытванія. Русія предложи, да ся повърне Михаилъ пакъ на престолъ-тъ, ако изборъ-тъ на Александра не ся одобри, кой-то е следъ Михаилово-то отшествие лѣсно можалъ да стане въ оня мятежъ, и да ся захване сега съ по-правиленъ рѣдъ, като ся отстранѭтъ въ сѫщо-то врѣмя и основатели-тѣ на подвигъ-тъ, както паша-та Кіямилъ, тъй сѫщо и двама-та сърбски поглавари Вучичъ и Петрониевичъ. Паша-та бѣше безъ никакъвъ трудъ отвънъ Сърбіѭ отдалеченъ, нъ напротивъ оныя двамина-та зададохѫ доволно трудъ, догдѣ-то ги отдалечѫтъ отъ скупчинѫ-тѫ и отъ народъ-тъ.

Кара-Георгиевичъ бѣше сега принуденъ, да си откаже достойнство-то. Като ся започна негово-то княжеско избирание, искаше рускій-тъ пълномощникъ, да нематъ Вучичъ и Петрониевичъ никакво съочаствие на скупчинѫ-тѫ, за да ся свърши изборъ-тъ съ пълнѫ свободѫ.

Следователно пакъ на кого щѣше да ся падне, въ прочемъ ние было сѫмнително. Порта-та бѣше изключила изрично младый-тъ князъ споредъ своѭ-тѫ господарскѫ власть. Нъ понеже освенъ Кара-Георгиевича немаше никого другиго, кой-то бы былъ заслуженъ и да иска да има право на престолъ-тъ, освенъ что бѣше само Милошъ Обреновичъ. Обаче голѣмцы-тѣ ги е было страхъ за нено, и затова сѫ повикали сѐ оныя человѣцы на скупчинѫ-тѫ, кои-то ще изберѫтъ оногова, кого-то тіи искатъ; и на 15. Юний 1843. годинѫ бѫде изново събрана скупчина.

Сърби-тѣ распорѣдихѫ свои-тѣ скупчинары спорѣдъ нахіи-тѣ си (17 окружія). Новый-тъ паша, отъ Рускѫ странѫ конзулъ-тъ, тъй сѫщо и пълномощникъ-тъ рускій, и Митрополитъ-тъ присѫдствовахѫ тукъ, и като запытахѫ, кого искате за князъ, 17тѣхъ нахіи отговорихѫ еднодушно Кара Георгиевнча. После пытахѫ пакъ многы по наособъ; обаче тій дадохѫ пакъ сѫщый-тъ отговоръ. И тъй стана Кара Георгиевичъ князъ отъ Сърбіѭ, като употребихѫ тіи права-та, чрезъ кои-то можахѫ да ся отбиратъ князъ. Пълномощникъ-тъ Портинъ и Рускій-тъ защитителъ трѣбаше сега да признаѭтъ тойзи изборъ; Вучичъ и Петрониевичъ ся принудихѫ спорѣдъ исканието на Русія, да ся уклонѭтъ отъ Сърбіѭ на вънъ; и така тіи после неможихѫ да ся наслаждаватъ съ плодове-тѣ отъ рѫкѫ-тѫ на дѣлание-то си.

Порта-та потвърди сега изново Кара-Георгиевича; обаче той получи това достойнство само за своѭ-тѫ личность; защо-то Султанъ-тъ бѣше потвърдилъ чрезъ свой-тъ султанскій хатищерифъ (на 7 ребіу-евалъ 1246. или на Августъ 1830. год.) наследство-то въ Обреновичевѫ-тѫ фамиліѭ.

Тоя царскій beратъ дума така: „Давамъ му (Милошу) това сърбско княжевско достойнство на тоя конецъ за цѣлый неговый животъ, да следъ неговѫ-тѫ смърть премине това достойнство на неговый-тъ най-старый сынъ, а отъ тогова и на неговый собственый сынъ, и на тоя конецъ убо да бѫде въ неговѫ-тѫ фамиліѭ наследствено.“

И порта-та сега можаше спорѣдъ това, достойнство-то на князъ Александра пакъ да взѣме, само ако бы ся появилъ макаръ какъвъ-да-е доволенъ изговоръ (причинѫ), понеже тя небѣше му го съвсѣмъ безусловно дала за цѣлый неговъ животъ; както ся това въ годинѫ 1858. и случи, като ся принуди Александъръ да ся отрече отъ престолъ-тъ. И на тоя основъ въ год. 1847.—1848. предувзѣла бѣше Александрова-та партія да издѣйствова въ Цариградъ пренясвание-то на наследство-то въ Александровѫ-тѫ фамиліѭ, нъ това предузятие остана безплодно. — Нъ да е изборный-тъ начинъ вообще съ твърдѣ голѣмо зло свързанъ, ние нуждно да ся показвать сега тукъ доказателства; да погледнемы само на Влахіѭ, колко бѣше безполезно, да, даже и весма щетно това въведение за нѭ! — За благостояние-то на Сърбіѭ (пакъ и за всѣкѫ другѫ земѭ) ще бѫде отъ най-голѣмо благополучие и отъ най-голѣмѫ важность, като ся утверди наследство-то; защо въ противный случай друго неще бѫде, нъ само да ся умножавать партіи-тѣ непрестано; а напротивъ пакъ въ наследственѫ-тѫ формѫ отъ денъ на денъ ще быва сѐ по-много и по-много миръ и спокойствие въ земѭ-тѫ, право-то напредование и развитие въ таѭ новѫ държавѫ ще получва непрестано сѐ по-высокъ и по-высокъ степенъ; а движение-то пакъ быва на всѣгда дълготрающе и безплодно.

ГЛАВА ЧЕТЫРЕНАДЕСЯТА.

ПАРТІИ ВЪ СЬРБІЯ.

Партіи въ Сърбіѭ по право нема ни еднѫ, защо оныя, кои-то съчинявать партіи въ Сърбіѭ, немать ни единъ отъ тѣхъ нѣкой обште полезный, нъ единствено свой собственый интересъ предъ очи; и за това назовавать ся такиви само спорѣдъ свои-тѣ личности, а не отъ политични-тѣ основы. — Было е истина и по отколѣ партіи въ земѭ-тѫ, обаче тіи представляюще ся въ имя-то на политични-тѣ партіи, неможихѫ никакъ си да си постигнѫтъ свои-тѣ скриты умишленія. Една-та партія бѣше, партія на стари-тѣ (старцы-тѣ), кои-то търсяхѫ да ся задържи онова, что е тѣмъ свойствено и мило, сирѣчъ положение-то на тѣмъ сходно-то състояние, въ кое-то ся нахождахѫ; нищо да ся немѣнува, тіи мразѭть всичко онова, что е́ ново. Тѣхни-тѣ противницы млади-тѣ (въ образование-то напредни-тѣ человѣцы) наричали сѫ ги глупацы. А млади-тѣ пакъ назовавани сѫ были отъ тѣхъ паразлійцы, защо-то бѣхѫ изучили многи отъ тѣхъ науки-тѣ си въ Паризъ или поне на странѫ негдѣ. Тая послѣдня-та съставлява ся отъ млади-тѣ, по-способны-тѣ, по-добрѣ изучени-тѣ и образованы-тѣ человѣцы. Нѣколко по-разумни отъ стары-тѣ придружихѫ ся на таѭ партіѭ, къмъ неѭ ся счислявать и тъй наричани швабы. Обично наричать ся въ Сърбіѭ швабы (Немцы) оныя, кои-то сѫ въ Аустріѭ родени, пакъ после приминали и ся заселили въ Сърбіѭ — че ако ще да бѫдѫтъ по рождение-то си, языкъ-тъ си, а найпаче и законъ-тъ (религія-та) прави Сърби, кои-то ся тукъ или въ какво-да-е занимание нахождахѫ, или пакъ бѣхѫ стѫпѫли въ слѫжбѫ државнѫ. Тая мързость въ Сърбіѭ върхъ тѣхъ, коя-то Сърби-тѣ иматъ, има си различны начала·

Всѣкій народъ има природно нѣкакво отврьщвание спротивъ странцы-тѣ и спротивъ тѣхны-тѣ обичаи и спротивъ тѣхно-то облекло, чрезъ кои-то ся различватъ отъ обикновение-то народно, а нарочно, ако тіи странцы станѫтъ да не почитатъ, це вардятъ и почти мразѫтъ на адеты-тѣ и употребленія-та народны; както что ся н. пр. случва като не вардѫтъ или даже почнѫтъ да ся смѣѭтъ на вѣрозаконы-тѣ посты, въ повѣдание-то съ женскій-тъ полъ съвсѣмъ слободно ся впуснѫтъ, кое-то ся струва на народъ-тъ като нѣкакво соблазнително нѣщо, ако станѫтъ да ся надмѣтватъ и прецѣняватъ, а туземцы-тѣ (въ земѭ-тѫ) съвсѣмъ малко прецѣняватъ, кои-то ся за тѣхни-тѣ очи много прости и необразовани струватъ и проч.; — такиви подобни примѣри има безбройни. Разумни-тѣ человѣцы въ Сърбіѭ признаватъ това въ прочемъ сами, че сѫ много добрины сторили на Сърбіѭ тыя Швабы. Правителство-то пріимѫ такивы человѣцы още непрестано, и ще бѫдѫтъ принудени да струватъ това чакъ до тогава, догдѣто ся тѣхни-тѣ отъ кѫдѣ науки-тѣ и искуства-та не умножѫтъ и тыя имъ вече не бѫдѫтъ потрѣбни; тогава ще премлѫкнѫтъ и всички-тѣ тѣхны тѫжбы и негодованія спротивъ това.

Заради князъ Милоша приказва ся относно на шваби-тѣ една добра характерична анекдота. Оныя, кои-то ся нахождахѫ въ звание около него, насърнахѫ единъ пѫтъ весма много на швабы-тѣ. Милошъ ся стори като че и той е́ на тѣхно-то мнение и каза: „да, мы ще ги испѫдимъ всички колко-то сѫ.“ Тутакъ си слѣдъ това каза той на едного, кой-то беше най-голѣмъ противникъ на шваби-тѣ: „Днесъ непремено трѣба да напишѫ на великій Везиръ това и онова, иди и напиши ми еднѫ депешѫ.“ — Господарю, каза оня, какъ могѫ да направѫ това, като незнамъ да пишѫ?“ — Сега захвана го Милошъ сърдито „ты незнаешъ, азъ незнамъ, и пакъ искате да испѫдимы швабы-тѣ, — иди, че ми проводи Давидовича, той знае. Отъ сега на татакъ да ми мълчишъ за това!“

Въ Сърбіѭ нема никакво благородство. Подъ Кара-Георгія искахѫ нѣкои си войводы и кнезове да направатъ достойнство-то си наслѣдствено. Нѣкои си пакъ земахѫ своеволно за себе си презграничный-тъ гюмрукъ; и камо распорѣдявахѫ съразмѣрно порезъ-тъ, притурвахѫ нѣщо и за себе си; т. є. искахѫ десетакъ-тъ за себе си, както струвахѫ нѣкогда турски-тѣ спахіи, и карахѫ селены тѣ да имъ идѫтъ на миціѭ. Тѣ ся считахѫ убо по-много като господари, нежели като началницы.

Подъ князъ Милоша желаѭхѫ изново оныя, кои-то ся като главни около него нахождахѫ, да ся наместѭтъ като спахіи и да станѫтъ нови чифликъ-саибіи по села-та. Тіи му прѣдставлявахѫ, че е́ много трудно да ся управлява съ народъ-тъ безъ еднѫ посредственѫ силѫ, и какъ ще той напротивъ въ сѣко време да получи голѣмѫ помощъ въ оныя, кои-то ако обдари съсъ спахіилѫцы (мушіи). „Е какво ще правишъ ты тогава, запыта Милошъ едного, кой-то най-много обичеше да му ся дадѫтъ нѣколко села, „като получишъ това?“ Одговори тоя: „Щѫ седѫ и щѫ піѭ чибукъ, догдѣ-то непотърси Господарь-тъ помощь одъ мене; тогава щѫ скочѫ азъ съ момчета-та си.“ И ако бѣхѫ тыя человѣцы придобили мушіи, кое-то тіи най-много желаѭхѫ, известно щехѫ да съизволѭтъ за да задържи Милошъ мѣста-та (мюлкъ-тъ) като свои собствени, съ кои-то той само като откупитель управляваше; а такивы има всѣкій владѣтель като припадающе на коронѫ-тѫ (короны мюлкове, Krongüter) кои-то ся думатъ тукъ въ Сърбіѭ правителствени.

Милошъ остана спротивъ такивы умишленія явно противенъ; той подръжаваше въ много работы на голѣми-тѣ господари, обаче и пакъ ся отлѫчава отъ тѣхъ, что-то нераздаваше мюлкъ. Одузятие-то на господарски-тѣ права заради притяжавание-то на мюлкъ-тъ бѣше на народъ-тъ за негово-то добро много важно; а на мѣсто това количество тури ся данъ, коя-то му ся и пакъ теретна видѣ. За таѭ данъ ще говоримъ малко по кѫсно.

Чрезъ това получихѫ селяни-тѣ подпълнѫ независность или слободѫ. Милошъ имъ бѣше неизчислимы добрины сторилъ, нъ и пакъ съ това неумножи ся число-то на негови-тѣ пріятели за това време, догдѣ-то малко по-кѫсно не ся разбудихѫ и почнахѫ да оцѣняватъ и да пріиматъ покаяние за неразумно-то тѣхно постѫпвание.

ГЛАВА ПЕТНАДЕСЯТА.

СВЯТО-АНДРЕЙСКА СКУПЧИНА И ПОВРАЩАНИЕ-ТО НА КНЯЗЪ МИЛОША ОБРЕНОВИЧА ВЪ СЬРБІЯ (1858. год.)

Подъ владение-то на князъ Александра Кара-Георгиевича отъ годинѫ 1842. до 1858. ако че ся и неможи отречи това, че е Сърбія напредовала въ разны погледы, най-паче по правосуднѫ-тѫ стрѫкѫ, заради коѭ-то е издаденъ законикъ гражданскій и постѫпвание-то судейско (рѣдъ-тъ) точно опредѣлено, освенъ това по просветнѫ-тѫ стрѫкѫ, въ коѭ-то сѫ основани много училища и разны по-высоки и по-ниски учебны заведенія; обаче и покрай всичко това пакъ трѣба да ся признае, че е Сърбія твърдѣ много изгубила отъ предишнѫ-тѫ си важность и силѫ, защо първо оная партія, коя-то бѣше достигнала съ помощь-тѫ на порта-та до владѣние-то, трѣбала е твърдѣ много да угодява на турско-то правителство и да му отслабя и отпушта на желанія-та съ голѣмо оцърбение на политични-тѣ права и на вѫтрѣшна-та самосталность сърбска; второ и самый-тъ князъ, кой-то бѣше избранъ отъ народъ-тъ само за свое-то лице а пакъ отъ портѫ-тѫ само приврѣмяно безъ наследство като князъ Сърбскій признатъ, утивалъ е по-много на това, да придобие на себе си задоволство-то и благонаклоность-тѫ на порта-та а освенъ това и благоволение-то на страни-тѣ дворове, и така да ся укрѣпи чрезъ помощь-тѫ на страно-то влїяние въ достойнство-то си и да направи това наследствено въ неговѫ-тѫ си фамилiѭ, нежели на това да спичели благодарнѫ признателность и любовь на народъ-тъ си и да на тыя като на най-якъ основъ въздигва бѫдущность-тѫ както на домъ-тъ си тъй на отечество-то си. Обаче най-голѣмо-то зло, кое-то е докарало това злощастно промѣнение за Сърбiѭ, бѣше отъ еднѫ странѫ умаление-то и ослабение-то на княжеска-та власть, а отъ другѫ странѫ че ся бѣше прямного умножило влїяние-то на оныя предводители и началницы на владѣѭща-та партія, кои-то сѫ и быле на всичкій тоя превратъ виновницы, и кои-то не само че бѣхѫ заграбили за себе си сега най-высоки-тѣ чинове и достойнства, нъ сѫ още и искали князъ-тъ отъ тѣхъ да зависи и безъ тѣхъ да неможе нищо да предузима, и на тоя конецъ да дѣлѭтъ тіи съ него върховнѫ-тѫ власть; отъ тукъ последова това голѣмо злощастие, че сѫ почти непрестано траяли интриги и препирки измѣжду князя и голѣмцы-тѣ и че сѫ отъ сърѣвнование едни на други всѣкоѭ работѫ обременявали и припречвали, и така затворяли пѫть-тъ на всѣко поспѣшно напредование; а въ народъ-тъ сѫ причинявали всѣкакво незадоволство, неповѣрение и възнемирение заради бѫдущность-тѫ, а чрезъ това най-паче отваряли пѫть да ся умѣсвать страни-тѣ сили въ тѣхни работи и да распространявать политично-то си влїяние мѣжду имъ, а мѣжду това спори-тѣ и интриги-тѣ да ся умножавать катадневно сѐ по-много и по-много. При таковы жалостны обстоятелства ние могло много да помогне, дето сѫ ся нѣкои образовани и за честь и напредование на родъ-тъ си и отечество-то си одушевлѣни человѣцы людски и искрено старали заради това, какъ бы ся законый порядокъ въ земѭ-тѫ сѐ по-много утвърдявалъ и да ся умножава знание-то и благостояние-то въ народъ-тъ. Нъ неповѣрение-то и спори-тѣ помѣжду князя и голѣмцы-тѣ растли сѫ едноманъ, догдѣ-то ся най-после до такъвъ степенъ умножили, что-то че сѫ тыя почнали да опитватъ за да уклонѭтъ Александра Кара-Георгиевича макаръ на какъвъ-да-е способъ отъ престолъ-тъ, а това пакъ като неможи да имъ испадне на рѫкѫ, нъ още напротивъ князъ Александъръ осѫди нѣкои найзнатны человѣцы отъ тѣхъ като кривцы и ги проводи на заточение подъ най-строгъ затворъ, тогда е достигнало мѣждуособно-то огорчение най-голѣмъ степенъ, и въ цѣлый народъ пробудило ся изново съ силѫ загушено-то желание за повращание-то на въобще вълюблѣна династія Обреновцы, чрезъ коѭ-то ся надѣвалъ твърдо народъ-тъ че ще ся повърне така подъ снажно-то и мѫдро-то владѣние на князя Милоша постояный порядокъ и строга законость, а въ неговый наследникъ князъ Михаила видѣлъ е осведочение на напредование-то къмъ повысоко образование и живо развитие на сили-тѣ си и благостояние-то си. Като убо год. 1858. поискахѫ и сами-тѣ голѣмцы заедно съ народъ-тъ единогласно народнѫ скупчинѫ, на коѭ-то сѫ желаели голѣмцы-тѣ да окривѭтъ и свалѭтъ князъ Александра предъ народъ-тъ, а народъ-тъ желаѭще да направи единъ пѫть на това жалостно състояние край и да положи на растроение-то границѫ, пристаналъ е съ най-голѣмо задоволство съ голѣмцы-тѣ да ся състави народна скупчина. на коѭ-то трѣбаше князъ-тъ ненадѣйно да пристане; тогда е въ цѣлѫ Сърбіѭ като съ нѣкакво надобично вдохновение завладѣла обща мисьль, че е една едничка помощь за народъ-тъ и отечество-то останала тая, да ся повърнать Обреновцы на Сърбскій престолъ.

Като ся убо сабрала свикана-та за день общенароднаго празника Сърбскаго св. първозванаго Андрея народна скупчина въ Бѣлградъ, тутакси ся е могло още отъ първы-тѣ нейны предузятія да познае, че е тя въ цѣль-тѫ си и намѣрение-то си съвсѣмъ сложна. Много отъ посланицы-тѣ сѫ явно предъ скупчинѫ-тѫ говорили заради злоупотрѣбленія-та и беззаконія-та, кои-то прави върховна-та власть, и излагали сѫ злины-тѣ, кои-то е принуденъ народъ-тъ да тѣгли противъ правила-та на законъ-тъ отъ правителство-то, пакъ сѫ най-после предлагали да ся дрьпне за това както князъ-тъ и неговитѣ попечители така сѫщо и совѣтъ-тъ държавный на отговоръ, защо тіи сѫ казвали така: че народъ-тъ, кой-то е свободѫ-тѫ си и права-та си съ своѭ-тѫ собственѫ кръвь придобилъ, има пълно право оныя, на кои-то е повѣрилъ власть-тѫ, да потѣгли и на отговоръ, и ако сѫ тіи злоупотрѣбили власть-тѫ, коя-то имъ е въвѣрена была, да може народъ-тъ да имъ ѭ отвзѣме както имъ ѭ и далъ.

Още въ шесто-то засѣдание на 10. Декемврій заключи ся отъ всички-тѣ посланицы на скупчинѫ-тѫ еднодушно, да ся повика князъ Александъръ писмено, за да остави владѣние-то и да го придаде на народна-та скупчина и да подпиши оставкѫ-тѫ си, коѭ-то му бѣше проводила скупчина-та въ приложение на писмено, а като ние щѣлъ князъ Александъръ да стори това, нъ е нощемъ помѣжду 10 и 11 Декемврій при Турцы-тѣ въ крѣпость-тѫ Бѣлградскѫ побѣгналъ, тогава го скупчина-та въ засѣдание-то си на 11. Декемврій държано едногласно лиши отъ княжеско-то му достойнство и прогласи го за изхвърленъ отъ достойнство-то му, а на негово мѣсто въспостави съ едногласно одушевлено рѣшение князъ Милоша Обреновича за князъ Сърбскій съ права на наследство-то, кои-то сѫ му быле по Уставъ-тъ даровани. Следъ това народна-та скупчина взѣ всичкѫ власть въ свои-тѣ рѫцѣ до прихождение-то на князъ Милоша Обреновича; на скоро следъ това прогласи скупчина-та приврѣмено за командантъ на градъ-тъ Бѣлградъ и на гарнизоно-то войнство своего подпредсѣдателя Стевча Михаиловича. Нъ като ся дознало на 12. Декемврій, че е совѣтъ-тъ, кой-то ся отъ начало въ всичко съ скупчинѫ-тѫ съгласявалъ, ударилъ назадъ; защо на 11. Декемврій влезе ненадѣйно Вучичъ съ нѣколко съвѣтницы и голѣмцы въ скупчинѫ-тѫ за да развали свършенѫ-тѫ почти работѫ народнѫ, всичка скупчина тогда едногласно повика: „нема вече да тѣглете народъ-тъ зъ носъ-тъ, не! Ние това скупчина врачарска нито Петровска *): това е скупчина свято-андрейска.

---

*) За скупчинѫ врачарскѫ види странѫ 135; — 1848. годинѫ свикали сѫ речени-тѣ голѣмцы народъ-тъ на

— Колко е былъ задибелялъ образъ-тъ на голѣмцы-тѣ вижда ся най-добрѣ отъ тукъ, че ни ги е срамъ было и сега да приказвать явно на народъ-тъ, че тіи работѭтъ съ страни-тѣ дворове, и че това неможе да бѫде, кое-то иска народъ-тъ. Вучичъ е тогда така говорилъ: „Молиме! азъ ся разговарѣхъ съ садразанъ-тъ въ Цариградъ — пакъ и той казва че това неможе да бѫде! Разговарѣхъ ся съ Була въ Бечъ, кой-то ведри и облачи — пакъ и той дума че това неможе да бѫде!“ Нъ като му неиспадна на рѫкѫ какво-то бѣше наумилъ — показа си юмрукъ-тъ на скупчина-та, и извика: „Да ми услѣпее и това друго око, ако Обреновцы дойдѫтъ!“ —

Скупчина-та е мислила че ся той шигува; обаче ся на скоро видѣ, че ся голѣмцы-тѣ и съвѣтницы-тѣ не сѫ шигували, и че нѣкои съвѣтницы като задобихѫ гарнизоно-то войнство на своѭ странѫ намѣравали сѫ чрезъ помощьтѫ на войнство-то да распѫдѭтъ скупчинѫ-тѫ съ наоружанѫ рѫкѫ и князя отъ крѣпость-тѫ да доведѫтъ и така да го повърнѫтъ пакъ на престолъ-тъ, а напротивъ пакъ жители-тѣ Бѣлградски наоружани и събрани рѣшили сѫ ся да ся упрать на това, и народнѫ-тѫ скупчинѫ и нѣйно-то заключение да бранѭтъ съ оружие; нъ понеже е всичко това могло злы следствія да повлече подирѣ си, то затова да не бы ся между

скупчинѫ въ Крагуевецъ за денъ Петровденъ; нъ като осетили че народъ-тъ ще имъ претърсѭ добрѣ рѫкамъ, какво сѫ сторили за толкова годины, уплашили ся и распустнали съ уйдурмѫ скупчинѫ-тѫ безъ да стане.

единородны-тѣ братія до явно непріятелство и до кръвопролитие дошло, и да не бы явный непорядокъ и анархія-та завладѣла , скупчина-та прогласи едно приврѣмено правление и избра за това три члена ГГ. Илія Гарашанина попечителя на вн. дѣла , Стевча Михаиловича подпредседатель-тъ на народна-та скупчина и команданта на гарнизона-та войска и на градъ-тъ Бѣлградъ, и Евтимія Угричича председатель-тъ на касационый сѫдъ и посланикъ-тъ на скупчина-та, да тіи иматъ съ пълнѫ княжескѫ властъ да управляватъ съ земѭ-тѫ до пришествие-то на князъ Милоша , и това е правителство покрай непрестано траѭщѫ-тѫ скупчинѫ и управляло съ земѭ-тѫ и народъ-тъ до тогава, догдѣто ние князъ Милошъ, като прие чрезъ сіянѫ-тѫ депотаціѭ народнѫ на това позватъ въ Букурещъ 15. Януарія поднесено-то му владѣние надъ Сърбіѭ . не наименова чрезъ свой актъ одъ 2. Януарія Г. Стевча Михаиловича за своего мѣстозастѫпника и му повѣри върховно-то управление на Сърбія и да извършва княжескѫ властъ. И така е останало догдѣ-то ние князъ Милошъ съдруженъ отъ народнѫ-тѫ депотаціѭ а дочакванъ отъ народъ-тъ Сърбскій на врѣдъ съ найголѣмо одушевление и съ най-радостно усхищение изъ Влахіѭ презъ Неготинѫ, Алексинецъ, Кюпріѭ, Пожаревецъ и Смедерево заедно съ сынъ-тъ си и наследникъ-тъ княза Михаила 26. Януарія въ Бѣлградъ стигналъ и самъ владѣние-то надъ земѭ-тѫ и народъ-тъ сърбскій у своитѣ рѫцѣ взѣлъ.

И тъй ся испълнило на сърбскій народъ отколѣшно-то негово най-топло желание, и той е благополучно повърналъ назадъ въ отечество-то си своего избавителя и отца князя Милоша Обреновича и неговый отличный сынъ князя Михаила, за кои-то той презъ дълго врѣмя на тѣхно-то отсѫствие отъ отечество-то имъ никогда ние престаналъ да желѣе. Да даде Богъ да ся испълни въ пълну мѣрѫ онова, за кое-то ся сърбскій народъ отъ тѣхъ надѣва, и да ся подъ снажно-то владѣние стараго Господаря и князя Милоша избавителя и отца Сърбіи, кого сѫ всички Сърби научили и обикнали да слушать като отца, пакъ обнови старый законый порядокъ, да ся умножи почитание-то къмъ власть-тѫ, покорность-та къмъ старшіи-тѣ, послушность-та къмъ законъ-тъ и рѣвностна любовь къмъ общи-тѣ работы, а нарочно да ся пакъ възвыси и крѣпко за въ бѫдущность утемели пониженая и напустната върховна власть княжеска, какъ бы народъ-тъ сърбскій подъ честито-то владѣние на князъ Милоша пакъ поправилъ онова, что е развалено было, и онова что е запустнато было изново да ся доведе въ рѣдъ и тъй да ся положи основъ на едно постояно благостояние, какъ бы ся нѣкогда и оныя голѣмы надежды, кои-то ся възлагать въ дичный и въобще възлюбленый князъ наследникъ благополучно и въ пълнѫ мѣркѫ въ дѣло привили.

ГЛАВА ШЕСТНАДЕСЯТА.

СТАТИСТИЧНЫЙ ИЗВОДЪ ЗА КНЯЖЕСТВО

СЪРБІЯ.

Помѣжду плодоносны-тѣ земи, кои-то допирать до Дунава, припада и Сърбія, коя-то както спорѣдъ положение-то и плодородие-то така и въ политичный и търговскій погледъ заслужва особито внимание.

Сърбія лежи помѣжду 43 до 48 степ. сѣв. ширинѫ и 36 до 40 ст. въсточнѫ дълж.; ограничава ся отъ царство Аустріѭ, Влахіѭ, Българіѭ, Боснѫ, Херцеговинѫ; и повърхность-та й износи около 800 квад. мили.

Сърбія е вообще горовита, една третина отъ Сърбіѭ е съ самы горы а по негдѣ и непроходны лѣсовиты планины покрита, по кои-то ся отхранвать и вѫдѭть безчислены стада, разны домашны животны, а нарочно свиние главный производъ на Сърбія. Южно досѣгвать ся Балкански-тѣ граны, отъ къмъ западъ граны-тѣ отъ Динарски-тѣ Алпы, а отъ къмъ истокъ допирѫть краеве-тѣ отъ Банатски-тѣ планины. Отъ кѫдѣ рѣки-тѣ е Сърбія богата, нъ отъ тѣхъ сѫ само Дунавъ и Сава като погранични рѣки ладіо-носни.

Сърбія е вообще плодоносна земя; нема никаквы дивы и необитаемы и песковиты мѣста или пустины; нахождать ся такожде и благородни метали, по нѣщо отъ злато въ рѣки-тѣ, а сребро въ планины-тѣ. Въ старо врѣмя трѣба да е было рудокопство-то отъ голѣмѫ важность, защо и днесъ още носи едно окружие такова едно характеристично наименование, Рудникъ. Обаче за соль, освенъ че сѫ много покушенія и опитванія струвани, и пакъ ние могло да ся покаже нѣгдѣ нѣкой знакъ.

Жителство-то въ княжество Сърбіѭ износи около 925.212 (спорѣдъ нов. стат. 1 миліонъ), отъ кои-то 474.919 припадатъ на мѫжкій, а 450.296 на женскій полъ, кои-то само съ мало изятие принадлежѭтъ вси на православно-восточна-та цьрква. Тіи сѫ както ся по языкъ-тъ вижда Сърби и Българи, и нѣщо малко Власи. Българскій елементъ ся находжда нарочно въ югоисточны-тѣ окружія, а напротивъ Власи-тѣ сѫ край Дунавъ-тъ въ Пожаревско и Неготинско окружие. Освенъ тыя на православна-та цьрква, живѣѭтъ въ Сърбіѭ още 15.000 Моамеданцы, нъ тіи смѣѭтъ да обитавать само въ оныя чрезъ уговоръ-тъ назначены мѣста, сиречь въ Бѣлґрадъ, Адакале, Кладово, Ужицѫ, Смедерево, Шабецъ, Соколъ и Зворникъ. Освенъ тыя числѭтъ ся въ Сърбіѭ и до 17.000 цигани, и нѣщо до 1400 Евреи. Тъй сѫщо могѫтъ да ся споменѫтъ още около 4280 странцы отъ разны вѣроисповѣданія.

Сърбія е политично на 17 окружія подѣлена, на кои-то границы-тѣ ся означавать обично чрезъ природны граниченія, както чрезъ брегове-тѣ, рѣки-тѣ и пр. Тыя 17 окружія раздѣлѭтъ ся още на 54 среза, при кои-то въ всѣко окружие има по единъ началникъ. Главны-тѣ мѣста на окружія-та сѫ: 1. Бѣлградъ, 2. Ваљево, 3. Шабецъ, 4. Подрина, 5. Ужица, 6. Чачакъ, 7. Крагуевецъ, 8. Рудникъ, 9. Крушевецъ, 10. Ягодина, 11. Кюпрія, 12. Алексинецъ, 13. Княжевецъ, 14. Цьрна Рѣка, 15. Крайна, 16. Пожаревецъ, 17. Смедерево.

Спорѣдъ статистичны-тѣ извѣстія отъ годинѫ 1850. броѭтъ ся въ Сърбіѭ 39 градове, 2078 села и 193 малки селца (кулибы), съставляюще ся отъ 142,999 кѫщы.

Редовно-то войнство състои ся отъ 2000 пѣшцы 300 всадницы, и еднѫ приличнѫ артилеріѭ (топціи). Всѣкій войникъ длъженъ е да служи 4 годины, презъ кое-то врѣмя сѣкога три мѣсецы служи въ войнство-то, а три мѣсеци добыва дозволение да може да си иде на домъ-тъ. Въ ратно врѣмя е длъженъ всѣкій за оружие способенъ Сърбинъ да стане на оружие и да воюва на свои собствены разноски, отъ правителство-то добыва той въ такъвъ случай само нужно оружие.

Знакъ-тъ (символъ-тъ) на хорѫгва-та на Сърбія е щитъ съ цървено поле, кое-то ся раздѣлѭ чрезъ единъ бѣлъ кръстъ на четыри чясти (полета), и въ срѣдѫ-тѫ на тыя четыри полета стои по едно огнило. Цѣлъ щитъ вижда ся като прикритъ съ еднѫ царскѫ порфирѫ, а отъ горѣ една корона захлюпена на щитъ-тъ. Хорѫгва-та ся състои отъ три хоризонтално положены краски: горѣ чървена, въ срѣдѫ-тѫ ясно синя а доло бѣла; на единъ-тъ край на горнѭ-тѫ краскѫ стоѭтъ три звѣзды, а на срѣднѭ-тѫ стои реченый знакъ (символъ) Сърбскій.

Който чети тука а хуби веда
мисли чие зло [illegible]

Даждие-то въ Сърбіѭ е твърдѣ лѣгко и праведно разрѣдено. Право-то даждие състои ся въ 5 талиры на главѫ, коя-то е за дань вредна (способна), а такови има до 160,000, и заплащание-то е отрѣдено на два пѫты въ годинѫ-тѫ, кое-то като ся събере за еднѫ годинѫ износва 800,000 талиры; нъ това е само въобще прехесапено, сиречь едно на друго; обаче по наособно за всѣко лице е раздѣлено на следоѭщій способъ.

Ако ся нахождать въ едно общество н. пр. 80 порески главы, а отрѣдено имъ е да платѭтъ 400 талиры, тогава разрѣждать началницы-тѣ на общини-тѣ реченѫ-тѫ сумѫ така, что-то ся образувать спорѣдъ имотъ-тъ имъ три порески класси: отъ тыя първа-та и най-голѣма-та плаща годишно отъ 10—20 талиры, средня-та отъ 4—5 тал., а най-долня-та 2—3 талира. Нѣколко най-имотни мюлкджіи, кои то сѫ твърдѣ малко, плащатъ годишно въ съразмѣрие на имотъ-тъ си отъ 20—40 а най-много до 60 талиры. Отъ неправы-тѣ (посредны-тѣ) даждія има въ Сърбіѭ още извозный и увозный гюмрукъ и още нѣкои други. — Отъ годинѫ 1838 нема въ Сърбіѭ никакво самокупство или самопродавство (monopol). По §. 45. на основный-тъ законъ упражнява всѣкій Єърбинъ свободнѫ търговіѭ и свободны занаяты.

Отъ това кратко начертание вижда ся твърдѣ ясно, че правителство-то като има само постояно и честно желание, ся нахожда въ твърдѣ благополучно отношение, и че Сърбія нема никакъвъ държавный длъгъ.

Ако взѣмемъ въ призрение матеріялны-тѣ работы на Сърбія, кои-то бы могле при такова благонаклоно отношение да напредовать твърдѣ изрѣдно, то ще видимъ, че сѫ тіи много останали назадъ, и много трѣбва още да ся работи, и че отъ до сегашны-тѣ възможны и постижны работы, само нѣколко сѫ ся развили, нъ и то пакъ не доволно отъ колко бы трѣбало, а най-паче че имъ сѫ ся подавали обилны средства, кои-то съ твърдѣ ефтенъ способъ свързаны.

Пѫтеща-та за съобращение (търговіѭ) твърдѣ сѫ напустнаты. Само въ нѣколко окружія ся нахождать малко нѣщо по-добры пѫтеща въ Сърбіѭ *), обаче въ 11 окружія ненамѣрва ся ниединъ както трѣба. Нъ и пакъ тыя сувоземни пѫтеща относно на бродарство-то (водопловение-то) много сѫ по-важны. Морава като главна жила на Сърбія, доволно е голѣма и може да бѫде ладіо-носна рѣка. Дето че въ такова едно състояние score неможи да напредова търговія-та разумѣва ся само по себе си; безъ редовны пѫтеща неможе да бѫде никакво рѣдовно матеріялно напредование въ еднѫ държавѫ. Родокопство-то е едвамъ отъ преди нѣколко годины захванато; лѣсоводство-то (шумска-та економія) и зидарство-то ние также въ при-

---

*) Тыя пѫтеща просѣчены сѫ презъ цѣлы и непроходимы горы въ Сърбіѭ, и то подъ владѣние-то на князъ Милоша тъй сѫщо и други-тѣ работы, кои-то ще споменемъ въ кратко направени сѫ сѐ подъ негово-то владѣние. И ако бѣше той непрестано сѐ на владѣние-то, кой знае какъвъ видъ щеше да има днесъ Сърбія? —

зрѣние взѣмано. — Отъ къдѣ фабрики-тѣ е Сърбія още твърдѣ оскудна, има само една стаклена и еднѫ за спермацетъ свѣщы, нъ и тіи отъ дълго врѣмя запустнати, и още нѣколко незнатны манофактурны предузятія. За земледѣлие-то и скотоводство-то ся е было малко нѣщоподобрѣ потрудило правителство-то въ съдружие съ нѣколко родолюбивы отечественицы, и заведена е една малка домостроителна и една економска школа въ Топчидере, нъ и тая отъ нѣкое врѣмя стои напустната. По-добры-тѣ земледѣлски потрѣбы прибавя правителство-то на свои собствены разноски и издава еднѫ голѣмѫ сумѫ пары за прибавление отъ нѣколко добры родове добитацы за расплодение. За душевно-то народно напредование и развитие нарѣдило е правителство-то да ся издава една сърбска новина подъ негово защитие въ Бѣлградъ. Заради напредование-то на търговія-та и занаяти-тѣ заведена е въ Бѣлградъ отъ предъ десетинѫ годины една търговска школа отъ четыри годишны курса, коя-то отъ годинѫ на годинѫ сѐ по-добъръ видъ добыва.

Отъ явны-тѣ учебны завѣденія има княжество Сърбія: единъ лицей съ двѣ отдѣленія (факултета), сиречь: едно природословно и едно правдословно, и всѣко отдѣление има три годишны курсъ; една гимназія съ 7 классы; едно гърцко училище; една богословска симинарія съ 4 класы; една воена академія отъ 5 годишны курсъ; една полугимназія (отъ скоро заведена въ Бѣлградъ). Тыя ся всички намѣрвать въ Бѣлградъ. Въ Неготинъ, Крагуевецъ и Шабецъ нахожда ся также по една полугимназія;

освенъ тыя нахождать ся въ Сърбіѭ близу до 300 взаимны училища съ до 10.650 ученика, а всички ученицы заедно 11.870. Отношение-то на ученицы-тѣ противъ цѣло-то жителство, както 1 къмъ 81; а отношение-то на взаимни-тѣ училища спротивъ общины-тѣ (на кои-то число-то е 1251) като 1 къмъ 4 (1:4). Училища-та сѫ на тоя конецъ явно много малко спротивъ общины-тѣ; следователно види ся че едвамъ отъ 4 общины една само има училище, и таѭ оскудность не бы могле и сами-тѣ священицы да надокнадѭтъ и подпомогнѫть, защо сѫ само 600 парохіи (нуріи) съ едвамъ до 700 мирски священицы. Църкови въ Сърбіѭ има 300, а манастири 38. — Съ църковны-тѣ работы управлявать Митрополитъ-тъ Бѣлградскій, и три епископи въ Ужицѫ, Чачакъ и Неготинъ, всѣка отъ тыя четыри епархіи съ предстоящій си конзисторскій съвѣтъ. Тыя четыре епархіи дѣлѭтъ ся на 17 протопрезвитеріи, а тыя пакъ на 700 парохіи.

Въ Бѣлградъ постои едно учено дружество, подъ название „Дружство Сърбскія Словесности.“ Най-главна-та цѣль на това дружство въ Бѣлградъ е: образование-то на Сърбскій языкъ и распространение-то на науки-тѣ на Сърбскій языкъ. Това Дружство Сърбскія Словесности заведено е въ годинѫ 1842. отъ княза Михаила и 20. Юнія въ сѫщѫ годинѫ отъ него торжествено отворено. То стои подъ покровителство-то на князъ-тъ. Членове-тѣ на учено-то дружство събирать ся всѣкій мѣсяцъ по единъ пѫть на рѣдовно засѣдание, а всѣкѫ годинѫ по два пѫти на главно засѣдание. Това учено дружство освенъ дето че е до сега слабо подпомагано и защитявано, и пакъ е много добрины на свѣтъ изнело; освенъ едно голѣмо число основны и народны книжицы, издава и едно періодично свое дѣло „Гласникъ“ отъ кой-то сѫ вече излѣгли 13 чясти до сега, и то доволно голѣмы, съдържавающи много полезны и добры работы, и положило е основъ на една народна библиотека и на единъ музеумъ. При такова едно положение могле бы още много добры работы да станѫтъ, сиречь като е въ Сърбіѭ писменый языкъ оня сѫщый, кои-то и простый народъ говори, а чрезъ това е много лѣсно да ся прикроявать важны учебны работы на сърбскій языкъ, съ кои-то може всѣкій и най-простіи да ся ползува, само ако бы знаялъ да чете. Нъ при всичко това и пакъ намѣри дружество-то твърдѣ малко защитение даже и имаше и нѣкои противности да покори. —

Средства за народно-то образование ся убо нахождатъ доволно, ако истина че въ малко ограниченѫ мѣркѫ, обаче е само една неотложна длъжность потрѣбна, коя ще сѫщы-тѣ дѣятелно да приведе въ движение, и тогава ще Сърбія да остане дълготрающа притежателица въ свое-то добро и въ свое-то благостояние.

УСТАВЪ
ЗА
КНЯЖЕСТВО СЪРБІЯ
Т. Є.
СУЛТАНСКІЙ ХАТИШЕРИФЪ,

издаденъ около половинѫ Шевала 1254 (отъ $^{10}/_{12}$ до $^{12}/_{24}$ Декемврія 1838) съдържавающій уставъ (устроение), дарованъ отъ **Негово Височество** на жители-тѣ на **провинція-та Му Сърбія.**

НА ВЕЗИРЬ-ТЪ МИ,
ЮЗУФЪ-МУХЛИСЪ-ПАША
(да бы былъ той прославенъ!) и

НА КНЯЗА СЪРБСКАГО НАРОДА
МИЛОША ОБРЕНОВИЧА
(да бы былъ конецъ-тъ Му щастливъ!)

Спорѣдъ силѫ-тѫ на преимущества-та и свободы-тѣ, подарены на жители-тѣ **на провинція-та ми Сърбія** заради вѣрность-тѫ ѝ и привързаность-тѫ ѝ, и спорѣдъ съдържание-то на други царски Хатишерифи, дадени испонапредъ и подъ разны даты (мѣсяцо-численія) отъ моѭ странѫ, показа ся нуждно, да ся даде на тая Провинція внѫтрѣшно правление и единъ народенъ уставъ, особенъ и преимѫщественъ, съ условие, да испълнявать Сърби-тѣ за въ будуще точно длъжность-тѫ си, да бѫдѫтъ вѣрни и покорни, и да плащать на пълно въ назначены-тѣ срокове на моя-та висока Порта даждие, на кое-то плащание-то е отрѣдено и заключено

1.

Сходно убо на органическій-тъ Уставъ, който давамъ азъ на Сърбскій народъ, княжеско достойнство дато е Тебѣ и на фамилія-та Ти за награждение на вѣрность-та Ти и привьрзаность-та Ти, и спорѣдъ съдържание-то Царскаго Берата, кой си Ты приелъ изнапредъ.

2.

Внѫтрѣшно-то правление на Сърбія въвѣрено е на Твои вѣрны старанія, и 4,000 кесы отъ годишный приходъ опредѣлявать ся за Твои собствены разноски.

3.

Азъ Ти порѫчвамъ въ сѫщо врѣмя:

а) да въспоставяшъ разны чиновницы на Провинція-та;

б) да извършавашъ урѣдбы-тѣ по въведены-тѣ законы;

в) върховно правителство надъ гарнизонски-тѣ войски, кои-то сѫ нуждны заради полиціѭ-тѫ и за да ся предохрани добъръ порѣдъкъ и миръ въ земѭ-тѫ отъ всѣкое нападение и всѣкое нарушение;

г) старание заради предопредѣление-то и прибирание-то на обрѣмяненія-та и порѫчванія-та явны, сирѣчь общонародны;

д) издавание на всички Званичницы и Чиновницы на Провинція-та налози и наставленія спорѣдъ урѣдбы-тѣ, кои-то бы быле нуждны;

е) Начинъ какъ да ся извършавать наказанія, на кои бѫдѫть осѫдени кривцы-тѣ спорѣдъ урѣдбы-тѣ, и давамъ Ти право, да пращашъ съ сходны изятія, или да ублажавашъ наказанія-та.

4.

Спорѣдъ помощь-тѫ Тебѣ въвѣренаѭ сѫщаѭ, Ты ще имашъ следователно право съвършено, за добро-то правление на Земя-та и жители-тѣ, чій дължносты сѫ на Тебе възложены, да избирашъ, имянувашъ и въспоставяшъ три лица, кои-то находяще ся подъ Твои-тѣ порѫчванія, ще съчинявать централно правление на Провинція-та, и ще занимавать (ще имъ ся врѫчѭть) първо дѣла-та внѫтрѣшны, второ финансіѭ-тѫ, и трето рѫководство-то на спорны-тѣ дѣла въ Земѭ-тѫ.

5.

Ты ще устроишъ за Себе си еднѫ особнѫ Канцеларіѭ, коя-то ще бѫде подъ управление-то на Твой Мѣстоблистатель, Представителя, кому-то ще Ты заповѣдашъ, да издава пасспорты и да управлява съ сношенія-та, кои бѫдѫть сѫществовали измѣжду Сърбіѭ и иностраны тѣ Власты.

6.

Ще ся образува и устрои единъ Совѣтъ, съставенъ отъ Старшіи-тѣ и най-отличны-тѣ измѣжду Сърбы-тѣ. Число-то на Членове-тѣ того Совѣта ще бѫде 17, измѣжду кои-то единъ ще бѫде Предсѣдатель.

7.

Оня, кой ние Сърбинъ рождениемъ си, или кой-то небы былъ приелъ качество Сърбина спорѣдъ урѣдбы-тѣ; кой ние стигналъ възрастъ отъ 35 годины; или кой непритяжава имѣнія недвижны, не ще може да съчинява чясть Совѣта народнаго, нито ще бѫде счисленъ въ число-то на Членове-тѣ му.

8.

Предсѣдатель-тъ на Совѣтъ-тъ както и Членове-тѣ, ще бѫдѫтъ избрани отъ Тебе, подъ условие, да бѫдѫтъ тіи съвършено познати измѣжду тѣхны-тѣ си съгражданы, съ способность-тѫ си и качество-то си на честнаго человѣка, да сѫ направили нѣкои услуги на отечество-то си, и тъй заслужили общо одобрение.

9.

Следъ изборъ-тъ на Членове-тѣ и следъ наимянование-то имъ, и преди входъ-тъ имъ въ дължносты-тѣ си, всѣкій отъ тѣхъ, и всички, подбираѭще отъ Тебе, ще положи заклетвѫ въ рѫцѣ-тѣ на Митрополитъ-тъ, чрезъ коѭ-то ся тіи завѣщавать, както че не ще струвать ницо противно на интереси-тѣ народны; на дължносты-тѣ, кои-то сѫ имъ вручени чрезъ чинове-тѣ имъ; на длъжности-тѣ на съвѣсть-та си, нито на моѭ-тѫ Царскѫ волѭ.

10.

Най-главно дѣло того Совѣта ще бѫде; да разсѫждава заради явны-тѣ интересы народны, и Тебѣ да струва свои-тѣ си услуги и спомаганія.

11.

Никакво урѣждение неще може да бѫде прието, и никакъвъ налогъ (порѫчвание) неще може да бѫде прибранъ, безъ да бы былъ той най-напредъ и предварително одобренъ и приетъ отъ Совѣтъ-тъ.

12.

Заплата-та на Членове-тѣ Совѣта ще бѫде опредѣлена отъ Тебе съ обще съгласие и начинъ сходенъ, и кадъ бѫдѫть устроени тѣхни-тѣ съвокупленія (събиранія) въ мѣсто централно правление на Княжество-то, кругъ-тъ на дѣланія-та имъ ще бѫде ограниченъ на следующи-тѣ предметы:

а) Да разсуждавать и рѣшавать вопроси-тѣ и точки-тѣ, кои-то ся касаѭть на урѣдби-тѣ и закони-тѣ на земѭ-тѫ имъ; на правосудие-то; на данъкъ-тъ, и на други даждія;

б) Да опредѣлявать заплаты и награжденія на всички чиновницы въ земѭ-тѫ, както и да въспоставлявать новы званія (чинове), ако бы ся почувствовала въ това нѣкоя потрѣба;

в) Да прехесапвать годишны-тѣ разноски, кои сѫ нуждни за управление на земя-та, и да разсуждават зараде най-приличны и най-сходны средства за отрѣждание и събирание на даждие-то, на кое-то плащание-то ще ся покрива съ приходъ-тъ на расходъ-тъ.

2) И най-после да разсуждават зараде съчинение-то на единъ законъ кой-то опредѣлява число-то, заплатѫ-тѫ и правило-то на служба-та на воени-тѣ гарнизони въ земѭ-тѫ, кои-то сѫ опредѣлени да ся одържи добъръ порядокъ и спокойствие.

13.

Тоя совѣтъ ще има право, да даде да ся устрои проектъ съ изложение побудително за единъ законъ, кой-то ся нему вижда за полезенъ, и да го представи на Тебе, като турѭтъ Предсѣдатель-тъ и Секретаръ-тъ на него свои-тѣ подписки, и то всегда мѣжду това съ условие, че той законъ на никой способъ не носи закачкѫ въ законны-тѣ права на господствование-то на моя висока Порта, коя-то е господарь на Земя-тя.

14.

Въ вопросы-тѣ, кои-то ще бѫдѫтъ разсуждавани въ Совѣтъ-тъ, пріима ще ся онова рѣшение, кое-то бѫде имало за себе си по-много гласове.

15.

Совѣтъ-тъ има ще право, да търси всѣкѫ годинѫ въ Мартъ и Априлій отъ три горечечены Попечители изводъ на тѣхны-тѣ дѣла за презъ течение-то на година-та, и да имъ прегледа рѫкамы-тѣ.

16.

Тыя три високи Совѣтницы, Попечитель-тъ на внѫтрѣшны-тѣ дѣла, на Финансія-та и Правосѫдие-то, както и Попечитель-тъ на Твоя-та Канцеларія, за онова врѣмя, догдѣ-то испълняватъ свои-тѣ длъжности, ще засѣдаватъ въ Совѣтъ-тъ, като положѭтъ най-напредъ клѣтвѫ.

17.

Оныя 17 Членове на Совѣтъ-тъ неще бѫдѫтъ извадени отъ службѫ-тѫ си безъ причинѫ, догдѣ-то небы ся доказало при моѭ високѫ Портѫ, че сѫ ся тіи показали повинни заради нарущение на законъ-тъ и урѣдбы-тѣ на Земя-та.

18.

Ще бѫде избранъ и наименованъ измѣжду Сърбы-тѣ единъ Капу-кихая, кой-то ще пребива постояно при моѭ високѫ Портѫ, и кой ще занимава дѣла-та на Сърбскій Народъ сходно на мои-тѣ царски намѣренія, и урѣдбы-тѣ и свободы-тѣ націоналны на Сърбія.

19.

Дѣла-та на Полиція-та, на Карантинъ-тъ, издавание княжески налози (порѫки) на Окружни-тѣ власти на Сърбія, управление-то на общеполезны-тѣ заведенія и на поща-та; содержание-то на голѣмы-тѣ друмове (пѫтеща); и извършение-то на урѣдбы-тѣ касателно на гарнизоно-то Войнство на земя-тя, всичко това ще принадлежи на Сановникъ-тъ, кой-то е опредѣленъ за внѫтрѣшны-тѣ дѣла.

20.

Оня, кому-то е вручено управление-то на Финансія-та, ще има да прегледва хесапы-тѣ; да гледа, да процьвти търговія-та; да варди и управлява приходы-тѣ общенародны, на кои-то число-то ще бѫде опредѣлено чрезъ законы-тѣ на земя-та; да ся старае, да ся турѭтъ въ извършение закони-тѣ устроени въ призрѣние на търговія-та и на дѣла-та финансіялны; да плаща разходы-тѣ държавны спорѣдъ рѫкамы-тѣ, съчинени отъ прочіи-тѣ Совѣтницы; той ще ся старае, да ся съчини спискѫ на явны-тѣ и приватны имѣнія, като на имѣнія-та недвижимы както народны тъй и правителствены, и заради обдѣлание-то на руды-тѣ и шумы-тѣ, както и заради прочіи-тѣ дѣла, кои-то ся отнѣсватъ къмъ неговѫ-тѫ Канцеларіѭ.

21.

Попечитель-тъ опредѣленъ заради рѫководство-то на Правосудие-то, като има въ свойства-та си и Министерство-то на общенародно-то въспитание и распространение на науки-тѣ, има да надгледва, да ли сѫ пресѫжденіята, кои-то сѫ сторени, извършени или несѫ; да пріима и рѣшава жалбы-тѣ, кои бы ся дали противъ судіи-тѣ; да ся увѣри заради качества-та на оныя, кои сѫ опредѣлени да испълняватъ правдинѫ-тѫ; и да иска да му ся представѭ отъ тѣхъ на сѣкои три мѣсецы спискѫ на всички-тѣ процесси (давіи), кои ще бѫдѫтъ сѫждени въ течение-то на това врѣмя; да ся старае заради състояние-то и опредѣление-то на затвори-тѣ (хапсове-тѣ), и да ги докарва въ по-добро състояние.

22.

Той ще ся занимава также съ образование-то на общенародни-тѣ нрави, съ устроение-то на нови училища, и съ ободряване да ся обучавать нуждни вѣжества. Той ще има надзиране надъ болницы-тѣ и прочіи-тѣ общеполезни заведенія, и ще ся стави (събере) въ преписка-тѫ съ цьрковны-тѣ управители, за да устрои всичко, что ся касае до законъ-тъ, Богослужение-то и Цьрквѫ-тѫ.

23.

Лице страно, кое-то ние Сърбинъ роденъ, или кое-то небы прiимило нацiонално качество на Сърбина, неможе да занимава ни едно отъ гореописаны три мѣста.

24.

Тыя три Попечители ще бѫдѫть независимы единъ отъ другиго въ управление-то на тѣхни взаимни длъжности, безъ да бѫде единъ подчиненъ другому, и тіи ще иматъ всѣкій своѭ Канцеларіѭ отдѣленѫ.

25.

Отдѣление-то на всѣкиго отъ тѣхъ ще бѫде раздѣлено на по-много бирои (канцеларіи) и сѣченія, и всѣкое званично писмо, произходяще отъ всѣкиго отъ тѣхъ спорѣдъ дѣло-то държавно, ще трѣба да бѫде снабдѣвено съ тѣхенъ надлежный подписъ; и свърху това никакво дѣло, кое бы ся касаело до бирои-тѣ на тѣхни тѣ взаимни зависимости, не ще да може да получи извършение-то си, ако ние предходително противоподписано чрезъ Началникъ-тъ на биро-то; и така сѫщо никакъвъ налогъ, никакво дѣло неще може да получи извършение, ако ние най-напредъ въведено и урегистрирано въ книги-тѣ на това сѫщо биро, чіи сѫ происхожденія.

26.

Три попечители ще иматъ въ Мартъ и Априлъ всѣкѫ годинѫ да правѭтъ изводъ на всички дѣла, кои сѫ отправлени въ тѣхны собствены Канцеларіи, и въ оныя, кои сѫ тѣмъ подчинени, съ едно изложение доказателно, и да го представѭтъ снабдѣвено съ тѣхны печаты и тѣхны подписы, както и съ подписъ-тъ на Началникъ-тъ на сѣчение-то, на испытъ Совѣта Провинціи.

27.

Моя-та нарочна воля е, да жители-тѣ на Сърбія, подданицы-тѣ на моя-та высока Порта, бѫдѫтъ защитени въ имѣнія-та си, лица-та си, честность-тѫ си и достойнство-то си, и тая сѫщѫ воля Царска противна е тому, да нѣкое лице, было кое-да-е, бѫде лишено безъ сѫдъ отъ свои-тѣ граждански права, или да бѫде изложено на какво-да-е гонение или наказание, и за това е разсѫдено за сходно на закони-тѣ на обществени-тѣ потрѣбы, и за сходно на начала-та на правдина-та, да ся устроѭтъ въ земѭ-тѫ по-много родове на Судове-тѣ, за да ся наказватъ кривцы-тѣ, или за да ся дава правдинѫ на всѣкое явно или приватно лице, сходно на урѣдбы-тѣ, като ся има призрѣние на право-то и оправдание-то, или напротивъ на погрѣшки-тѣ и повиность-тѫ на всѣкиго доказани предварително чрезъ единъ Судъ.

28.

Слѣдователно никакъвъ Сърбинъ неще може да бѫде оставенъ на наказание съ пары или какво-да-е друго наказание тѣлесно или на глобение, т. є. на откупвание на наказание-то си, преди что бѫде той сходно по гласъ-тъ на законъ-тъ сѫденъ и осѫденъ предъ нѣкой Судъ. Тыя судове ще иматъ, сходно по законъ-тъ, да испытватъ дѣла-та спорны и парницы-тѣ (давіи-тѣ) търговски, и да испытватъ и сѫдѭтъ рѣшително кривдины-тѣ и преступленія-та, нъ ни въ единъ случай неще може да ся възлага или изричва наказание конфискаціялно на имѣнія-та (т. є. да ся взематъ имѣнія въ правителствено наказание).

29.

Деца-та и сродницы-тѣ неще бѫдѫтъ отговорни за кривдинѫ-тѫ на родители-тѣ си, нито да ся наказватъ заради тѣхъ.

30.

Три суда установлени сѫ въ Сърбіѭ за испълнение на Правосудие-то. Първый-тъ ще бѫде устроенъ въ села-та, съставенъ отъ старѣшины-тѣ мѣстны, и назованъ „Судъ Примирителный.“ Другій-тъ ще бѫде Судъ отъ първъ степенъ намѣстенъ въ всѣко отъ 17-тѣхъ окружія, отъ кои-то ся състои Сърбія. Третый ще бѫде аппеллаціоный (върховный) въ главно-то мѣсто на правителство-то (т. є. Судъ, въ кой-то ся прегледвать и сѫдѭтъ само оныя предмети и спори, кои-то сѫ вече сѫдени въ първостепеный Судъ).

31.

Примирителный Судъ на всѣко село ще ся съставлява отъ единъ Предсѣдатель и два Члена, отбрани отъ мѣстны-тѣ жители, и ни единъ отъ тыя Судове селски неще да може да сѫди предметъ по-голѣмъ отъ 100 гроша. Тіи такожде неще могѫтъ да извършвать казненія, кои бы надминували затворъ отъ 3 дена и 10 тояги.

32.

Парницы-тѣ (давіи-тѣ) въ тѣхъ ще ся испытвать и сѫдѭтъ само изводно и устмено. Само пресужденія-та на прочіи два Суда ще ся рѫководѭтъ писмено. Селскій Судъ принудява ся да праща на Окружный Судъ, на кого-то е той чясть, процесъ-тъ, кой-то е по-голѣмъ отъ 100 гроша, и сѫдиние-то на какво-да-е престъпление, кое-то заслужва наказание по-голѣмо отъ 10 тояги, и тужитель-тъ и бранещего ся.

33.

Судъ-тъ Окружный, кой-то е длъженъ да сѫди парницы въ първый степенъ, ще бѫде съставенъ отъ едного предсѣдателя, три члена и отъ доволно число писары.

34.

За Предсѣдатели и Членове на Судъ-тъ отъ първъ степенъ, оныя, кои-то несѫ достигнали возрастъ отъ 30 годины, немать право да бѫдѫтъ наименовани.

35.

Тоя Судъ ще има право, да испытва и сѫди както спорны парницы, тъй и кривцы, преступленія и парницы търговски.

36.

Даще ся рокъ отъ 8 дны на всѣко лице, кое бы искало, като изгуби парницѫ-тѫ си на Судъ-тъ отъ първъ степенъ въ окружие-то си, да има пристѫпъ на Аппеллаціоный Судъ, и ако неуспѣе речено осѫдено лице за презъ течение-то на 8 дны да аппелира (т. є. да си търси право-то на най-высокъ Судъ) на Аппелаціоный Судъ, пресуждение-то тогда на Окружный Судъ ще бѫде силно и извършително.

37.

Аппеллаціоный Судъ занимава ще ся исключително само съ прегледвание и сѫдиние на предметы и парницы, кои бѫдѫтъ вече сѫдини въ първостепеный Судъ, тъй и 4 члена, кои сѫ нему придадени, трѣба съвършено да бѫдѫтъ стари отъ 35 годины.

38.

Членове-тѣ на Сърбски-тѣ Судове трѣба да бѫдѫтъ родени Сърби, или природени сходно на урѣдбы-тѣ.

39.

Касателно на парницы-тѣ, кои ся принясватъ отъ единъ Судъ къмъ другій, Председатель-тъ на всѣкій Судъ длъжанъ е да даде въ рѫцѣ-тѣ на тѫжителя и отбранителя изводъ на сѫдинието, снабдѣвенъ съ неговъ подписъ и неговъ печатъ.

40.

Членове-тѣ на Примирителни-тѣ Судове селски немогѫтъ да бѫдѫтъ Членове на прочіи два Суда.

41.

Ако умре нѣкой отъ членове-тѣ на тыя два Суда избра ще ся за неговъ приемникъ найстаріи по возрастъ-тъ и службѫ-тѫ измѣжду человѣцы-тѣ на законъ-тъ, кои-то сѫ вече испълнявали длъжности въ Судове-тѣ.

42.

Никакъвъ Членъ на Судъ-тъ неможе да бѫде изваденъ отъ службѫ подъ предположение, че е той отстѫпалъ отъ длъжности-тѣ си, преди да бѫде работа-та доказана въ Правосѫдие-то спорѣдъ урѣдбы-тѣ.

43.

Кога Чиновницы-тѣ, кои-то иматъ чинъ военый или гражданскій, или Свещеницы-тѣ, по торжествено доказание на кривдини-тѣ имъ въ следствие на едно законно пресѫждение, бѫдѫтъ осѫдени, да ся казнѭтъ, както не бы могло на тыя лица да ся дадѫтъ тѣлесны наказанія, они ще ся казнѭтъ или съ строго укорѣние, или съ затворъ, или съ одузятие на служба-та имъ, или на конецъ съ заточение.

44.

Никакъвъ чиновникъ на Княжество-то, гражданскій или военый, голѣмъ или малакъ, не може да ся смѣсва въ дѣла-та на предпоменуты три Суда, нъ тіи могѫтъ само да бѫдѫтъ позвани заради извършение на пресѫжденія-та си.

45.

Понеже е търговія-та въ Сърбіѭ свободна: то всѣкій Сърбинъ може да ѭ упражнява свободно, и неще ся никогда дозволи нито наймалко ограничение на тая свобода, само ако князъ-тъ въ съгласие съ Совѣтъ-тъ държавный не намери врѣмено ограничение на нѣкой предметъ за необходимо.

46.

Всѣкій Сърбинъ, съобразующи ся съ законы-тѣ държавны, е съвършенъ Господаръ, за да продава собственно-то си имѣние и собственносты-тѣ си; за да располага съ тѣхъ по волѭтѫ си, и да ги оставя съ завѣщание (тестаментално).

47.

Той неможе да бѫде лишенъ отъ това право, развѣ чрезъ законно пресѫждение на единъ отъ устроены-тѣ Судове държавны.

48.

Всѣкій Сърбинъ, кой бы ималъ каквѫ-да-е парницѫ, длъженъ е да ся отнесе къмъ Судъ-тъ на Окружие-то, въ кое-то обитава, и той неможе да бѫде повиканъ освенъ предъ Судъ-тъ на Окружие-то, въ кое-то има той обиталище-то си.

49.

Всѣко работение (кунлукъ) прикѫсва ся въ Сърбіѭ, и неще може да ся кара на кунлукъ ни единъ Сърбинъ.

50.

Разноски-тѣ, кои-то причинява съдружие-то и урѣждение-то на мостове-тѣ и пѫтеща-та, бы щѫть расположени на общества-та селски, кои-то сѫ въ околность-тѫ.

51.

Тъй сѫщо, както что е централно-то Правление на Княжество-то длъжно да има управление и старание заради голѣмы-тѣ пѫтеща, гдѣ-то приминувать пощи-тѣ, заради мостове-тѣ, и заради прочіи-тѣ общеполезны зданія: то и приватни-тѣ длъжни сѫ да знаѭть, че е и тѣхна рѣвность, и внимание въ това необходима.

52.

Ты ще опредѣлишъ въ съгласие съ совѣтъ-тъ и справедливо дневнѫ заплатѫ на сиромашны-тѣ человѣцы, кои-то ся занимавать съ тыя работы, както что ще ся Ты споразумешъ съ Совѣтъ-тъ и заради опредѣление-то на годишнѫ постоянѫ заплатѫ за всички оны, кои-то сѫ намѣстени по разны службы въ Княжество-то.

53.

Всѣкій чиновникъ, кой заище чрезъ законны причины да си излезе отъ службѫ, като е служилъ нѣколко годины, може това да стори: нему ще ся опредѣли по излѣгвание-то му сходнѫ пензіѭ, коѭ-то бѫде той заслужилъ.

54.

Всѣкое звание (чинъ), было гражданско, было военно, было судейско ще ся вручава въ

Сърбіѭ чрезъ Указъ-тъ на Князя, подъ условие, да всѣкій чиновникъ захваща изъ начало отъ ниски степены, и быва постепено и следъ потрѣбный опытъ намѣстенъ на по-високи степены.

55.

Человѣцы отъ Законъ (судіи), кои-то иматъ чинове Судейски, неще да могѫтъ никогда да си променѫтъ службѫ-тѫ, нито да получѭтъ мѣсто гдѣгодѣ, освенъ въ судове-тѣ, и ще бѫдѫтъ длъжни да ся занимать исключително въ усъвършенствование-то въ чясть Судейскѫ.

56.

Никакъвъ Чиновникъ, нито гражданскій, нито военный, не може нито само привремено да бѫде намѣстенъ въ Судеве-тѣ.

57.

Понеже сѫ Сърби-тѣ, като платежни подданицы на висока Порта, Христіяни закона Гръцкаго, или инакъ назованаго Цьрква Восточна, Азъ съмь дарувалъ на Сърбскій народъ пълнѫ свободѫ, да упражняватъ обичны-тѣ церемоніи на Законъ-тъ си, и да отбиратъ измѣжду си съ Твое съдѣйствие и Твое надзирание свои си Митрополиты и свои си Епископы, съ условие, да тіи бѫдѫтъ спорѣдъ духовно-то чиноположение подчинени на духовна-та властъ на Патріярха, кой сѣди въ Цариградъ, и кой е като Началникъ того Закона и Синода. И както что е сходно на преимущества-та и свободы-тѣ, дарувани отъ предны врѣмена на Христіяны-тѣ, жители-тѣ на Отоманско-то Царство отъ завладение-то, да Началницы-тѣ на Священство-то управляватъ съ съвършенъ образъ съ дѣла-та на Законъ-тъ и Църква-та (въ колко това небы докачало въ дѣла-та политичны) равно, както что сѫ опрѣделени награжденія отъ странѫ-тѫ на народъ-тъ на Митрополиты-тѣ имъ, Епископи-тѣ имъ, Игумени-тѣ имъ и Священницы-тѣ имъ, и на побожни-тѣ заведенія принадлежащи на Църква-та: такъвъ сѫщый прописъ ще бѫде наблюдаванъ (извършаванъ) въ призрѣние на съдържание-то и достоинство-то на Митрополиты-тѣ и Епископы-тѣ, кои ся нахождатъ въ Сърбіѭ.

58.

Ще ся опредѣлѭтъ въ Сърбіѭ мѣста за събирание на особеный совѣтъ на Митрополита и Епископи-тѣ, за да урѣждатъ дѣла-та законны; дѣла-та на Митрополитъ-тъ, на Епископи-тѣ и священицы-тѣ, и дѣла-та, касаѭщи ся на църква-та имъ.

59.

Както что сѫ спахилѫцы-тѣ, тимари-тѣ и захмети-тѣ прикѫснати въ Сърбіѭ, така тоя старый обичай не ще никогда наново да може да ся завожда тамъ.

60.

Всѣкій Сърбинъ, голѣмъ и малакъ, длъженъ е да плаща даждие. Сърби кои сѫ чиновницы, въспоставени по службы държавны, ще плащатъ своѭ припадающѫ чястъ спорѣдъ съразмѣрие-то на имотъ-тъ си и земи-тѣ си, кои-то притяжаватъ; духовенство-то само ще бѫде изято отъ даждие.

61.

Понеже е Сърбія съставена отъ 17 окружія, и всѣко окружие съдържава по нѣколко Срезове, кои сѫ пакъ съставени отъ много села и общества: зато ще има всѣкій Началникъ на Окружие-то по еднн помощникъ, единъ писаръ, единъ казначей и прочіи-тѣ лица, кои бы быле нуждны.

62.

Началницы-тѣ на Окружія-та ще ся занимаватъ съ извършение на заповѣсти-тѣ, кои ще имъ долазѭтъ отъ странѫ на централно-то Правление на Княжество-то, касаѭщи ся на всички дѣла вн҄ѫтрѣнняго Правленія, относящи ся къмъ тѣхны длъжности; они ще ся ограничаватъ въ наложение и опредѣляване на даянія-та чрезъ списки, кои ще они получѫтъ отъ управление-то на Финансія-та, и тіи не ще ся мѣсѭтъ въ споры-тѣ, кое-то може въ тѣхны Окружія да произведе плащание на наложение-то, нъ тіи ще ся задоволѭтъ съ послание произходящы распры и парницы на Окружный Судъ, като задържѭтъ за себе си само извършение на пресѫжденія-та Судейски.

63.

Началникъ-тъ Срезскій ще е длъженъ да ся старае, да бы предохранилъ имѣнія-та и земи-тѣ селски отъ всѣкое нападение, и да бы защитявалъ народъ-тъ отъ злохотницы-тѣ, скитницы-тѣ и развратены-тѣ.

64.

Той е длъженъ да прегледа пасспорты-тѣ на всички лица, кои долазѭтъ въ неговъ Срезъ, или кои изъ него излазѭтъ.

65.

Той неможе да държи подъ затворъ никого по-дълго отъ 24 часа, нъ ще проважда на окружный Судъ споры-тѣ и парницы-тѣ, кои бы могле да станатъ въ Срезъ-тъ му, и ще ся отнесе до Началникъ-тъ на Полиція-та Окружна, ако тіи дѣла на Полиція-та припадатъ. Свърху това той е длъженъ да надзирава надъ Судове-тѣ Примирителны на села-та, и да ся пази добрѣ, да ся немѣси въ дѣла-та Църковны и на училища-та Селски, и да не докачва приходы-тѣ и земи-тѣ, кои зависѧтъ отъ други побожны заведенія. За имѣнія-та на земя-та и собствености-тѣ, определени на Църкови-тѣ, градове-тѣ, жители-тѣ и общеполезни-тѣ заведенія, както и за имѣнія-та, принадлежащи на приватни человѣцы като собственость, даціѧтъ ся всѣкому поособно доказателства (документи, сиречь тапіи), кои бы потвърдявали право притяжание, и кои ще бѫдѫтъ записани въ канцеларіи-тѣ държавны.

66

Никакъвъ Сърбинъ вообще и безъ изятие неможе да бѫде гоненъ ни възнемиряванъ, нито тайно, нито явно, преди да бѫде повиканъ и осѫденъ предъ Судове-тѣ.

Като сѫ устроени и утвердени на моя-та воля Императорска горепоменѫти Устави, съчиненъ е нарочно тойзи Императорскій Ферманъ, да Ти ся съобщи, и проведенъ Ти е, украсенъ съ мой сяйный Царскій Хатъ.

Азъ Ти нарѫчвамъ убо, да бдишъ както въ внѫтренность-тѫ тъй и въ внѣшность-тѫ надъ безбѣдностие-то на тая Провинція Царска, надъ коѭ-то повелителство далъ съмь на Тебѣ и на фамимія-та Ти само съ това нарочно условие, да слушашъ и да ся подчинявашъ на налози-тѣ (заповѣсти-тѣ), происходящи отъ Моѭ странѫ; да употребявашъ силы-тѣ Си за да отберешъ средства къмъ осигурение-то за нейно благоденствие както и за спокойствие и миръ на жители-тѣ ѝ; Азъ Ти нарѫчвамъ къ тому, да уважавашъ състояние-то, честность-тѫ, чинъ-тъ и службѫ-тѫ всѣкому; да бдишъ най-паче о тому, да бѫдѫтъ извършени точки-тѣ и условія-та уставни горѣ изложени въ цѣлость и за всегда, като възлагашъ така всичкѫ ревность Твоѭ, за да прибавишъ на Моя-та личность молитвы-тѣ и благословы-тѣ на всички класси на жители-тѣ въ земѭ-тѫ Ти, и за да потвердишъ и оправдашъ съ тоя образъ повѣрение-то и благоволение-то Царско къмъ Тебе си. — Азъ нарѫчвамъ на равенъ начинъ на вси Сърби вообще, да ся подчиняватъ на всички-тѣ налози на Князя, съобразявающи ся съ Устави-тѣ и заведенія-та въ Земѭ-тѫ, и да ся съобразяватъ старателно съ пристойности-тѣ нуждни. — Азъ нарѫчвамъ, да тоя Царскій Хатишерифъ бѫде обнародванъ, да получи народъ-тъ заради него свѣдѣние, да ся всѣкій, побуденъ сѐ помного и по-много на признателность за тыя дарованія и благодѣянія дарованы на всички равно чрезъ Моѭ Царскѫ Щедротѫ, обходи въ всѣкое обстоятелство така, да заслужи Мое одобрение, и точки-тѣ предстоящаго Устава да бѫдѫтъ извършени отъ слово до слово и за всегда, безъ да бы ся могло ни въ едно врѣмя тѣмъ противошествовало.

И Ты тъй сѫщо, мой Везирю! длъженствова щешъ да го разумешъ. и ще съединишъ силы-тѣ Си съ силы-тѣ на Княза, за точно и строго извършение на точки-тѣ на предстоящій Императорскій Ферманъ.

Погрѣшки.

страна	отгорѣ брои рѣдъ	место	трѣба
3.	16.	(въ окр. Бѣлградско)	(въ окр. Крагуевско)
20.	1.	помно-то	помного-то
43.	3.	ріятенъ	пріятенъ
44.	13.	всички-тѣ	високи-тѣ
46.	30.	Оултанъ-тъ	Султанъ-тъ
48.	21.	съзникъ	съюзникъ
74.	20.	катого	като го
79.	18.	мислахъ	мислахѫ
96.	10.	давами	даваше
97.	10.	врьрхъ	врьхъ
99.	12.	твьдѣ	твьрдѣ
100.	32.	двокалны	двоколны
101.	14.	Бая	Пая
106.	11.	ся	си
120.	27.	проведешъ	преведешъ
128.	28.	силу	силѫ
135.	10.	уборихы	уборихѫ
140.	5.	такиви	такови
142.	22.	камо	като

37
21:
58

19:
6:
7:
5;300
6;100
42:

180
57:
70:
37:
62:20
406:20
1:20
3 21

97: Дин:

Дава цанка пар 16: 2/4р
давай маніс пер 20:
36:

Родни іванъ
Василь кольо
Натанъ кольо

35 | 32
32 | 1:1
3
32
36
32
4

Mob. № 355
H.M.T.c

16: 100
: 370
: 190
275:
2: 300
1: 50

22 : 85

20
2: 50

22: 50

440
44

484
16: 20

500: 2

51: [illegible]
47: 700

98 : 1100

Любезний ми прия-телю

ето тя [illegible] дави познава

Преподобнейший Г-нъ

Лазаро

Тая книга излезе подъ истый надсловъ, както бѣхъ изявилъ и въ обявление-то си; нъ понеже ся сега допълни много по-вече и стана на 12 печатаны табацы, затова ѝ ся възвиси цѣна-та на 3 цванца.

4161

Петръ Добренацъ.

Г-нъ. Петръ Чичку.

Арнаутничъ — — Канда

ар. Зе съ себем — — Узица. сбр.

```
38 |5
35  7
 3
```

палата Белградски гумназъ-ам,

Шабацъ Градъ.

```
4565 |15
45    304220
  65  15
  60  5
   5
  15
  35
  30
   5
```

Поповъ

Р

Поповъ

[illegible]

[illegible]